

FINALNI IZVJEŠTAJ

o građanskom, nestranačkom posmatranju Lokalnih izbora 2024. godine u Bosni i Hercegovini

...jer nam je stalo!

FINALNI IZVJEŠTAJ

o građanskom, nestranačkom posmatranju lokalnih izbora 2024. godine u Bosni i Hercegovini

decembar/prosinac 2024.

SADRŽAJ

HVALA!.....	5
SAŽETAK.....	7
PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE IZBORNOG PROCESA U BOSNI I HERCEGOVINI	12
NOVE PRIORITETNE PREPORUKE.....	12
NOVE OSTALE PREPORUKE.....	13
STARE NEISPUNJENE PREPORUKE	16
IZBORNI SISTEM U BOSNI I HERCEGOVINI.....	19
PRAVNI OKVIR.....	19
IZBORNA ADMINISTRACIJA.....	21
LOKALNI IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI 2024.	27
POLITIČKI KONTEKST.....	27
OSNOVNE INFORMACIJE	30
PRAĆENJE PREDIZBORNOG PERIODA	32
OPŠTE INFORMACIJE	32
OCJENA PREDIZBORNOG PERIODA.....	35
NEPRAVILNOSTI U PREDIZBORNOM PERIODU	37
OPŠTI NALAZI POSMATRANJA	37
PRITISCI NA BIRAČE.....	39
ZLOUPOTREBA JAVNIH SREDSTAVA I RESURSA.....	40
NEPRAVILNOSTI U VEZI SA BIRAČKIM ODBORIMA.....	42
NEPRAVILNOSTI U IZBORNOJ KAMPANJI.....	45
PROPUSTI U RADU LOKALNIH IZBORNIH KOMISIJA	47

NEPRAVILNOSTI U RADU MEDIJA	50
DRUGE NEPRAVILNOSTI.....	51
MONITORING DRUŠTVENIH MREŽA POLITIČKIH SUBJEKATA.....	53
MONITORING IZBORNE KAMPANJE.....	56
PRAĆENJE IZBORNOG DANA.....	59
OPŠTE INFORMACIJE	59
OCJENA IZBORNOG DANA	61
PRISTUP POSMATRAČA/ICA BIRAČKIM MJESTIMA I KRŠENJA PRAVA POSMATRAČA/ICA	62
UREĐENJE I OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA	64
PROCES GLASANJA.....	66
ZATVARANJE BIRAČKIH MJESTA	69
BROJANJE GLASOVA	70
PAKOVANJE IZBORNOG MATERIJALA	71
IZLAZNOST	72
KRITIČNE SITUACIJE NA IZBORNI DAN	73
NOVE TEHNOLOGIJE NA LOKALNIM IZBORIMA 2024.....	76
PRAĆENJE POSTIZBORNOG PERIODA	86
OPŠTE INFORMACIJE	86
PONOVNO BROJANJE GLASOVA	87
UTVRĐIVANJE REZULTATA IZBORA.....	89
ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA	91
OPŠTE INFORMACIJE	91
PRIMJEDBE, PRIGOVORI I ŽALBE NA IZBORNI PROCES.....	92
PRIJAVE KOALICIJE POD LUPOM.....	95

PRIJAVE GRAĐANA.....	98
IZBORNA FORENZIKA	100
OTVORENOST PODATAKA.....	100
ZNAČAJNIJA STATISTIČKA ODSUPANJA	103
ZANIMLJIVI TRENDOVI.....	106
METODOLOGIJA DUGOROČNOG POSMATRANJA IZBORA	110
O NAMA	112
PRILOZI.....	114

HVALA!

Nakon 10 godina predanog rada, Koalicija „Pod lupom“ je svojim zalaganjem za slobodnije i poštenije izbore i veće učešće građana/ki u izbornim procesima u Bosni i Hercegovini (BiH) stekla povjerenje i podršku domaće i međunarodne javnosti. Sve ono što je postignuto do sada ne bi bilo moguće bez svih onih koji podržavaju naš rad i direktno doprinose aktivnostima Koalicije „Pod lupom“.

Najveću zahvalnost dugujemo našim posmatračima/cama, građanima/kama BiH, koji su prepoznali važnost misije i vizije Koalicije „Pod lupom“ i aktivno učestvovali u unapređenju izbornog procesa i izborne kulture u BiH. Iskreno se zahvaljujemo svim građanima/kama BiH za angažman u ulozi posmatrača/ica Koalicije „Pod lupom“ u našim zajedničkim naporima za osiguravanje slobodnih i poštenih izbora u BiH. Predani rad i neiscrpna energija posmatrača/ica u ovoj, ali i prethodnim godinama, ne samo da su unaprijedili integritet izbornog procesa, već su i postavili standard za odgovorno građansko djelovanje. Prisustvo posmatrača/ica na terenu, praćenje svakog segmenta izbornog procesa i izvještavanje o ključnim zapažanjima omogućili su veće povjerenje javnosti u demokratiju. Građanski angažman i učešće u demokratskim procesima inspiracija je svima nama da nastavimo raditi za bolje sutra, vjerujući da zajedničkim snagama možemo osigurati pravednije i inkluzivnije društvo.

Podrška donatora osigurala je put ka slobodnijim i poštenijim izborima u BiH. Zahvaljujući finansijskoj i savjetodavnoj podršci donatora i partnera bili smo u mogućnosti braniti izbornu volju građana i glas svakog pojedinca u državi.

Zahvalnost dugujemo i svim medijskim kućama koje su na profesionalan način izvještavale o izbornom procesu, a naročito onim koje su besplatno ustupile svoj medijski prostor za aktivnosti Koalicije "Pod lupom".

Hvala i svim administrativnim tijelima koja su otvorila vrata osoblju Koalicije „Pod lupom“, te pokazali spremnost za saradnju. Posebno se zahvaljujemo

izbornim tijelima, Centralnoj izbornoj komisiji BiH i lokalnim izbornim komisijama, na saradnji. Zahvaljujemo se i drugim domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama na saradnji.

Mi u Koaliciji „Pod lupom“ vjerujemo da su slobodni i pošteni izbori u BiH mogući, a rezultati koje smo postigli govore u prilog tome. Radujemo se vašem daljem doprinosu i vjerujemo da ćemo zajedno nastaviti graditi povjerenje u demokratske procese.

Hvala Vam!

SAŽETAK

Ocjena Lokalnih izbora 2024. godine:

- Lokalni izbori u BiH 2024. godine provedeni su generalno uspješno. Zabilježeni su slučajevi kršenja izbornih pravila, kao i izolovani incidenti, koji zahtijevaju ozbiljnu analizu i mjere prevencije u budućnosti. Evidentirani su značajni izazovi u procesima glasanja i brojanja glasova. Integritet izbora je unaprijeđen kroz izmjene i dopune Izbornog zakona BiH, što je već dalo ograničene rezultate. Pilotiranje novih tehnologija ocijenjeno je izuzetno uspješno. Odmah je potrebno početi raditi na uvođenju elektronske identifikacije birača i skenera glasačkih listića na svim biračkim mjestima za Opšte izbore u BiH 2026. godine. Potrebno je blagovremeno sankcionisati sve izborne nepravilnosti, a višestruke prekršioce izbornih pravila najstrože kažnjavati.

Predizborni period:

- Ocjena predizbornog perioda za Lokalne izbore 2024. godine Koalicije „Pod lupom“ je da su pripreme za izbore uglavnom izvršene efikasno, uz određene manjkavosti.
- Zabilježene su nepravilnosti i nedostaci u radu izbornih tijela koji se najčešće odnose na kršenje rokova od strane lokalnih izbornih komisija i na neadekvatna postupanja po novim odredbama Izbornog zakona BiH (izvodi iz CBS-a nisu javno objavljeni na internet stranici CIK-a, pojedine izborne nepravilnosti za koje su ponuđeni dokazi nisu sankcionisane, postupanje po prigovorima nije bilo blagovremeno, a izrečene sankcije često nisu bile odvrćajućeg karaktera).
- Visoki predstavnik u BiH donio je odluku o „tehničkim izmjenama i dopunama“ Izbornog zakona BiH s ciljem povećanja integriteta izbornog procesa. Ovom odlukom, u potpunosti ili djelimično, implementirano je 28 preporuka Koalicije „Pod lupom“ za bolje izbore u BiH, uključujući 4 od 5 prioritetnih preporuka.

- Navedenim izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH izvršena je reforma najnižeg nivoa izborne administracije tj. biračkih odbora, zabranjena preuranjena kampanja, preciznije uređena zloupotreba javnih sredstava i resursa, unaprijeđen segment zaštite izbornog prava, utrostručene sankcije, kao i stvoreni preduslovi za uvođenje novih tehnologija u izborni proces.
- Izmjene i dopune Izbornog zakona BiH dale su rezultate, te je zabilježen daleko veći broj prijava i izrečeno je više sankcija za izborne nepravilnosti, u skladu sa novim izbornim pravilima.
- Primjetno je da je izborna kampanja bila mirnija, te da se u kampanji u većoj mjeri govorilo o lokalnim temama u okviru nadležnosti lokalnog nivoa vlasti.
- Zabilježeno je ukupno 1.367 potencijalnih izbornih nepravilnosti u predizbornom periodu.
- Predizborni period obilježili su slučajevi preuranjene kampanje, plaćenog oglašavanja u vrijeme zabrane, zloupotrebe javnih sredstava i resursa, te nepravilnosti u formiranju biračkih odbora u skladu sa reformom biračkih odbora koja se desila.
- Po političkim subjektima, najčešći prekršioци izbornih pravila su:
 - SNSD (213 nepravilnost)
 - SDS (202 nepravilnosti)
 - SDA (171 nepravilnost)
 - HDZ BiH (161 nepravilnost)
 - SDP (122 nepravilnosti)
 - PDP (107 nepravilnosti)

Izborni dan:

- Ocjena izbornog dana za Lokalne izbore 2024. godine Koalicije „Pod lupom“ je da je izborni dan na najvećem broju biračkih mjesta protekao u skladu sa izbornim pravilima.
- Procesi uređenja i otvaranja biračkih mjesta, zatvaranja biračkih mjesta, kao i pakovanja izbornog materijala, protekli su bez značajnijih razlika u odnosu na prethodne izborne cikluse.

- Proces glasanja na regularnim biračkim mjestima gdje se nisu pilotirale nove tehnologije je ocijenjen lošije u odnosu na prethodne izbore, sa značajnim povećanjem broja slučajeva porodičnog glasanja, zloupotrebe pomoći pri glasanju i glasanja bez propisne identifikacije birača.
- Proces brojanja glasova na biračkim mjestima bez elektronske identifikacije i skenera bio je lošiji u odnosu na prethodne izbore sa mogućnošću uticaja na izborni rezultat na 3,8% posmatranih biračkih mjesta.
- Zabilježeno je 149 kritičnih situacija na izborni dan koje su sve uspješno riješene.
- Posmatrači/ice Koalicije „Pod lupom“ unijeli su 74 primjedbe u zapisnike o radu biračkih odbora.

Novе izborne tehnologije:

- Na 97,9% posmatranih biračkih mjesta pilotiranje novih tehnologija ocijenjeno je izuzetno uspješno.
- Na svega 2,1% biračkih mjesta zabilježeno je da se odustalo od upotrebe nove tehnologije i vratilo na primjenu dosadašnjeg načina glasanja.
- Proces glasanja na biračkim mjestima gdje se identifikacija birača vršila putem elektronskih uređaja, a glasalo putem skenera glasačkih listića protekao je bolje u odnosu na regularna biračka mjesta.
- Tamo gdje su primijenjeni skeneri, skeniranje oba glasačka listića u od trenutka pristupa skeneru do završetka procesa, trajalo je u prosjeku 44,9 sekundi.
- Tamo gdje je primijenjena elektronska identifikacija, u prosjeku 11 birača nije uspješno identifikovano na prosječnu izlaznost od 322 birača (3,4%).
- Tamo gdje su primijenjeni skeneri, prosječno trajanje transfera rezultata za oba nivoa vlasti, uključujući i preferencijalne glasove po kandidatima/kinjama, bilo je 92,6 sekundi.

- Primjena elektronske identifikacije birača, skenera za glasačke listiće i elektronskog transfera rezultata onemogućava „tradicionalne“ izborne nepravilnosti i prevare na izborni dan, kao što su glasanje u ime druge osobe, višestruko glasanje, zloupotreba neiskorištenih glasačkih listića, poništavanje glasova i dodavanje preferencijalnih glasova na glasačke listiće.

Zaštita izbornog prava:

- Prema javno dostupnim informacijama, CIK je zaprimila ukupno 1.480 prijava izbornih nepravilnosti u vidu prigovora, žalbi i inicijativa.
- Najviše zaprimljenih prigovora i žalbi odnosilo se na preuranjenu kampanju (603), zloupotrebe javnih sredstava i resursa (367), kršenje izborne šutnje (151), te plaćenu kampanju u vremenu kada je to zabranjeno (145).
- Na osnovu zaprimljenih prigovora i žalbi, CIK BiH izrekla je novčane sankcije u svega 159 slučajeva. To znači da tek svaka deseta prijava CIK-u rezultira novčanom kaznom za prekršioce izbornih pravila.
- Ukupno je izrečeno 859.500 KM novčanih kazni.
- Koalicija „Pod lupom“ uputila je 442 prijave o izbornim nepravilnostima nadležnim institucijama.
- Na osnovu prijava Koalicije „Pod lupom“, CIK je izrekla 158.500 KM novčanih sankcija.

Izborna posmatračka misija Koalicije „Pod lupom“ u brojkama:

- 829 građanskih, nestranačkih posmatrača/ica izbornog dana
- 776 pokrivenih biračkih mjesta (svako sedmo redovno biračko mjesto u zemlji)
- 60 operatera u Pozivnom centru
- 100.000 podataka o kvaliteti izbornog procesa
- 54 dugoročna posmatrača/ice
- 1.213 sastanaka sa različitim akterima izbornog procesa
- 1.716 izvještaja dugoročnih posmatrača/ica

- 20.000 građana/ki koristilo je različite edukacijske alate Koalicije „Pod lupom“ o izborima u BiH
- 1.000 građana/ki i 100 međunarodnih posmatrača/ica obučeno o posmatranju izbora na izborni dan
- 12 konferencija za medije i 23 saopštenja za javnost
- 963 medijske objave o aktivnostima Koalicije „Pod lupom“

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE IZBORNOG PROCESA U BOSNI I HERCEGOVINI

NOVE PRIORITETNE PREPORUKE

- 1. Uvesti nove izborne tehnologije na svim biračkim mjestima!**
Uvesti elektronsku identifikaciju birača i skenere glasačkih listića na svim biračkim mjestima za Opšte izbore u BiH 2026. godine.
- 2. Sankcionisati sve izborne nepravilnosti blagovremeno i adekvatno!**
Sve dokazane izborne nepravilnosti moraju biti sankcionisane, posebno pritisci na birače, zloupotreba javnih sredstava i resursa, nepravilnosti u glasanju i manipulacije tokom brojanja glasova. Višestruki prekršioći moraju biti progresivno kažnjavani kako bi ih se najstrožim sankcijama odvratilo od kršenja izbornih pravila.
- 3. Javno objaviti Centralni birački spisak!**
Izvodi iz Centralnog biračkog spiska moraju biti javno objavljeni i dostupni svim građanima/kama na internet stranici Centralne izborne komisije BiH, kako to nalaže Izborni zakon BiH, te u skladu sa principima zaštite ličnih podataka građana/ki. Centralni birački spisak periodično trebaju revidirati izborni organi, nadležne institucije i/ili nezavisni izborni akteri.
- 4. Izraditi bazu obučenih nestranačkih kandidata/kinja za predsjednike/ice i zamjenike predsjednika/ica biračkih odbora!**
Nestranački predsjednici/ice biračkih odbora i njihovi zamjenici/ice trebaju biti birani i obučavani u neizbornom periodu, počevši od 2025. godine, kako bi se uspostavila baza nestranačkih osoba kao potencijalnih predsjednika/ica i zamjenika predsjednika/ica biračkih odbora.
- 5. Pojednostaviti proces akreditovanja nestranačkih posmatrača/ica izbora!**

Proces akreditacije nestranačkih posmatrača/ica (posmatračice i udruženja građana i međunarodni posmatračice) treba pojednostaviti i omogućiti lakši pristup posmatrača/ica biračkim mjestima na način da se identifikacija akreditovanih nestranačkih posmatrača/ica vrši na biračkim mjestima na osnovu lista akreditovanih posmatrača/ica dostavljenih od strane Centralne izborne komisije BiH, a fizičke akreditacije treba ukinuti ili ih redizajnirati i preuzimati na biračkim mjestima pri pristupanju posmatrača biračkom mjestu.

NOVE OSTALE PREPORUKE

ZA ZAKONODAVNE VLASTI:

6. Raspravu o izbornim reformama potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri vratiti u državne institucije vlasti i u nju uključiti širok krug izbornih aktera (osim vlasti, predstavnike međunarodnih institucija, izborne eksperte, civilno društvo, akademsku zajednicu, medije i sl.), a s ciljem unapređenja pravnog okvira za izbore u skladu sa međunarodnim standardima i najboljim praksama u izborima. Taj proces treba biti transparentan i inkluzivan kako bi se vratilo poljuljano povjerenja građana/ki u izborni proces.
7. Podsticati aktivno učešće žena u javnom i političkom životu kroz institucionalne, pravne i obrazovne mehanizme, te se aktivno suprotstaviti i osuditi govor mržnje, rodno zasnovano nasilje i rodne stereotipe o ulozi žena i muškaraca u politici.

ZA IZBORNU ADMINISTRACIJU:

8. Centralna izborna komisija BiH treba da blagovremeno razmotri sve prigovore i žalbe na izborni proces. Potrebno je unaprijediti obradu prijava izbornih nepravilnosti (primjedbe, prigovori, žalbe, inicijative, prijave građana/ki i druge prijave), uspostaviti sistem odabira prioriteta za postupanje (npr. mogućnost uticaja na izborni proces, težina počinjene povrede, prioritet u skladu sa kalendarom izbornih aktivnosti,

hronološki po zaprimanju) i jasno precizirati prakse sankcionisanja (posebno da se višestruki prekršioc i kažnjavaju progresivno i najstrožim sankcijama). Ovo je moguće učiniti i kroz dodatno jačanje ljudskih i tehničkih kapaciteta Pravne službe Centralne izborne komisije BiH.

9. Osigurati tajnost glasanja na način da se zabrani upotreba paralelnih biračkih spiskova za vođenje evidencije birača izašlih na glasanje od strane stranačkih posmatrača/ica na biračkim mjestima.
10. Obezbijediti otvorenost podataka o izborima u skladu sa najboljim praksama. Rezultati izbora, pravilnici i procedure, odluke i svi ostali relevantni dokumenti moraju ispunjavati standarde otvorenosti podataka koji uključuju javnu dostupnost, besplatno korištenje, jednostavan pristup, cjelovitost, elektronski čitljiv format za nesmetanu obradu, format otvorenog koda, otvorene licence i sl.
11. Centralna izborna komisija BiH treba provoditi aktivni nadzor nad sastavom i radom lokalnih izbornih komisija (gradske, opštinske i izborna komisija Brčko distrikta BiH) na sedmičnom nivou kako bi blagovremeno imala sve relevantne informacije o efektivnosti i efikasnosti njihovog rada (planiranje i izvještavanje, promjene u sastavu, polna zastupljenost, uslovi za rad, politički pritisci, broj sjednica, broj prigovora i odluke po njima, javnost i transparentnost rada).

ZA SUDOVE, TUŽILAŠTVA I POLICIJU:

12. Sudovi i tužilaštva moraju blagovremeno pokretati i okončavati procese utvrđivanja odgovornosti za izborne nepravilnosti, posebno one koje imaju elemente krivičnog djela.
13. Sudovi i Centralna izborna komisija BiH trebaju blagovremeno objavljivati sve informacije o prigovorima, žalbama i odlukama vezanim za izbore kako bi se povećala transparentnost i odgovornost.
14. Organi nadležni za provedbu zakona, posebno tužilaštva i policija, zajedno sa izbornom administracijom, moraju preduzeti sve korake iz svoje nadležnosti u pogledu prevencije, sprečavanja i sankcionisanja vršenja pritiska na birače.

NOVE IZBORNE TEHNOLOGIJE:

15. Priprema za potpunu implementaciju novih izbornih tehnologija, konkretno elektronske identifikacije birača i skenera glasačkih listića, treba početi na vrijeme, najkasnije u prvom kvartalu 2025. godine. Aktivnosti uključuju odabir opreme koja će biti implementirana, javne nabavke, edukaciju izborne administracije i birača, implementaciju i isporuku novih tehnologija, novi dizajn i štampanje glasačkih listića, te dodatna testiranja.
16. Edukacija izborne administracije o upotrebi novih izbornih tehnologija mora početi značajno prije izbora, te biti sveobuhvatna i praktična.
17. Poboljšati i inovirati edukaciju birača o novim izbornim tehnologijama, načinu glasanja i prijavi uočenih izbornih nepravilnosti, u saradnji sa organizacijama civilnog društva, medijima i drugim akterima izbornog procesa.
18. Potrebno je razmotriti upotrebu dva skenera za glasačke listiće na biračkim mjestima sa više od 700 registrovanih birača na izvodu iz Centralnog biračkog spiska i prosječnom izlaznošću na izbore većoj od 50%. Ovo je posebno važno u kontekstu predstojećih opštih izbora kada će građani/ke glasati na četiri glasačka listića uz procijenjeno vrijeme od 90 sekundi za skeniranje sva četiri glasačka listića, kako se ne bi dešavale gužve na biračkim mjestima i kako bi svi birači mogli ostvariti pravo glasa.
19. Zaštitnu fasciklu za prekrivanje glasačkog listića za glasanje putem skenera potrebno je redizajnirati na način da prekriva cijelu dužinu glasačkog listića, a birače uputiti da stranu glasačkog listića na kojoj su označili svoje glasačke preferencije okrenu prema skeneru (dole) kako se ne bi vidio izbor glasača pri ubacivanju listića u skener i kako bi se osigurala tajnost glasanja.
20. Redizajnirati dvostrane glasačke listiće na način da cijela lista kandidata/kinja svakog političkog subjekta počinje sa nazivom političkog subjekta i završava sa posljednjim kandidatom/kinjom na listi na istoj stranici i koloni na glasačkom listiću (da ne prelazi na sljedeću stranicu ili kolonu).
21. Razmotriti da se nabavka opreme za elektronsku identifikaciju birača vrši putem javnih nabavki kako bi se koristila postojeća tehnička

rješenja koja su već primjenjiva u praksi, a ne nužno razvijala nova rješenja koja nisu testirana ili već primijenjena na izborima.

22. Definirati odgovornost, način i pokrivanje troškova za skladištenje, održavanje i sigurnost opreme novih izbornih tehnologija u vremenu između izbora.

STARE NEISPUNJENE PREPORUKE

ZA ZAKONODAVNE VLASTI:

23. Implementirati presude Evropskog suda za ljudska prava čime će se svim građanima/kama BiH s navršenih 18 godina omogućiti aktivno i pasivno biračko pravo bez obzira na njihovu etničku pripadnost i prebivalište.
24. Usvojiti službenu prečišćenu verziju Izbornog zakona BiH.
25. Izbornim zakonom BiH spriječiti promjenu etničke pripadnosti u periodu od tri uzastopna izborna ciklusa.
26. Sniziti unutarstranački izborni prag za opće izbore u BiH na 10% i izjednačiti ga sa unutarstranačkim izbornim pragom za lokalne izbore.
27. Uvesti rokove za formiranje izvršne vlasti i obavezu raspisivanja prijevremenih izbora ukoliko se izvršna vlast ne formira u roku na nivou države, entiteta i kantona (djelimično ispunjeno za Federaciju BiH kroz odluku Visokog predstavnika).
28. Skratiti sve izborne rokove od datuma raspisivanja izbora do službene i potpune objave konačnih rezultata izbora (umjesto sadašnjih 180, na maksimalnih 120 dana).
29. Usvojiti Zakon o principima djelovanja političkih organizacija na nivou BiH koji bi izjednačio kriterije za osnivanje političkih subjekata, uspostavio jedinstveni registar političkih subjekata i propisao ključne principe rada i izvještavanja o radu političkih subjekata.
30. Osigurati minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda u predstavničkim tijelima na nivou kantona u FBiH, a na lokalnom nivou izmjenama statuta općina/gradova.
31. Revidirati izborne jedinice i broj mandata za državni i entitetske parlamente kako bi se osigurao princip jednakosti glasa.

32. Ukinuti kompenzacijske kandidatske liste i dodjeljivati kompenzacione mandate kandidatima s najvećim brojem dobijenih preferencijalnih glasova s redovnih kandidatskih listi političkih subjekata na nivou entiteta. Pravilima o dodjeli kompenzacionih mandata osigurati spolnu i regionalnu zastupljenost po izbornim jedinicama.
33. U najvećoj mogućoj mjeri depolitizirati postupke imenovanja članova izbornih komisija stavljanjem akcenta na stručnost i profesionalni integritet kandidata/kinje za pozicije u istima. Nadzor nad radom komisija i druge radnje vršiti u skladu sa zakonom i nadležnostima, na osnovu činjenica i argumenata, a ne dnevno-političkih tema, čime će se doprinijeti jačanju izbornih komisija na svim nivoima.

ZA IZBORNU ADMINISTRACIJU:

34. Omogućiti prigovor na izborni proces svima u svakoj fazi izbornog procesa.
35. Unaprijediti objavljivanje informacija o zaprimljenim prigovorima i žalbama na internet stranici Centralne izborne komisije BiH, na način da se kreira baza podataka koja će sadržavati sve dokumente u izvornom obliku, uz prateće odluke o postupanju po istima, te uz zaštitu identiteta individualnih prijavitelja/građana. Bazu podataka, odnosno objavljivanje informacija o prigovorima i žalbama proširiti i na prigovore upućene izbornim komisijama osnovnih izbornih jedinica.
36. Unaprijediti sistem kontrole finansijskog poslovanja političkih stranaka, posebno u izbornim godinama i kod izvještavanja o troškovima izborne kampanje, kroz jačanje ljudskih i tehničkih kapaciteta Službe za reviziju Centralne izborne komisije BiH kako bi svi građani/ke imali uvid u izvore finansiranja i troškove blagovremeno. U kontrolu finansijskog poslovanja političkih stranaka uključiti i druge institucije nadležne za poslovanje pravnih lica po potrebi (poreske uprave, državne revizije, banke i sl.).
37. Poboljšati kvalitet i intenzitet obuka lokalnih izbornih komisija, posebno u neizbornom periodu, u cilju veće efektivnosti i efikasnosti njihovog rada u izbornom periodu.
38. Sankcionirati neopravdana odustajanja od rada u biračkom odboru uoči izbornog dana zabranom angažmana u najmanje naredna dva izborna

ciklusa, te propisati vođenje takvih evidencija na nivou lokalne izborne administracije.

DRUGI TEHNIČKI ASPEKTI PROVEDBE IZBORA:

39. Prilikom određivanja lokacija biračkih mjesta posebnu pažnju posvetiti da su biračka mjesta pristupačna osobama sa invaliditetom.
40. U budućim unapređenjima organizacije izbornog dana, posebno u segmentu glasanja na biračkim mjestima, razmotriti način osiguranja uslova da slijepe i slabovidne osobe glasaju samostalno.
41. Striktno primjenjivati Izborni zakon BiH i provedbene akte Centralne izborne komisije BiH koji se tiču javne objave imena članova biračkih odbora na biračkom mjestu, a koja mora uključivati naziv (ne šifru) političkog subjekta ispred kojeg su članovi imenovani.
42. Tehnički unaprijediti izradu kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima (tzv. žute kopije) kako bi iste bile čitljive, te osigurati njihovo javno postavljanje na biračko mjesto nakon završetka svih procesa na biračkom mjestu kako je i propisano.

IZBORNI SISTEM U BOSNI I HERCEGOVINI

PRAVNI OKVIR

Izbori u Bosni i Hercegovini održavaju se u kompleksnom pravnom okviru koji proizlazi iz specifičnog Ustava i asimetričnog unutrašnjeg uređenja. Ustav Bosne i Hercegovine, koji je Aneks IV Dejtonskog mirovnog sporazuma, daje ograničena ovlaštenja državnim institucijama, dok većinu ovlaštenja prenosi na entitete – Federaciju BiH i Republiku Srpsku – te na kantone unutar Federacije BiH. Brčko distrikt BiH ima poseban status kao jedinica lokalne samouprave pod suverenitetom države i kondominijum oba entiteta. Lokalna samouprava u BiH, koja obuhvata 143 opštine i grada, nije definisana državnim Ustavom već entitetskim ustavima i Statutom Brčko distrikta BiH. Izborni sistem BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav BiH), te Izbornom zakonu BiH, a izborni ciklusi, podijeljeni na opšte i lokalne izbore, organizuju se naizmjenično svake dvije godine. Specifičnost ovog ustavnog rješenja ogleda se u konceptu konstitutivnosti naroda, koji priznaje Bošnjake, Hrvate i Srbe kao konstitutivne narode, dok su građani/ke koji se etnički ne izjašnjavaju ili pripadaju nacionalnim manjinama označeni kao "Ostali". Iako nacionalne manjine imaju garantovana mjesta u lokalnim predstavničkim tijelima pod uslovom da čine najmanje 3% populacije prema posljednjem popisu, ovakav sistem izaziva kritike zbog diskriminacije prema građanima/kama koji nisu konstitutivni narodi, čime se dodatno ističe potreba za reformom izbornog zakonodavstva.

Odražavajući kompleksno ustavno uređenje BiH, i izborni sistem predstavlja kombinaciju gotovo svih postojećih izbornih principa: većinski princip i jednočlane i/ili višečlane izborne jedinice za izbor članova Predsjedništva BiH, predsjednika i potpredsjednika Republike Srpske, kao i gradonačelnika/načelnika gradova/opština i proporcionalni princip uz višečlane izborne jedinice za izbor parlamenata/skupština i predstavničkih tijela na lokalnom nivou. Delegatski sistem primjenjuje se za izbor domova naroda u Federaciji BiH i na nivou Parlamentarne skupštine BiH, te za izbor

delegata u Vijeću naroda Republike Srpske. Izbornim zakonom je predviđen izborni prag od 3% čime se politički subjekti koji su prešli prag kvalifikuju za učešće u raspodjeli redovnih mandata i primjenjuje se za sve izborne trke bazirano na proporcionalnom sistemu. Birači imaju mogućnost da na zatvorenim neblokiranim (tzv. poluotvorenim) listama, osim političkom subjektu, svoj glas daju i nekim od kandidata/kinja sa liste tog političkog subjekta, te se preferencijalnim metodom utvrđuje koji od kandidata/kinja su dobili povjerenje najviše birača sa liste tog političkog subjekta, na osnovu čega se utvrđuje i ko će individualno dobiti mandat. Za izbor predstavnika u lokalnim predstavničkim tijelima unutarstranački prag na poluotvorenim listama za dobijanje mandata iznosi 10% ukupnog broja glasova koje osvoji politički subjekt.

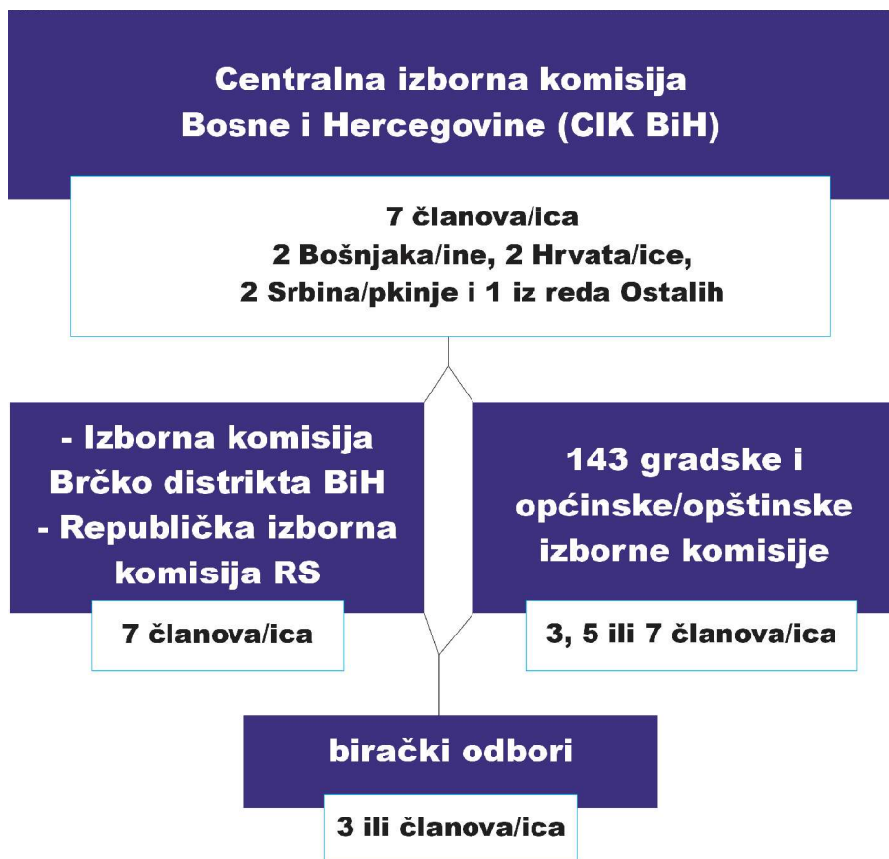
Na izborima za lokalni nivo, prema Izbornom zakonu BiH, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u opštinskim/gradskim vijećima, odnosno skupštinama opština/gradova, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu. Ukoliko je taj procenat prema tom popisu bio viši od 3%, pripadnicima nacionalnih manjina garantuje se najmanje jedno mjesto u lokalnom predstavničkom tijelu. Zakon predviđa da, pored političkih subjekata, pravo prijave za učešće na izborima za popunu garantovanih mandata za pripadnike nacionalnih manjina imaju i registrovana udruženja ili drugi registrovani oblik djelovanja nacionalnih manjina, te da grupa od najmanje 40 građana koji imaju biračko pravo mogu nominovati kandidata za izbor predstavnika nacionalne manjine.

Izborni zakon BiH je temeljni zakon za organizaciju i provođenje izbora. Do danas, ovaj zakon je imao 24 izmjene i dopune. Posljednje izmjene i dopune Izbornog zakona BiH desile su se 26. marta 2024. godine, kada je Ured visokog predstavnika (OHR) iskoristio tzv. bonska ovlaštenja i donio odluku o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH. Fokus ovih izmjena je jačanje integriteta i transparentnosti izbornog procesa uz usklađivanje sa međunarodnim standardima u izborima. Ključne promjene uključuju uvođenje novih izbornih tehnologija u izborni sistem BiH, koje

podrazumijevaju skenere glasačkih listića, elektronsku identifikaciju birača, transmisiju rezultata i video nadzor na biračkim mjestima. Pored toga, ojačana je uloga CIK-a BiH te profesionalizovani birački odbori kroz imenovanje predsjednika biračkih odbora i njegovog zamjenika od strane CIK-a BiH uz uslov nestranačke pripadnosti i propisanih kompetencija kandidata. Pored toga, članovi biračkih odbora ne mogu biti osobe koje su kandidati ili su bili kandidati na prethodnim opštim i lokalnim izborima, te izborima za mjesne zajednice. Dodatno, stranke koje nisu postale parlamentarne na prethodnim izborima iz istog ciklusa ne mogu dobiti mjesta u biračkim odborima, što obesmišljava pojavu tzv. fiktivnih stranaka, te sprečava nezakonitu trgovinu mjestima u biračkim odborima, a što je bio ogroman problem na svim prethodnim izborima. Od ostalih izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH treba istaći: zabrana preuranjene kampanje, preciznije uređenje zloupotrebe javnih sredstava i resursa, unapređenje segmenata zaštite izbornog prava, povećanje sankcija, zabrana kandidovanja pojedincima osuđenim za ratne zločine, uvođenje maksimalno tri preferencije na kandidatskim listama za parlamente/skupštine, uvođenje instituta zamjenskog mandata i dr. Koalicija „Pod lupom” izrazila je podršku izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH, kojima su uvažene mnoge preporuke izbornih posmatrača/ica. Ova odluka predstavlja značajan korak ka jačanju demokratije, koristi građanima/kama, smanjuje rizik od izbornih prevara i nepravilnosti te povećava povjerenje u izborni proces. Međutim, ostaje žal što domaće institucije i politički predstavnici, koje građani/ke biraju i finansiraju, nisu sami preduzeli ove nužne korake za unapređenje izbornog sistema.

IZBORNA ADMINISTRACIJA

Izborna administracija u Bosni i Hercegovini je složen sistem organa i tijela zaduženih za organizaciju, nadzor i provođenje izbornog procesa uz osiguranje zakonitosti, transparentnosti i ravnopravnosti učesnika izbora na svim nivoima. Izbornu administraciju u BiH čine **Centralna izborna komisija BiH (CIK BiH)**, **lokalne izborne komisije (LIK)** i **birački odbori (BO)**.

Infografika 1 – Izborna administracija

Centralna izborna komisija BiH (CIK BiH) je institucija zadužena za organizovanje, nadzor i provođenje svih izbora u BiH te ima ključnu ulogu u bh. izbornom procesu. CIK je odgovoran za mnoge aspekte izbornog procesa, od ovjere političkih stranaka i kandidata do utvrđivanja i objave izbornih rezultata. CIK osigurava integritet biračkog spiska, nadgleda rad izbornih komisija i biračkih odbora, te osigurava da izbori budu vođeni u skladu sa zakonima i propisima. Također, donosi propise o glasačkim listićima, tehničkoj opremi i procedurama za korištenje izbornih tehnologija. Sastoji se od sedam članova (po dva iz redova srpskog, hrvatskog i

bošnjačkog naroda i jedan iz reda ostalih) koji se imenuju na period od sedam godina. Predsjednik CIK-a bira se iz reda članova gdje po principu rotacije svaki član preuzima predsjedavanje u trajanju od 21 mjesec, čime se osigurava ravnopravnost predstavljanja konstitutivnih naroda u tijelima odlučivanja. Administrativno-tehničke i stručne poslove CIK-a obavlja Sekretarijat na čijem čelu je generalni sekretar.

Iako se zbog izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH, CIK BiH našla u novoj situaciji sa dodatnim zaduženjima, uz uzak vremenski okvir i ograničeno širenje njihovih kapaciteta, CIK BiH je uspješno provela Lokalne izbore u BiH sa tehničkog i organizacionog aspekta. Od raspisivanja Lokalnih izbora 2024. do objavljivanja ovog izvještaja, CIK je održala 96 sjednica¹ koje su prenošene uživo putem zvaničnog YouTube kanala CIK-a, čime javnost ima redovan uvid u aktivnosti i rad komisije. Nedostatak u transparentnosti rada CIK-a je u tome što se većina pitanja koja su bila u postupku rješavanja pred CIK-om raspravljala između članova tokom neformalnih sastanaka i na „kolegijama“, dok su sjednice CIK-a uglavnom služile za glasanje i potvrđivanje odluka. Većina odluka donesena je dvotrećinskom većinom svih članova komisije, a najčešće konsenzusom. Pored toga, CIK nije objavio sve odluke na svojoj internet stranici, što je također negativno uticalo na transparentnost rada komisije.² Koalicija „Pod lupom“ je insistirala na javnom objavljivanju Centralnog biračkog spiska (CBS), koji prema posljednjim izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH treba biti objavljen na internet stranici CIK-a u cilju obezbjeđivanja tačnosti i ukupnog integriteta CBS-a.³ Koalicija „Pod lupom“ je stava da bi CBS trebao biti javno

¹ Lokalni izbori 2024. godine u BiH raspisani su na 21. sjednici CIK-a održanoj 8. maja 2024. a posljednja 117. sjednica održana je 9. decembra 2024. godine

² Izvještaj o preliminarnim saznanjima i zaključcima Međunarodne posmatračke misije Kancelarije OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), link: <https://www.osce.org/odihr/elections/bih/577660>, str. 7

³ Izborni zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 23/2001, 7/2002, 9/2002, 20/2002, 25/2002 – ispr., 4/2004, 20/2004, 25/2005, 77/2005, 11/2006, 24/2006, 33/2008, 37/2008, 32/2010, 48/2011 – odluka US, 63/2011 – odluka US, 18/2013, 7/2014, 31/2016, 54/2017 – odluka US, 41/2020, 38/2022, 51/2022, 67/2022, 24/2024 i 24/2024 – ispravka), član 3.1 stav (2)

dostupan na internet stranici CIK-a, a u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka BiH,⁴ te u suprotnom imamo kršenje Izbornog zakona BiH od strane CIK-a jer javnost nema uvid u CBS, što onemogućava da se radi analiza i revizija CBS-a kako bi se ispitalo postojanje eventualnih manipulacija biračkim spiskovima, a sve u cilju zaštite integriteta izbornog procesa u BiH.

Nakon što je Koalicija „Pod lupom“ uputila inicijativu CIK-u, Kolegij CIK-a je istu usvojio i donio odluku da pojednostavi proces akreditovanja izbornih posmatrača/ica Koalicije „Pod lupom“ na način da svaki posmatrač/ica izbornog dana bude akreditovan za svih 143 opštine/grada i dobije samo jednu jedinstvenu akreditaciju za posmatranje na terenu za Lokalne izbore 2024. Ovo je samo mali korak naprijed ka očekivanim značajnijim reformama procesa akreditovanja izbornih posmatrača/ica u budućnosti, a što bi dovelo do ukidanja nepotrebnih birokratskih koraka i olakšalo pristup posmatrača/ica biračkim mjestima.

Lokalne izborne komisije (LIK), koje se dijele na gradske izborne komisije (GIK) i opštinske izborne komisije (OIK), imaju važnu ulogu u izbornom procesu na lokalnom nivou sa brojnim nadležnostima koje uključuju nadzor nad biračkim spiskom, određivanje biračkih mjesta, imenovanje članova biračkih odbora, sigurnost i distribuciju izbornog materijala, informisanje birača, kao i brojanje i unos izbornih rezultata. LIK se sastoji od tri, pet ili sedam članova u zavisnosti od broja birača u osnovnoj izornoj jedinici (gradu ili opštini), s mogućnošću angažovanja sekretara za administrativno-tehničke poslove. Članove LIK-a imenuje opštinsko vijeće ili skupština opštine uz saglasnost CIK-a i kroz javni oglas po posebnoj proceduri. Sastav LIK-a mora odražavati multietničnost i ravnopravnu zastupljenost polova.

Monitoringom rada LIK-a, Koalicija „Pod lupom“ zabilježila je da jedan LIK (Pelagićevo) nije imao popunjen sastav cio predizborni period. Zabilježeno je da 12 (8,39%) LIK-ova ne poštuje ravnomjernu zastupljenost polova u

⁴ Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH („Službeni glasnik BiH, br. 49/06, 76/11 i 89/11)

svom sastavu⁵, a što se odnosi na diskriminaciju oba pola. Većina LIK-ova provela je adekvatne pripreme za održavanje izbora. „Uputstvo o načinu rada i izvršavanju izborne komisije osnovne izborne jedinice u BiH“ bliže propisuje funkcionisanje LIK-a. Između ostalog, uputstvom je propisano donošenje Poslovnika o radu lokalne izborne komisije, što je ispoštovano od strane svih LIK-ova u BiH. Uputstvom je, također, predviđeno da LIK može imenovati sekretara na što se odlučio 81 LIK (56,64%), dok 62 LIK-a (43,36%) nije imenovalo sekretara nego su te poslove većinom dijelili članovi LIK-a među sobom. Većina LIK-ova redovno su održavali sedmične sastanke. Sa poteškoćama u radu, u smislu neadekvatnih uslova rada, suočavalo se šest LIK-ova.⁶ Tokom predizbornog perioda primijećeno je ukupno 111 kršenja izbornih rokova od strane LIK-a, najviše prilikom objavljivanja broja birača za izbornu jedinicu i liste biračkih mjesta sa lokacijama i brojem birača, te završetka obuke članova biračkih odbora u zadatom roku.⁷

Birački odbori (BO) su *ad hoc* tijela koja se imenuju pred svake izbore sa zadatkom da neposredno rukovode radom biračkog mjesta, obezbjeđujući pravilnost i tajnost glasanja te vrše brojanje glasova i evidenciju rezultata. Birački odbori se sastoje od tri ili pet članova, u zavisnosti od broja birača na biračkom mjestu, od kojih je jedan predsjednik biračkog odbora. Predsjednik i ostali članovi biračkog odbora imaju zamjenike.

Nakon izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH nadležnost za imenovanje predsjednika BO i njihovih zamjenika prebačena je sa lokalnih izbornih komisija na Centralnu izbornu komisiju BiH s tim da kandidati ne smiju biti članovi političke stranke niti obavljati dužnost u organima političke stranke, udruženja ili fondacija organizaciono ili finansijski povezanih s političkom strankom, niti smiju biti uključeni u bilo kakve aktivnosti političke stranke i moraju biti u mogućnosti obavljati svoje dužnosti na politički nepristrasan

⁵ Brod, Fojnica, Glamoč, Istočna Ilidža, Kozarska Dubica, Livno, Novi Grad Sarajevo, Oštra Luka, Pelagićevo, Prnjavor, Srebrenik i Zvornik

⁶ Bijeljina, Gradiška, Livno, Novi Travnik, Ugljevik i Žepče

⁷ Opširnije u poglavlju „Propusti u radu lokalnih izbornih komisija“, str. ____

način.⁸ Koalicija „Pod lupom“ pozdravila je profesionalizaciju biračkih odbora kroz imenovanje osposobljenih i nestranačkih osoba na ove pozicije, iako su evidentirane nepravilnosti koje se odnose na formiranje biračkih odbora, što je dokaz da političke stranke ne žele odustati od kontrole BO kroz infiltraciju stranačkih kadrova i s njima povezanih osoba na pozicije predsjednika BO i njihovih zamjenika.⁹

⁸ Izborni zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 23/2001, 7/2002, 9/2002, 20/2002, 25/2002 – ispr., 4/2004, 20/2004, 25/2005, 77/2005, 11/2006, 24/2006, 33/2008, 37/2008, 32/2010, 48/2011 – odluka US, 63/2011 – odluka US, 18/2013, 7/2014, 31/2016, 54/2017 – odluka US, 41/2020, 38/2022, 51/2022, 67/2022, 24/2024 i 24/2024 – ispravka), član 2.19 stav (2)

⁹ Opširnije u poglavlju „Nepravilnosti u vezi sa biračkim odborima“, str. ____

LOKALNI IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI 2024.

POLITIČKI KONTEKST

Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je tokom 2024. godine bila suočena sa političkom dinamikom koja je obilježena sistemskom korupcijom, dugotrajnim etničkim podjelama, ekonomskim izazovima i izbornim procesom. Glavni fokus godine bili su evropske integracije, integritet izbora i politička situacija.

Može se govoriti o tome da je višegodišnji status quo promijenjen, najviše zahvaljujući ubrzanom procesu evropskih integracija, odlukama Visokog predstavnika, sankcijama prema pojedincima i pravnim subjektima koji podrivaju sigurnost, te sudskim procesima za kršenje zakona od strane visokopozicioniranih državnih dužnosnika.

Sve ovo može davati nadu, govoreći o široj slici i budućnosti, da će život građana/ki biti bolji zahvaljujući novim prilikama koje se otvaraju integracijama u Evropsku uniju (EU) i sužavanjem prostora za korumpirane pojedince i kolektive. U isto vrijeme, trenutna situacija predstavlja izazov u političkom i sigurnosnom smislu. Ali takvo stanje građani/ke žive već 30 godina i to nije novost.

EU integracije

U decembru 2022. godine, EU je zvanično dodijelila BiH status kandidata, a u martu 2024. godine odlučeno je o otvaranju pregovora o pristupanju EU s BiH. Ova odluka, donesena osam godina nakon što je BiH podnijela zahtjev za članstvo u EU, probudila je nade među građanima/kama i donijela novi zamah za reforme. Evropsko vijeće (Vijeće) je pozvalo Evropsku komisiju (Komisija) da pripremi okvir za pregovore kako bi ga Vijeće moglo usvojiti

čim se završe svi relevantni koraci iz preporuka Komisije iz oktobra 2022. godine.

Pripreme za pregovore o pristupanju su djelimično nastavljene. Komisija je održala prvi uvodni sastanak 24. aprila 2024. godine u Briselu kako bi objasnila proces skrininga, što je prvi korak u pregovorima o pristupanju. BiH je zaprimila materijal o pravnoj stečevini EU i pristupila implementaciji novog Plana rasta za Zapadni Balkan kroz četiri stuba: 1) postepenu integraciju u jedinstveno tržište Evropske unije; 2) regionalnu ekonomsku integraciju; 3) ključne reforme; i 4) poboljšanu finansijsku podršku.

Međutim, dinamika reformi je zastala između aprila i oktobra 2024. godine zbog političkih previranja i priprema za lokalne izbore. BiH do trenutka zaključenja ovog izvještaja (decembar 2024. godine) nije poslala program reformi koji uključuje ključne ciljeve u oblastima poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora, zelene i digitalne tranzicije, ljudskog kapitala i osnovnih uslova za pristupanje EU.

BiH mora nastaviti s odlučnim akcijama kako bi finalizirala reforme u skladu s pravnom stečevinom EU i evropskim standardima, te ispunila sve relevantne korake, uključujući jačanje integriteta izbornog procesa.

Integritet izbora

Visoki predstavnik u BiH donio je odluku o „tehničkim izmjenama i dopunama“ Izbornog zakona BiH 26. marta 2024. godine, s ciljem povećanja integriteta izbornog procesa. Ovom odlukom, u potpunosti ili djelimično, implementirano je 28 preporuka Koalicije Pod lupom za bolje izbore u BiH, uključujući 4 od 5 prioriternih preporuka koje su bile zagovarane prema vlastima tokom prethodnih 8 godina rada Koalicije „Pod lupom“.

Navedenim izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH izvršena je reforma najnižeg nivoa izborne administracije tj. biračkih odbora, zabranjena preuranjena kampanja, preciznije uređena zloupotreba javnih sredstava i resursa, unaprijeđen segment zaštite izbornog prava,

utrostručene sankcije, kao i stvoreni preduslovi za uvođenje novih tehnologija u izborni proces.

Koalicija „Pod lupom” podržala je rješenja kroz izmjene i dopune Izbornog zakona BiH i implementaciju mnogih preporuka izbornih posmatrača. Ova odluka u interesu je demokratije, dobra je za građane/ke, sprječava dokazane izborne prevare i nepravilnosti, te doprinosi integritetu izbora u BiH. Ipak, razočaravajuće je što poboljšanja izbornog procesa u interesu građana/ki nisu napravile domaće institucije i političari koje građani/ke biraju i plaćaju.

Od svog imenovanja 2021. godine, visoki predstavnik Christian Schmidt iskoristio je „bonske ovlasti“ više od 20 puta, nametnuvši nove zakone i izmijenivši entitetski ustav. Ove intervencije snažno su podržane od strane jednih, dok su kritikovane od strane drugih aktera političkog života u BiH i međunarodne zajednice, što je kreiralo privid podjele među ključnim akterima obje strane.

Politička situacija

Skoro pa stalna politička kriza u BiH eskalirala je u aprilu 2024. godine nakon donošenja odluke visokog predstavnika o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH i najave vlasti u Republici Srpskoj da će donijeti entitetski izborni zakon kao odgovor na to, što bi predstavljalo kršenje Ustava BiH i dodatno narušilo funkcionalnost države. Takav potez vlasti Republike Srpske izazvao je reakcije međunarodne zajednice, uključujući EU i Ured visokog predstavnika (OHR), koji su osudili pokušaj narušavanja izbornog sistema na državnom nivou.

Visoki predstavnik Christian Schmidt zaprijetio je novom upotrebom „bonskih ovlasti“ kako bi poništio bilo kakvu odluku o usvajanju entitetskog izbornog zakona. Suočeni s pritiskom međunarodne zajednice i kritikama opozicije unutar BiH, vlasti Republike Srpske povukle su prijedlog zakona, izbjegavajući time direktnu konfrontaciju s međunarodnim akterima i potencijalno proširenje sankcija. Kriza je, međutim, produbila političke

podjele u zemlji, dodatno polarizirajući odnose između entiteta i političkih stranaka, skoro zaustavljajući put BiH prema evropskim integracijama.

Politički kontekst dodatno je opteretila i usvojena Deklaracija Svesrpskog Sabora u junu 2024. godine, od koje mnoge tačke predstavljaju direktnu prijetnju po sigurnost na Zapadnom Balkanu. Uz to, politička previranja oko izgradnje plinovoda na jugu države bila su nezaobilazna tema javnosti i medija u Federaciji BiH. U širem kontekstu, ratovi u Ukrajini, Palestini i Libanu imali su neupitan uticaj na položaj države u geopolitičkim okvirima, te sentiment građana/ki.

Umjesto zaključka

Navedeni događaji pokazali su slabosti političkog sistema u BiH, gdje interesi političara i političkih stranaka često nadjačavaju interese građana/ki i štete funkcionalnosti države. Ključni problem u državi ostaje sveprisutna, sistemska i politička korupcija, koja je zarobila društvo, društvo u kojem su političari i političke stranke još uvijek daleko jače od institucija. Vrijeme pred nama neminovno će biti test za demokratski kapacitet zemlje i njenu sposobnost da prevaziđe trenutne izazove.

OSNOVNE INFORMACIJE

Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini održani su 6. oktobra 2024. godine, u skladu s pravilom da se izbori organizuju prve nedjelje u oktobru, osim ako se taj datum ne podudara s obilježavanjem vjerskog praznika. Na ovim izborima građani su birali članove lokalnih zakonodavnih tijela i izvršne vlasti, čime su direktno uticali na funkcionisanje lokalne samouprave.

Izbori su uključivali izbor 58 općinskih vijeća u Federaciji BiH, 53 skupštine opština u Republici Srpskoj, 21 gradskog vijeća u Federaciji BiH, 10 skupština gradova u Republici Srpskoj i Skupštine Brčko distrikta BiH. Istovremeno je izabrano 111 načelnika općina/opština, 31 gradonačelnik te ukupno 3.200 vijećnika i odbornika.

Zagarantovana mjesta za pripadnike nacionalnih manjina bila su osigurana u 21 općini/opštini, gdje su izabrana 23 kandidata. Ovaj mehanizam osigurao je zastupljenost manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Izbori su sprovedeni prema različitim izbornim sistemima. Sistem proste većine primijenjen je za izbor (grado)načelnika, dok je proporcionalni sistem korišten za izbor članova općinskih vijeća, skupština opština, gradskih vijeća, skupština gradova i Skupštine Brčko distrikta BiH.

Zbog razornih poplava koje su zadesile Bosnu i Hercegovinu neposredno prije izbora, izbori su morali biti odgođeni u pet opština. U opštinama Konjic, Fojnica, Kreševo i Kiseljak izbori su održani 20. oktobra, dok su u Jablanici organizovani 3. novembra. Ovaj odgođeni proces omogućio je građanima/kama pogođenim prirodnom nepogodom da iskoriste svoje biračko pravo u sigurnim uslovima.

PRAĆENJE PREDIZBORNOG PERIODA

OPŠTE INFORMACIJE

Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini 2024. godine raspisani su na 21. sjednici CIK-a BiH održanoj 8. maja 2024. Izbori su raspisani za 58 općinskih vijeća u Federaciji BiH, 53 skupštine opština u Republici Srpskoj, 111 načelničkih mjesta u BiH, 21 gradsko vijeće u Federaciji BiH, 10 skupština gradova u Republici Srpskoj, 31 gradonačelničko mjesto u BiH i Skupštinu Brčko distrikta BiH. Određeno je da će izbori biti održani 6. oktobra 2024. godine.¹⁰

Registracija birača u BiH je pasivna od 2006. godine, dok su glasači, koji glasaju izvan BiH, obavezni da izvrše elektronsku registraciju pred svake izbore. CIK BiH je primarno odgovoran za integritet Centralnog biračkog spiska (CBS), koji se izdvaja iz jedinstvenog registra građana, tako da kvalitet ovog procesa zavisi i od drugih aktera kao što su opštine, kantonalne i entitetske policije, ali i samih građana.¹¹ Prema posljednjim izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH, CIK BiH bi trebao omogućiti javnosti uvid u CBS putem, kako Zakon nalaže, svoje internet stranice ili na drugi odgovarajući način. CIK BiH nije objavio CBS na svojoj internet stranici nego je u periodu od 8. juna do 8. jula omogućio uvid na gradskom/opštinskom nivou posredstvom lokalnih izbornih komisija.

Koalicija „Pod lupom“ smatra da nivo javnosti CBS-a u predizbornom periodu nije bio dovoljan i da izmjene i dopune Izbornog zakona BiH nisu sprovedene u praksu. Koalicija je ukazivala da su građanima i dalje bili dostupni samo privremeni izvodi i online alati za pojedinačne provjere, što

¹⁰ Odluka o raspisivanju i održavanju Lokalnih izbora 2024. godine

¹¹ „Odgovornost za prijavljivanje preminulih građana opštini je obaveza porodice preminule osobe, koja mora da pokaže štampani izvod iz matične knjige umrlih nadležnim tijelima. Prema Zakonu o stalnom i privremenom boravku građana BiH, registracija i odjava prebivališta odgovornosti su samih građana.“, Izvještaj o preliminarnim saznanjima i zaključcima Međunarodne posmatračke misije Kancelarije OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), link: <https://www.osce.org/odihr/elections/bih/577660>, str. 10

je ostalo isto kao i prije zakonskih izmjena, čime su reforme izgubile svoju svrhu. Potpuna javnost CBS-a bila bi ključna kako bi građani mogli da identifikuju nepravilnosti, poput prisustva umrlih osoba na biračkim spiskovima, višestruke prijave na jednu adresu ili prijave osoba koje ne žive u BiH, a sve u cilju unapređenja tačnosti i integriteta izbora u BiH.

Za Lokalne izbore 2024. CBS je zaključen 22. augusta sa 3.400.204 birača, uključujući i registrovane birače za glasanje iz inostranstva. Za glasanje iz inostranstva građani su se mogli prijaviti putem online portala e-Izbori do 23. jula 2024. godine. CIK BiH je potvrdio 44.788 birača koji mogu glasati izvan BiH, dok je 5.489 prijava odbijeno, uključujući 168 prijava od izbjeglih lica. Glasačima izvan BiH omogućeno je glasanje putem pošte ili u 14 diplomatsko-konzularnih predstavništava u osam država.¹²

U skladu sa Izbornim zakonom BiH, CIK BiH vrši ovjeru političkih subjekata¹³ za učešće na svim izborima u BiH. Nakon izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH niti jedna osoba koja je osuđena od strane bilo kojeg međunarodnog ili domaćeg suda za zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratne zločine ne može se kandidovati na izborima niti obavljati bilo koju izbornu, imenovanu ili drugu funkciju.¹⁴ Proces registracije kandidata trajao je od 9. maja do 24. maja i bio je dvostepenog karaktera gdje se prvo vršila potvrda podobnosti političkih subjekata, a nakon toga su podnošene kandidatske liste.¹⁵ CIK BiH vršio je provjeru propisanih kriterija za verifikaciju političkih subjekata, te je potvrđeno ukupno 296 političkih subjekata, od čega 110

¹² Glasanje je bilo omogućeno u Srbiji, Njemačkoj, Austriji, Danskoj, Holandiji, Sloveniji, Švedskoj i Belgiji u sljedećim diplomatsko-konzularnim predstavništvima: ambasada BiH u Beogradu, Berlinu, Beču, Kopenhagenu, Hagu, Ljubljani, Štokholmu i Briselu, generalnim konzulatima BiH u Minhenu, Frankfurtu i Štutgartu, počasnom konzulatu u Gracu i Salzburgu, te počasnom konzulatu BiH za Gornju Austriju.

¹³ „Politički subjekt“ podrazumjeva političku stranku, nezavisnog kandidata, koaliciju ili listu nezavisnih kandidata, ovjeren za učešće na izborima u skladu sa Izbornim zakonom BiH

¹⁴ Izborni zakon BiH, član ____

¹⁵ Nakon izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH, prijava političkih subjekata vršila se u elektronskog formi putem posebne online platforme e-Izbori

političkih stranaka, 58 koalicija, 76 nezavisnih kandidata, 43 kandidata nacionalnih manjina i 9 lista nezavisnih kandidata za učešće na izborima.

Zastupljenost žena na Lokalnim izborima 2024. godine pokazuje minimalan napredak u odnosu na prethodne godine. Broj kandidatkinja za načelničke i gradonačelničke pozicije ostao je isti kao 2020. godine, iako je procenat nešto viši zbog manjeg ukupnog broja kandidata. Od 386 kandidovanih osoba za (grado)načelničke pozicije, samo 29 su bile žene (7,51%). Politički subjekt HDZ BiH je imao najviše kandidatkinja za funkcije (grado)načelnika, dok su u Opštini Novo Goražde kandidovane dvije žene za ovu funkciju, što je jedini takav slučaj u BiH. Prema podacima CIK-a BiH, žene čine 42,61% ukupnog broja kandidata za opštinske i gradske skupštine/vijeća, ali su nositeljice lista samo na 13% od ukupno 1.591 liste. Politički subjekt Naša stranka prednjačio je sa nositeljicama listi, gdje je na vrhu svake treće njihove liste bila žena. Pojedine izborne jedinice, poput Šekovića sa 14 lista, nisu imale niti jednu ženu na čelu liste. Negativan trend minimalne zastupljenosti žena na ključnim političkim pozicijama nastavljen je i na ovim izborima, potvrđujući ustaljene prakse u BiH.¹⁶

Izborna kampanja je definisana Izbornim zakonom BiH i obuhvata radnje i postupke u zakonom ograničenom roku (30 dana prije izbornog dana) tokom kojeg politički subjekti, na zakonom utvrđen način, upoznaju birače i javnost sa svojim programom i kandidatima. Izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH detaljnije su regulisani zloupotreba javnih sredstava i povećane su kazne za bilo kakve prekršaje tokom perioda zvanične kampanje. Pored toga, posljednje izmjene i dopune zakona zabranjuju svaku vrstu kampanje, uključujući plaćeno političko oglašavanje, od dana raspisivanja izbora do početka izborne kampanje i ovlašćuju CIK BiH da sankcioniše svaki oblik prijevremene kampanje. Kampanja za Lokalne izbore u BiH 2024. je počela 6. septembra i trajala je do 5. oktobra, kada je nastupio

¹⁶ Tirović, Belma: „Zastupljenost žena na Lokalnim izborima 2024. godine“ (Istinomjer.ba), link: <https://istinomjer.ba/zastupljenost-zena-na-lokalnim-izborima-2024-godine/>

period predizborne šutnje do zatvaranja biračkih mjesta 7. oktobra u 19:00 časova.

Finansiranje izborne kampanje regulišu Izborni zakon BiH i Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH. Političke stranke zastupljene u zakonodavnim tijelima imaju pravo na godišnje javno finansiranje koje se može koristiti za izborne kampanje. Zakon ograničava iznose doprinosa fizičkih i pravnih lica i zabranjuje određene izvore finansiranja. Maksimalni troškovi kampanje su ograničeni na 0,30 KM po registrovanom biraču. Izmjene i dopune Izbornog zakona BiH pooštrile su kazne za prekoračenje troškova. Kandidati su obavezni otvoriti poseban bankovni račun za prihode i troškove kampanje najkasnije na dan registracije. Uvedeno je i privremeno izvještavanje o finansiranju kampanje, gdje kandidati podnose privremene izvještaje CIK-u tri dana prije izbora, a završne u roku od 30 dana od objave konačnih rezultata. CIK BiH ima nadležnost da nadgleda finansiranje političkih stranaka i kampanja, te da izriče kazne u slučaju kršenja zakona.

Ocjena predizbornog perioda

Ocjena predizbornog perioda za Lokalne izbore 2024. godine Koalicije „Pod lupom“ je da su pripreme za izbore uglavnom izvršene efikasno, uz određene manjkavosti.

Zabilježene su nepravilnosti i nedostaci u radu izbornih tijela koji se najčešće odnose na kršenje rokova od strane lokalnih izbornih komisija i na neadekvatna postupanja po novim odredbama Izbornog zakona BiH (izvodi iz CBS-a nisu javno objavljeni na internet stranici CIK-a, pojedine izborne nepravilnosti za koje su ponuđeni dokazi nisu sankcionisane, postupanje po prigovorima nije bilo blagovremeno, a izrečene sankcije često nisu bile odvrćajućeg karaktera).

Izmjene i dopune Izbornog zakona BiH dale su rezultate, te je zabilježen daleko veći broj prijava i izrečeno je više sankcija za izborne nepravilnosti, u skladu sa novim izbornim pravilima.

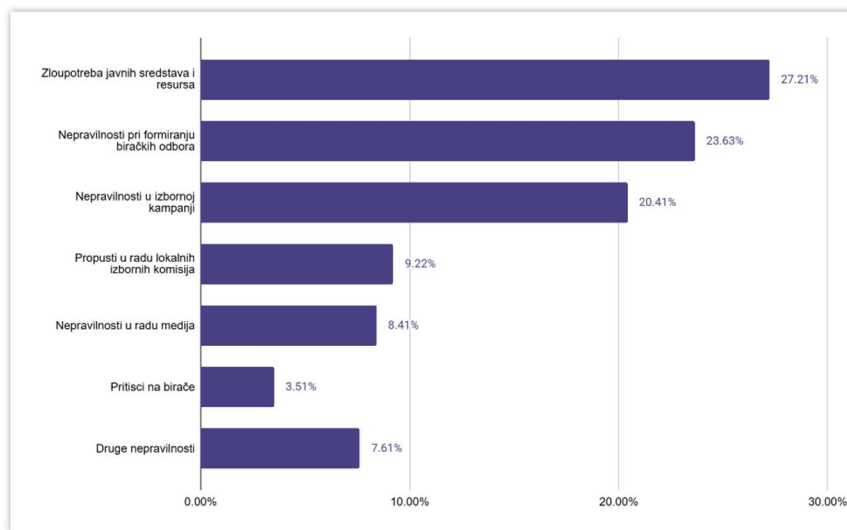
Primjetno je da je izborna kampanja bila mirnija, te da se u kampanji u većoj mjeri govorilo o lokalnim temama u okviru nadležnosti lokalnog nivoa vlasti.

NEPRAVILNOSTI U PREDIZBORNOM PERIODU

OPŠTI NALAZI POSMATRANJA

Dugoročno posmatranje Lokalnih izbora u BiH 2024. godine od strane Koalicije „Pod lupom“ počelo je 22. jula 2024. godine. U periodu dugoročnog posmatranja, dugoročni posmatrači (LTO-i) su kroz sedmične izvještaje evidentirali 1.367 nepravilnosti, od čega 372 slučaja koji ukazuju na zloupotrebu javnih sredstava i resursa, 323 nepravilnosti vezanih za biračke odbore, 279 nepravilnosti u izbornoj kampanji, 126 propusta u radu lokalnih izbornih komisija, 115 nepravilnosti u radu medija, 48 slučaja pritisaka na birače i 104 slučaja drugih nepravilnosti.

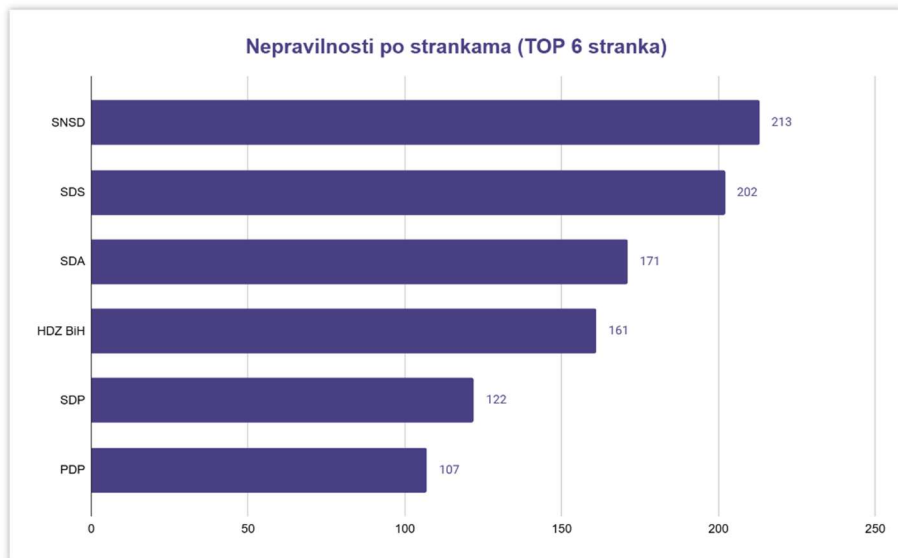

Infografika 2 – Struktura izbornih nepravilnosti u predizbornom periodu

Nepravilnosti prijavljene od strane LTO-a identifikuju 41 političkog subjekta kao prekršioce, od kojih su najbrojniji prekršaji¹⁷ zabilježeni kod sljedećih političkih subjekata: SNSD, SDS, SDA, HDZ BiH, SDP i PDP.¹⁸

¹⁷ Top 6 političkih subjekata po broju izbornih nepravilnosti odgovorne su za 70% svih evidentiranih izbornih nepravilnosti

¹⁸ Ostali politički subjekti su: BH Zeleni, Čapljina u Srcu, DEMOS, DF, DNS, HDS, HDZ 1990, HRS, HSP, HSS, Koalicija za Mostar, Krug, Laburistička stranka, Naprijed, Narodni front, Naša stranka, NDP, NES, Nezavisna lista Doboj, NiP, NPS, PDA, Prva SDS, Prva stranka, Republička stranka Srpske, Savez mladih snaga, SD BiH, Snaga naroda, SNS FBiH, SP, SPS, Stranka Život, Svojim putem, SZBiH, Ujedinjena Srpska

Infografika 3 – Nepravilnosti po političkim strankama

PRITISCI NA BIRAČE

Tokom izvještajnog perioda, dugoročni posmatrači (LTO-i) zabilježili su ukupno 48 slučajeva vršenja pritiska na birače, što predstavlja ozbiljno kršenje izbornog integriteta i osnovnih demokratskih principa. Ovi pritisci najčešće su se manifestovali kroz kupovinu glasova, pri čemu postoje navodi da su biračima nuđeni novčani iznosi koji su varirali od 100 KM do čak 400 KM po glas. Ova praksa ne samo da narušava slobodu izbora već i podriva povjerenje građana u regularnost izbornog procesa, favorizujući one političke subjekte koji koriste nedozvoljene metode kako bi obezbijedili podršku.

Posebno zabrinjava činjenica da su zabilježena dva teška oblika pritiska na birače, u opštinama Gradiška i Živinice. Ovi slučajevi uključivali su ozbiljnije radnje koje su nadilazile klasičnu kupovinu glasova, potencijalno uključujući prijetnje, ucjene ili zloupotrebu položaja od strane određenih aktera u izborima. Takve aktivnosti ne samo da ugrožavaju pojedince koji su bili meta

ovih pritisaka, već i cjelokupan demokratski proces u pomenutim zajednicama, stavljajući pod znak pitanja legitimitet izbornog rezultata.

U vezi s ovim nepravilnostima, podnesena je jedna krivična prijava, kroz traženje institucionalnog odgovora na ove incidente. Međutim, broj prijavljenih slučajeva sugerira da postoji potreba za efikasnijom reakcijom nadležnih organa, uključujući pravosudne institucije i izborne komisije. Dosljedna primjena zakona, uz edukaciju građana o njihovim pravima i načinima zaštite, ključna je za sprječavanje sličnih zloupotreba u budućnosti.

ZLOUPOTREBA JAVNIH SREDSTAVA I RESURSA

Zloupotreba javnih sredstava i resursa podrazumijeva svako nezakonito i neetičko korištenje sredstava i resursa koji pripadaju državi Bosni i Hercegovini, njenim entitetima, kantonima, Brčko distriktu BiH, te drugim jedinicama lokalne uprave i samouprave. Ovi resursi, koji bi inače trebali biti korišteni isključivo za službene i opšte društvene svrhe, nerijetko se zloupotrebljavaju od strane kandidata na izborima, političkih stranaka ili osoba na izbornim listama. Takve osobe, koje obavljaju javne ili državne funkcije, ili su neposredno izabrani nosioci vlasti, koriste dostupne resurse za promociju svojih političkih ciljeva, umjesto da ih usmjere na opće dobro. Pod resursima se, prema ovoj definiciji, podrazumijevaju ne samo pokretna i nepokretna imovina javnih institucija, poput vozila, opreme, objekata i drugih materijalnih sredstava, već i ljudski resursi – službenici i radnici angažovani u javnim institucijama, čije se vrijeme i rad zloupotrebljavaju za stranačke ili lične interese. Na ovaj način se narušava ravnopravnost u izbornom procesu, zloupotrebljava povjerenje građana i potkopava princip transparentnog i odgovornog upravljanja javnim dobrima.

U zloupotrebu javnih sredstava i resursa spada:

- korištenje pozicije rukovodioca organa ili ustanove za javnu promociju sebe kao kandidata i/ili političkog subjekta kojem pripada, kroz javnu promociju organa ili ustanove;
- uključivanje državnih službenika koji su podređeni kandidatu u obavljanju poslova u radnom vremenu s ciljem promocije kandidata ili političkih subjekata;
- korištenje prostorija javnih ustanova, organa ili javnih preduzeća za obavljanje predizbornih aktivnosti ako korištenje istih prostorija nije zagarantovano drugim kandidatima i političkim subjektima pod istim uslovima;
- korištenje sredstava komunikacije, informacionih usluga, kancelarijske opreme javnih ustanova, organa i javnih preduzeća za izbornu kampanju;
- korištenje sredstava prijevoza u vlasništvu državnih, entitetskih, gradskih, kantonalnih ili općinskih organa i organizacija bez naknade ili po sniženim naknadama za aktivnosti kampanje;
- promocija političkih subjekata ili kandidata na javnim događajima ili manifestacijama koje finansiraju javne institucije ili javna poduzeća;
- prikupljanje potpisa ili vođenje izborne kampanje koju provode osobe koje obavljaju izbornu dužnost ili su državni službenici, tokom službenih aktivnosti ili događaja koje organizuje javna institucija, javni organ ili javno preduzeće;
- korištenje javnih sredstava i resursa u svrhu direktne ili indirektno kupovine podrške birača tokom izborne kampanje, što uključuje između ostalog i pružanje jednokratne novčane ili nenovčane pomoći građanima ili kategorijama građana, osim ako je pružanje te pomoći planirano u okviru redovnih budžetskih subvencija.

U izvještajnom periodu, LTO-i su zabilježili 372 slučaja koji ukazuju na zloupotrebu javnih sredstava i resursa, od čega 80 slučajeva korištenja javnih sredstava za direktnu ili indirektnu kupovinu podrške birača, 51 slučaj javne promocije kandidata kroz javnu promociju organa, ustanova ili javnih preduzeća, 41 slučaj promocije kandidata na javnim događajima i manifestacijama, 19 slučajeva korištenja prostorija i sredstava organa,

ustanova ili javnih preduzeća za predizborne aktivnosti, 10 slučajeva uključivanja državnih službenika tokom radnog vremena s ciljem promocije kandidata, te 171 slučaj ostalih zloupotreba javnih sredstava koje se većinom odnose na intenziviranje javnih radova u predizbornom periodu.

ZLOUPOTREBA JAVNIH SREDSTAVA I RESURSA	372	
Korištenje javnih sredstava za direktnu ili indirektnu kupovinu podrške birača	80	21,50%
Javna promocija kandidata kroz javnu promociju organa, ustanova ili javnih preduzeća	51	13,70%
Promocija kandidata na javnim događajima i manifestacijama	41	11,02%
Korištenje prostorija i sredstava organa, ustanova ili javnih preduzeća za predizborne aktivnosti	19	5,10%
Uključivanje državnih službenika tokom radnog vremena s ciljem promocije kandidata	10	2,68%
Ostali slučajevi zloupotrebe javnih sredstava (intenziviranje javnih radova, posjete funkcionera i sl.)	171	45,96%

Tabela 1 – Zloupotreba javnih sredstava i resursa

NEPRAVILNOSTI U VEZI SA BIRAČKIM ODBORIMA

Koalicija „Pod lupom“ je u periodu od 22.08.2024. do 22.10.2024. godine realizovala monitoring formiranja biračkih odbora pri čemu je angažovano **10** monitora koji su analizirali **500** biračkih mjesta i istražili **3.175** osobu (501 predsjednik/ica i zamjenik/ica predsjednika/ice biračkog odbora i 2.674 člana/ice i zamjenika/ice članova/ica biračkog odbora). Monitoring biračkih odbora je urađen u skladu sa dosadašnjim važećim zakonskim propisima, ali i u skladu sa posljednjim Izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH kojima se značajno promijenilo „funkcionisanje“ biračkih odbora kao jedne od najslabijih karika izbornog procesa u BiH.

U julu 2022. godine, Visoki predstavnik u BiH donio je Odluku o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH gdje je, između ostalog:

- zabranjena zloupotreba zakonskog prava na učešće u radu biračkog odbora fiktivnim predstavljanjem;
- zabranjeno i lažno predstavljanje u ime bilo kojeg političkog subjekta sa ciljem pogodavanja drugom političkom subjektu, te su za utvrđena kršenja Zakona u ovom smislu predviđene i sankcije.

U junu 2024. godine Visoki predstavnik u BiH donio je Odluku o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH gdje je, između ostalog, definisano:

- da za člana biračkog odbora ili izborne komisije, osim Centralne izborne komisije BiH, ne može biti imenovano lice koje je aktuelni kandidat ili je bilo kandidat za bilo koji nivo vlasti na posljednjim opštim i posljednjim lokalnim izborima;
- da predsjednik biračkog odbora i njegov zamjenik ne smiju biti članovi političke stranke niti obavljati dužnost u organima političke stranke, udruženja ili fondacije organizaciono ili finansijski povezanim s političkom strankom, niti smiju biti uključeni u bilo kakve aktivnosti političke stranke i moraju biti u mogućnosti da obavljaju svoje dužnosti na politički nepristrasan način;
- da će za izborni ciklus lokalnih izbora, mjesta članova i zamjenika članova biračkih odbora za svaku od osnovnih izbornih jedinica biti popunjena na prijedlog političkih subjekata zastupljenih u direktno izabranim tijelima jedinica lokalne samouprave iz te relevantne osnovne izborne jedinice u prethodnom izbornom ciklusu.

Koalicija „Pod lupom“ je za vrijeme monitoringa formiranja biračkih odbora identifikovala **247** izbornih nepravilnosti koje se odnose na imenovanje predsjednika/zamjenika predsjednika biračkog odbora, imenovanje članova/zamjenika članova biračkog odbora i trgovinu mjestima u biračkim odborima (fiktivno predstavljanje).

Nepravilnost	Nepravilnosti pri imenovanju predsjednika/ zamjenika predsjednika biračkog odbora	Nepravilnosti pri imenovanju članova/zamjenika članova biračkog odbora	Trgovina mjestima u biračkim odborima <i>(fiktivno predstavljanje)</i>
Broj slučajeva	158	71	18
Osnov	<i>Povezanost sa političkim subjektima</i>	<p><i>aktuelni kandidat ili je bio kandidat za bilo koji nivo vlasti na posljednjim općim i posljednjim lokalnim izborima (65 slučajeva)</i></p> <p><i>član najvišeg izvršno-političkog organa političke stranke (4 slučaja)</i></p> <p><i>član izvršnog organa vlasti (1 slučaj)</i></p> <p><i>zabrana kandidovanja (1 slučaj)</i></p>	<i>zabrana fiktivnog predstavljanja u ime političkog subjekta sa ciljem pogodovanja drugom političkom subjektu za mjesto u biračkom odboru</i>

Tabela 2 – Nepravilnosti u formiranju biračkih odbora

Prilikom monitoringa identifikovan je **51** politički subjekt za koje postoje osnove da ne poštuju odredbe Izbornog zakona BiH koje se odnose na

formiranje biračkih odbora. Više od polovine svih nepravilnosti pri formiranju biračkih odbora odnosi se na 5 političkih subjekata: **SDS** (21.07%), **HDZ BiH** (14.56%), **SDA** (9.96%), **SNSD** (9.57%) i **SP** (4.59%).

U izvještajnom periodu LTO-i su zabilježili 323 nepravilnosti u vezi sa biračkim odborima (BO), od čega 172 slučaja sumnje ili prigovora u vezi sa time da su predsjednici BO i njihovi zamjenici povezani sa političkim subjektima, 36 slučaja postojanja saznanja o nezakonitoj trgovini mjesta u BO, 15 slučajeva gdje LIK nije objavio listu imena i prezimena imenovanih članova svih BO sa pripadnošću političkom subjektu, i 100 ostalih nepravilnosti u vezi sa BO.

NEPRAVILNOSTI U VEZI SA BIRAČKIM ODBORIMA	323	
Lažno predstavljanje kandidata za predsjednika BO i zamjenika predsjednika BO	172	53,25%
Postojanje saznanja o nezakonitoj trgovini mjesta u BO	36	11,14%
LIK nije objavio listu imena i prezimena imenovanih članova svih BO sa pripadnošću političkom subjektu	15	4,64%
Ostale nepravilnosti u vezi sa BO	100	30,95%

Tabela 3 – Nepravilnosti u vezi sa biračkim odborima

NEPRAVILNOSTI U IZBORNOJ KAMPANJI

Posmatranje aktivnosti izborne kampanje u proteklom izbornom provedeno je s ciljem praćenja poštivanja zakonskih pravila i transparentnosti izbornog procesa. Preuranjena izborna kampanja, koja je zakonom bila zabranjena u periodu od 8. maja do 6. septembra 2024. godine, uključivala je zabranu oglašavanja putem medija, društvenih mreža i javnih površina, osim za zakonite zvanične događaje političkih subjekata koji nisu imali karakter kampanje. Početak zvanične izborne kampanje 6. septembra omogućio je političkim subjektima da u skladu sa zakonom vode aktivnosti poput javnih skupova, distribucije promotivnih materijala i predstavljanja svojih programa biračima, uz zabranu postavljanja materijala na javne i vjerske objekte te korištenje govora mržnje ili zloupotrebe djece u političke svrhe.

Tokom kampanje, posmatrači su obratili posebnu pažnju na pritiske na birače, što je predstavljalo ozbiljnu izbornu nepravilnost. Ovi pritisci su se manifestovali kroz prijetnje, prinude, podmićivanje i zloupotrebu ekonomskog stanja građana, s ciljem uticanja na njihovo glasanje. Najčešći oblici pritisaka uključivali su nagovaranje birača da glasaju protiv svoje volje, primoravanje na učlanjenje u stranku, podjelu propagandnog materijala ili prisustvo političkim skupovima, podmićivanje poklonima ili obećanjem zaposlenja, kao i prijetnje otkazom ili drugim sankcijama. Ove aktivnosti narušavale su slobodnu volju birača i integritet izbornog procesa, čime su ozbiljno ugrozile osnovna demokratska načela.

Izborna šutnja, koja je počela 5. oktobra ujutro, bila je prilika za birače da bez dodatnih uticaja donesu odluku na temelju dostupnih informacija. Tokom ovog perioda bilo je zabranjeno organizovanje skupova, oglašavanje i druge aktivnosti koje bi mogle uticati na birače, uključujući ometanje izbornog procesa ili upotrebu razglasnih uređaja u blizini biračkih mjesta.

U predizbornom periodu, LTO-i su zabilježili 279 slučajeva nepravilnosti u izbornoj kampanji, od čega 143 slučaja plaćenog oglašavanja, 99 slučajeva preuranjene izborne kampanje, 29 slučajeva distribucije i postavljanja predizbornog materijala i 8 slučajeva korištenja diskriminacije po bilo kom osnovu za predizborne svrhe.

PREURANJENA IZBORNA KAMPANJA	279	
Slučajevi plaćenog oglašavanja	143	51,25%
Slučajevi preuranjene izborne kampanje	99	35,48%
Slučajevi distribucije i postavljanja predizbornog materijala	29	10,39%
Slučajevi korištenja diskriminacije po bilo kom osnovu za predizborne svrhe	8	2,86%

Tabela 4 – Preuranjena izborna kampanja

PROPUSTI U RADU LOKALNIH IZBORNIH KOMISIJA

Lokalne izborne komisije imaju ključnu ulogu u organizaciji izbora, uključujući određivanje biračkih mjesta i imenovanje biračkih odbora. Biračka mjesta su bila određena do 2. augusta 2024. godine,¹⁹ a nijedno od njih nije bilo smješteno u objektima koji bi mogli kompromitovati regularnost ili nepristrasnost izbornog procesa, poput vjerskih objekata, zgrada organa vlasti, objekata političkih stranaka ili onih koji su korišteni za zlostavljanja. Konačna lista biračkih mjesta bila je objavljena do 21. septembra,²⁰ čime je omogućena transparentnost i pravovremeno informisanje građana.

Postupak dodjele mjesta u biračkim odborima započeo je žrijebanjem političkih subjekata, koje je završeno 7. augusta 2024. godine.²¹ Nakon toga, lokalne izborne komisije imenovale su članove biračkih odbora do 22.

¹⁹ Lokalne izborne komisije koje nisu izvršile preliminarno određivanje biračkih mjesta do 2. augusta 2024. su: Drvar, Gradiška, Trnovo (FBiH), Trnovo (RS) i Živinice.

²⁰ Lokalne izborne komisije koje nisu objavile finalnu listu biračkih mjesta sa lokacijama i brojem birača do 21. septembra 2024. su: Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo, Centar Sarajevo, Doboju Istok, Doboju Jug, Drvar, Gradiška, Han Pijesak, Ilidža. Istočna Ilidža, Istočni Stari Grad, Ključ, Kostajnica, Kozarska Dubica, Krupa na Uni, Livno, Maglaj, Novi Grad, Novi Grad Sarajevo, Novi Travnik, Novo Sarajevo, Petrovo, Prnjavor, Rudo, Šamac, Šekovići, Trebinje, Velika Kladuša, Zavidovići, Žepče, Živinice i Zvornik.

²¹ Lokalne izborne komisije koje nisu izvršile žrijeb političkih subjekata za stranačke članove biračkih odbora do 22. augusta 2024. su: Bugojno, Kalinovik i Pelagićevo.

augusta.²² Obuka imenovanih članova održavala se od 26. augusta do 26. septembra, uz poneko produženje do 4. oktobra u posebnim slučajevima.²³ Tokom obuke, članovi biračkih odbora upoznali su se s pravilima i procedurama kako bi osigurali zakonitost i efikasnost rada na izborni dan.

U predizbornom periodu, LTO-i su zabilježili 126 nepravilnosti²⁴ koje se odnose na propuste u radu lokalnih izbornih komisija (LIK). Zabilježeno je da su LIK-ovi u 111 slučajeva kršili izborne rokove, 12 LIK-ova nije poštivalo ravnopravnu zastupljenost polova u svome članstvu (Brod, Fojnica, Glamoč, Istočna Ilidža, Kozarska Dubica, Livno, Novi Grad Sarajevo, Oštra Luka, Pelagićevo, Prnjavor, Srebrenik i Zvornik), u 2 LIK-e centri za birački spisak nisu bili dostupni građanima (Ključ i Živinice) i 1 LIK nije imao popunjen sastav (Pelagićevo). Kada su u pitanju kršenja izbornih rokova od strane LIK-a, zabilježeno je ukupno 111 kršenja, od čega se 5 odnosi na preliminarno određivanje biračkih mjesta, 3 se odnose na žrijeb političkih subjekata za stranačke članove biračkih odbora, 10 se odnose na imenovanje stranačkih članova biračkih odbora, 33 se odnose na objavljivanje broja birača za njihovu izbornu jedinicu tj. grad ili opštinu, 32 se odnose na objavljivanje liste lokacija biračkih mjesta sa lokacijama i brojem birača, te 28 se odnose na završetak obuke svih članova biračkih odbora.

²² Lokalne izborne komisije koje nisu donijele odluku o imenovanju stranačkih članova biračkih odbora do 22. augusta 2024. su: Brod, Kalinovik, Ključ, Kozarska Dubica, Livno, Ljubuški, Novi Grad, Orašje, Prijedor i Tešanj.

²³ Lokalne izborne komisije koje nisu izvršile obuku članova biračkih odbora do 26. septembra 2024. su: Banja Luka, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo, Derventa, Doboj Istok, Doboj Jug, Donji Vakuf, Glamoč, Gradačac, Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo, Jajce, Kalinovik, Kneževo, Kotor Varoš, Milići, Mrkonjić Grad, Novi Grad Sarajevo, Novo Sarajevo, Petrovo, Prnjavor, Šamac, Šekovići, Šipovo, Srbac, Tešanj, Teslić i Trnovo (FBiH).

²⁴ Nepravilnosti koje se odnose na propuste u radu LIK-a se po svim kategorijama, osim u kršenju izbornih rokova, odnose na posljednji sedmični LTO izvještaj za period 22. – 29. septembar 2024.

LIK nije izvršio preliminarno određivanje biračkih mjesta do 02.08.2024.	
<i>DRVAR, GRADIŠKA, TRNOVO (FBIH), TRNOVO (RS), ŽIVINICE</i>	5
LIK nije izvršio žrijeb političkih subjekata za stranačke članove biračkih odbora do 07.08.2024.	
<i>BUGOJNO, KALINOVIK, PELAGIĆEVO</i>	3
LIK nije donio odluku o imenovanju stranačkih članova biračkih odbora do 22.08.2024.	
<i>BROD, KALINOVIK, KLJUČ, KOZARSKA DUBICA, LIVNO, LJUBUŠKI, NOVI GRAD, ORAŠJE, PRIJEDOR, TEŠANJ</i>	10
LIK nije objavio broj birača za svoju izbornu jedinicu do 22.08.2024.	
<i>BANOVIĆI, BOSANSKI PETROVAC, ČAPLJINA, CENTAR SARAJEVO, DOBOJ ISTOK, DOBRETIĆI, FOČA (FBIH), GLAMOČ, GRADIŠKA, HADŽIĆI, ILIDŽA, ISTOČNA ILIDŽA, JAJCE, JEZERO, KLADANJ, KLJUČ, LAKTAŠI, LIVNO, LJUBUŠKI, MILIĆI, MRKONJIĆ GRAD, NOVI GRAD SARAJEVO, NOVO SARAJEVO, OLOVO, OSMACI, PETROVAC, RUDO, ŠIPOVO, SRBAC, TEŠANJ, TUZLA, VIŠEGRAD, ŽIVINICE</i>	33
LIK nije objavio finalnu listu biračkih mjesta sa lokacijama i brojem birača do 21.09.2024.	
<i>BOSANSKI PETROVAC, BOSANSKO GRAHOVO, CENTAR SARAJEVO, DOBOJ ISTOK, DOBOJ JUG, DRVAR, GRADIŠKA, HAN PIJESAK, ILIDŽA, ISTOČNA ILIDŽA, ISTOČNI STARI GRAD, KLJUČ, KOSTAJNICA, KOZARSKA DUBICA, KRUPA NA UNI, LIVNO, MAGLAJ, NOVI GRAD, NOVI GRAD SARAJEVO, NOVI TRAVNIK, NOVO SARAJEVO, PETROVO, PRNJAVOR, RUDO, ŠAMAC, ŠEKOVIĆI, TREBINJE, VELIKA KLADUŠA, ZAVIDOVIĆI, ŽEPČE, ŽIVINICE, ZVORNIK</i>	32
LIK nije završio obuke svih članova biračkih odbora do 26.09.2024.	
<i>BANJA LUKA, BOSANSKI PETROVAC, BOSANSKO GRAHOVO, DERVENTA, DOBOJ ISTOK, DOBOJ JUG, DONJI VAKUF, GLAMOČ, GRADAČAC, ISTOČNA ILIDŽA, ISTOČNO NOVO SARAJEVO, JAJCE, KALINOVIK, KNEŽEVO, KOTOR VAROŠ, MILIĆI, MRKONJIĆ GRAD, NOVI GRAD SARAJEVO, NOVO SARAJEVO, PETROVO, PRNJAVOR, ŠAMAC, ŠEKOVIĆI, ŠIPOVO, SRBAC, TEŠANJ, TESLIĆ, TRNOVO (FBIH)</i>	28

Tabela 5 - Kršenje izbornih rokova od strane lokalnih izbornih komisija

NEPRAVILNOSTI U RADU MEDIJA

Mediji u Bosni i Hercegovini imaju ključnu ulogu u informisanju javnosti tokom izbornog procesa, a njihovo djelovanje mora biti u skladu s profesionalnim standardima, novinarskim kodeksom i demokratskim principima. Međutim, tokom predizbornog perioda, zabilježene su brojne nepravilnosti u radu medija koje su ugrozile transparentnost i integritet izbora. Pristrasno izvještavanje, diskriminacija u političkim oglasima, širenje dezinformacija i zloupotreba djece u političkom oglašavanju predstavljaju najozbiljnija kršenja. Mediji su obavezni da rade nepristrasno i profesionalno, ali se često suočavaju s optužbama za favorizovanje pojedinih političkih opcija, što narušava povjerenje građana u slobodne i poštene izbore.

Prema podacima dugoročnih posmatrača, evidentirano je 115 nepravilnosti u radu medija. Od toga, 53 slučaja odnosila su se na pristrasno medijsko izvještavanje u korist jedne političke opcije, dok su u 39 opština zabilježeni portali koji izvještavaju o izborima, ali nemaju transparentne informacije o vlasništvu.

Također, registrovano je 14 izvještaja o funkcionerima uz navođenje njihove kandidature ili stranačke pripadnosti, što direktno krši pravila o nepristrasnom medijskom izvještavanju. Pet slučajeva emitovanja lažnih vijesti dodatno su ugrozili povjerenje u izborni proces, dok su tri oglasa sadržavala diskriminatorne poruke, a jedan je uključivao zloupotrebu djece, što je posebno zabrinjavajuće.

Ovi podaci ukazuju na potrebu za snažnijom regulacijom i većim nadzorom medijskog izvještavanja tokom izbora. Transparentnost vlasništva medija, odgovorno izvještavanje i eliminacija svih oblika pritisaka na novinare ključni su za očuvanje demokratskih principa. Pravilno informisanje birača doprinosi slobodnim i poštenim izborima, dok nepravilnosti u radu medija mogu ozbiljno narušiti integritet izbornog procesa i povjerenje javnosti u demokratiju.

NEPRAVILNOSTI U RADU MEDIJA	115	
Mediji izvještavaju pristrasno favorizujući jednu političku opciju	53	46,08%
Opštine u kojima djeluju portali koji izvještavaju o izborima a nemaju transparentne informacije o vlasništvu	39	33,91%
Mediji prilikom izvještavanja o funkcionerima navode njihovu kandidaturu i stranačku pripadnost	14	12,17%
Mediji emituju lažne vijesti koje mogu ugroziti integritet izbora	5	4,34%
Mediji emituju političko oglašavanje koje uključuje zloupotrebu djece	3	2,60%
Mediji emituju političko oglašavanje koje uključuje bilo kakav oblik diskriminacije	1	0,86%

Tabela 6 – Nepravilnosti u radu medija

DRUGE NEPRAVILNOSTI

Tokom izvještajnog perioda, dugoročni posmatrači/ice zabilježili su 104 druge izborne nepravilnosti koje su ugrozile regularnost izbornog procesa i narušile demokratska prava građana/ki. Među najčešćim kršenjima izdvajaju se 36 slučajeva zloupotrebe djece u predizborne svrhe od strane političkih subjekata, što predstavlja ozbiljno kršenje etičkih i zakonskih normi. Takva praksa ne samo da ugrožava prava djece već i šalje zabrinjavajuću poruku o zloupotrebama moći u političke svrhe. Pored toga, evidentirani su i pritisci na medije (7 slučajeva) i organizacije civilnog društva (5 slučajeva) koji su povezani s izbornim aktivnostima, što dodatno otežava rad ključnih aktera u očuvanju transparentnosti i poštivanja zakona.

Nepravilnosti su zabilježene i u radu Centralne izborne komisije (CIK) i lokalnih izbornih komisija (LIK), gdje su u dva slučaja građanima uskraćene profesionalne i pravovremene informacije. Ovakve situacije potkopavaju povjerenje javnosti u institucije koje bi trebale osigurati transparentnost i ravnopravnost u izbornom procesu. Zabilježen je i jedan slučaj ograničavanja slobode mišljenja i okupljanja, što direktno krši osnovna demokratska prava građana. Ovi slučajevi ukazuju na širi problem

nepoštivanja prava i sloboda tokom izbornog perioda, čime se narušava povjerenje u izborni proces.

Koaliciji „Pod lupom“ se nakon objave kandidatskih listi za Lokalne izbore u BiH 2024. godine javila vidno uznemirena građanka grada Mostara čiji je identitet ukraden kako bi se bez njenog znanja našla na kandidatskoj listi lokalnog političkog subjekta koji je ovjeren za učešće na izborima. Nakon prvobitnog odlaska u lokalnu policijsku stanicu, gdje joj je savjetovano da sve prijavi Koaliciji „Pod lupom“, građanka je to i uradila. Pravni tim Koalicije „Pod lupom“ pružio joj je pravnu asistenciju kako bi krađu identiteta prijavila CIK-u, Gradskoj izbornoj komisiji, te dala izjavu u policijskoj stanici. Prema dostupnim informacijama, istraga u ovom slučaju je do trenutka zaključivanja ovog izvještaja još uvijek bila u toku. Ovo nije prvi put da se pojedini građani nađu na kandidatskim listama političkih subjekata ovjerenih za izbore bez njihovog znanja, što predstavlja grubo kršenje njihovih zagarantovanih prava i sloboda, te krivično djelo.

Pored ovih specifičnih nepravilnosti, evidentirana su 53 slučaja ostalih izbornih prevara i nepravilnosti, uključujući razne oblike manipulacije koji ugrožavaju regularnost izbora. Ovi slučajevi obuhvataju aktivnosti poput manipulacije biračkim spiskovima, zloupotrebe resursa i pokušaja uticaja na volju birača. Sve ove nepravilnosti ukazuju na potrebu za strožom kontrolom i sankcionisanjem prekršaja, kao i za dodatnim naporima u edukaciji građana i osnaživanju nadzornih tijela kako bi se očuvao integritet i vjerodostojnost izbornog procesa.

DRUGE NEPRAVILNOSTI	104	
Slučajevi zloupotrebe djece u predizborne svrhe od strane političkih subjekata	36	34,61%
Mediji izloženi pritiscima koji imaju veze sa izborima	7	6,73%
Organizacije civilnog društva izložene pritiscima koji se mogu povezati sa izborima	5	4,80%
CBS/LIK ne daje profesionalno informacije građanima	2	1,92%
Uskraćivanje slobode okupljanja, mišljenja ili govora	1	0,96%
Ostale izborne nepravilnosti i prevare	53	50,96%

Tabela 7 – Druge izborne nepravilnosti

MONITORING DRUŠTVENIH MREŽA POLITIČKIH SUBJEKATA

Koalicija „Pod lupom“ je u periodu od 15.05.2024. godine (nakon raspisivanja Lokalnih izbora) do 13.10.2024. godine (sedam dana nakon izbornog dana 6.10.) sprovela monitoring sadržaja društvenih mreža političkih subjekata.

Monitoring je bio fokusiran na Facebook kao jednu od najkorištenijih društvenih mreža u Bosni i Hercegovini. Pet monitora je pratilo sadržaje na zvaničnim Facebook stranicama **19** političkih subjekata²⁵. Uzimajući u obzir da se radi o zvaničnim profilima stranaka koje objavljuju uopšteni sadržaji, zbog kvalitetnijeg monitoringa sadržaja na društvenim mrežama, pratili su se i zvanične Facebook stranice predsjednika političkih stranaka iz uzorka, a budući da se radi monitoring uoči Lokalnih izbora 2024. godine, praćeni su i sadržaji na Facebook stranicama ogranaka stranaka u većim bh. gradovima, odnosno onim gradovima gdje stranka najviše i djeluje. Dodatno, da bi rezultati monitoringa bili što reprezentativniji, pored parlamentarnih stranaka, uzorkom su obuhvaćene i neke dodatne stranke i Facebook

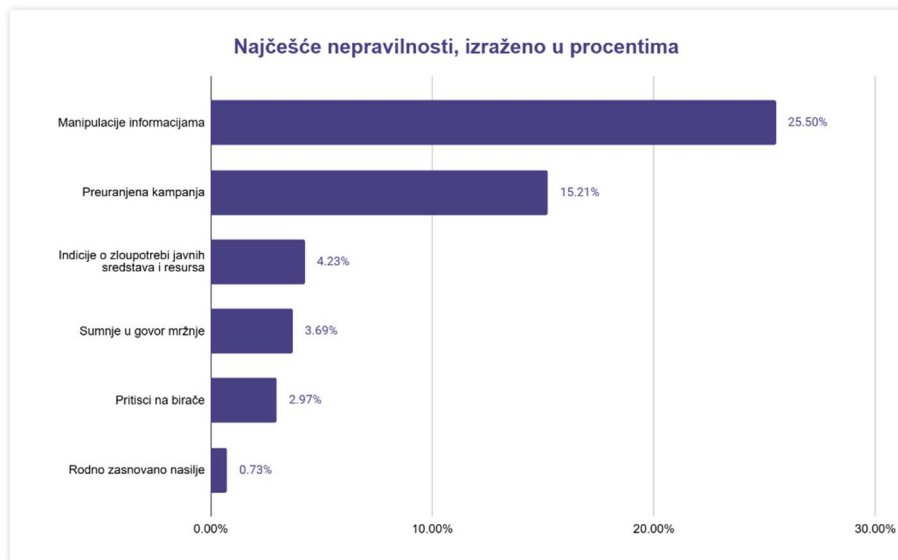
²⁵ SDA, SNSD, SDP, HDZ BiH, DF BiH, NiP, Naša stranka, NES, SDS, PDP, Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića, Za nove generacije, Ujedinjena Srpska, HRS, DNS, BH-KF, Naprijed BiH, HDZ 1990 i Narodni front – Jelena Trivić.

stranice (nove stranke ili uticajne ličnosti postojećih stranaka). Ukupan broj zvaničnih Facebook stranica koje su praćene u periodu prije Lokalnih izbora 2024. godine iznosi **80**, a ukupan broj analiziranih sadržaja na navedenim Facebook stranicama iznosi **9.663**.

Monitoring društvenih mreža je pokazao da su za vrijeme Lokalnih izbora 2024. godine na društvenim bili najaktivniji narednih 10 političkih subjekata: **SNSD (20,6%), SDP (8,6%), Naša stranka (8,4%), Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića (7,9%), SDA (7,7%), PDP (7,1%), HDZ BiH (5,9%), NiP (5,5%), DF (5,3%) i US (4,4%)**.

Monitori su najviše sadržaja na društvenim mrežama političkih subjekata ocijenili **neutralnim**, njih 57,97%, potom **negativnim** 25,55%, te **pozitivnim** 16,47%. S druge strane, građani na 53,22% objavljenog sadržaja nisu imali komentare, na 25,75% sadržaja su imali pozitivne komentare, na 11,18% sadržaja su imali negativne komentare, a na 9,83% sadržaja komentari su bili neutralni. Sadržaj najrelevantnijih komentara građana je uglavnom bio **podrška stranci (22,08%), diskreditacija stranke ili kandidata (3,44%)** ili mogući **govor mržnje (3,04%)**.

Najčešće zabilježene nepravilnosti odnose se na: **manipulacije informacijama (25,5%)** – i to najčešće spin, prikriveno oglašavanje, manipulisanje činjenicama, pristrasno izvještavanje i teorije zavjere; **preuranjenu kampanju (15,21%)** – i to najčešće neplaćenu, i u manjoj mjeri plaćenu; te u manjima postocima na **indicije o zloupotrebi javnih sredstava i resursa (4,23%)** – najčešće intenziviranje javnih radova, jednokratne oblike pomoći i posjete političkih predstavnika; **sumnje u govor mržnje (3,69%)** – najčešće etnička netrpeljivost, ekstremističke ideologije, vjerska netrpeljivost i govor mržnje prema LGBT populaciji; **pritiske na birače (2,97%)** i **rodno zanosvano nasilje (0,73%)** – i to najčešće: širenje optužbi i omalovažavanje intelekta i sporadično širenje glasina.

Infografika 4 – Monitoring društvenih mreža

TOP 5 stranka na koje se odnosi najveći broj svih navedenih zabilježenih nepravilnosti su:

1. **SNSD** (43,93%)
2. **PDP** (15,12%)
3. **Naša stranka** (9,7%)
4. **SDA** (8,46%)
5. **DF** (4,63%)

Skoro trećina sadržaja (29,31%) u petomjesečnom monitoringu društvenih mreža je objavljena za vrijeme trajanja zvanične izborne kampanje. Čak 66,9% objavljenog sadržaja nije se odnosilo na predstavljanje programa stranke, kod 21,1% sadržaja program je neodređen i bez konkretizacije, dok je u najmanjem broju slučajeva (12%) program jasno predstavljen. Također, podaci pokazuju da se 10,6% objavljenog sadržaja u ovom periodu može okarakterisati kao namjera za omalovažavanje ili diskreditaciju političkog oponenta na izborima.

Na društvenim mrežama političkih subjekata, 18,5% objavljenog sadržaja je onaj koji je podijeljen sa nekog medija. U skoro polovini slučajeva (49,1%) sadržaj sa medija je iskorišten za promociju stranke ili kandidata, u 11,1% slučajeva služi sa diskreditaciju druge stranke ili kandidata i u malom broju slučajeva (0,4%) služi za napad na sam medij. Najviše sadržaja politički subjekti su podijelili sa sljedećih 5 medija: **RTRS** (35,6%), **ATVBL** (10,5%), **KLIX** (6%), **VRBASMEDIA.COM** (4,7%), **BNTV** (2,1%).

MONITORING IZBORNE KAMPANJE

Koalicija „Pod lupom“ je za Lokalne izbore 2024. godine angažovala **41** monitora koji su pratili izbornu kampanju u periodu od 6.09. do 5.10.2024. s ciljem da se evidentiraju svi oblici izbornih nepravilnosti na predizbornim skupovima političkih subjekata i kršenja odredbi Izbornog zakona BiH, kako bi se radilo na njihovom otklanjanju i prijavama ka nadležnim institucijama (CIK BiH).

Koalicija „Pod lupom“ je posmatrala ukupno **379** predizbornih skupova političkih subjekata širom BiH, s tim da je identičan broj predizbornih skupova posmatran u Federaciji BiH i Republici Srpskoj (po 179), te 21 predizborni skup u Brčko distriktu BiH.

Od ukupno posmatranih 379 predizbornih skupova političkih subjekata u BiH obuhvaćeno je 87 općina/opština/gradova u BiH (44 u FBiH, 42 u RS-u i BD BiH). Također, kada su u pitanju politički subjekti čiji su predizborni skupovi posmatrani, monitori Koalicije „Pod lupom“ su posmatrali 33 predizborna skupa političkih stranaka, 27 predizbornih skupova koalicija političkih stranaka, 10 predizbornih skupova drugih političkih subjekata, 6 skupova nezavisnih kandidata, 5 debata kandidata za načelnike/gradonačelnike, 1 predizborni skup liste nezavisnih kandidata, te 5 ostalih predizbornih skupova.

Iako generalno vlada mišljenje da se politički subjekti ne bave lokalnim temama za lokalne izbore, nalazi Koalicije „Pod lupom“ nakon monitoringa

političkih skupova pokazuju da se ipak na **89,9%** političkih skupova govorilo o lokalnim temama.

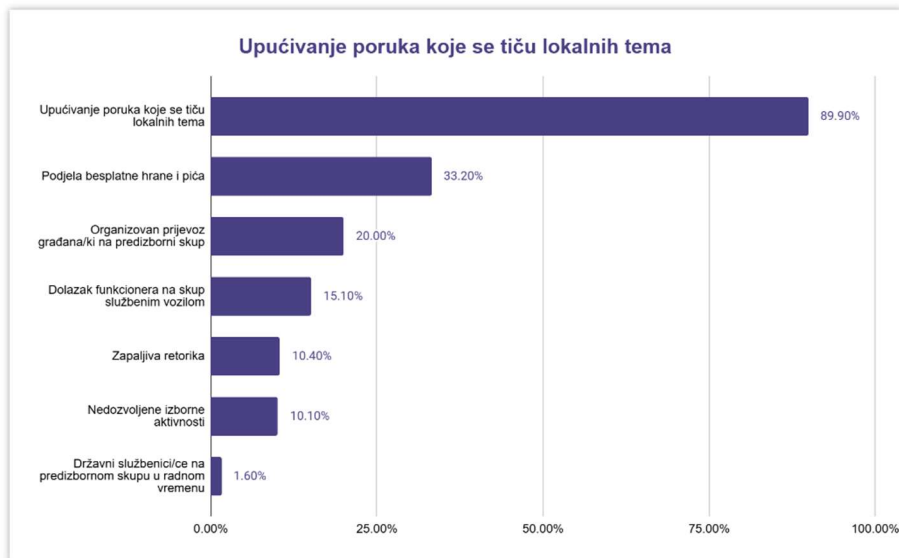
Najučestalije teme na političkim skupovima su bile²⁶:

1. **lokalni putevi i infrastruktura** (66,2%),
2. **gradnja i prostorno planiranje** (50,1%),
3. **podrška ugroženim kategorijama stanovništva** (46%),
4. **kultura i sport** (40,3%),
5. **vodovod i kanalizacija** (39,2%),
6. **obrazovanje na lokalnom nivou** (38,7%),
7. **zdravstvo i domovi zdravlja** (34,3%),
8. **sigurnost u lokalnim zajednicama** (27,8%),
9. **čistoća i odvoz smeća** (23,4%),
10. **javna rasvjeta** (19,7%) i
11. **parking** (14%).

Međutim, bitno je uporediti navedene podatke i sa online prostorom. Iako su politički subjekti komunicirajući direktno sa biračima govorili da će se baviti lokalnim temama, na njihovim društvenim mrežama, što je pokazao monitoring društvenih mreža Koalicije „Pod lupom“, čak **66,9%** objavljenog sadržaja nije se odnosilo na predstavljanje programa stranke, a kod **21,1%** sadržaja program je neodređen i bez konkretizacije.

Na izbornim skupovima gdje je bilo manje predstavljana programa stranke i fokusa na lokalnim problemima, politički subjekti su radili na diskreditaciji političkih protivnika, te fokus nije bio na lokalnim, životnim temama i problemima građana, već puno više na temama koje su bitne za političke subjekte koji su zastupali određene kantonalne, entitetske, ali i teme koje su u nadležnosti državnog nivoa vlasti, dajući akcent na određena etnička pitanja.

²⁶ Na predizbornim skupovima se izlažu brojne teme, a monitori političkih skupova su imali mogućnost odabrati više tema o kojima se govorilo na skupu prilikom izjaveštavanja.

Infografika 5 – Monitoring izborne kampanje

Kada su u pitanju evidentirana kršenja izbornih pravila, odnosno, odredbi Izbornog zakona BiH, najčešće se radilo o besplatnoj podjeli hrane i pića, organizovanom prijevozu građana/ki iz drugih lokalnih zajednica koji su prisustvovali predizbornim skupovima, dolascima funkcionera na skupove službenim vozilima, zapaljivoj retorici koja se odnosila na vrijeđanje političkih protivnika i određene etničke teme, te ostale nedozvoljene izborne aktivnosti poput uklanjanja izbornog materijala protivničkih političkih subjekata, zloupotrebe djece u političke svrhe, pritisaka na birače, a bilo je govora mrženje na pojedinim predizbornim skupovima političkih subjekata.

PRAĆENJE IZBORNOG DANA

OPŠTE INFORMACIJE

Izborni dan u Bosni i Hercegovini predstavlja vrhunac demokratskog učešća građana/ki, tokom kojeg građani/ke ostvaruju svoje pravo da biraju predstavnike na različitim nivoima vlasti. Proces započinje u ranim jutarnjim satima, kada članovi biračkih odbora dolaze na biračka mjesta kako bi pripremili sve što je potrebno za glasanje. Ovo uključuje postavljanje glasačkih kutija, pripremu glasačkih listića, te organizaciju prostora za glasanje kako bi se osigurala tajnost glasanja. Prije otvaranja biračkih mjesta, provjerava se da li je sav materijal na broju i u ispravnom stanju. Nakon uređenja, biračka mjesta se zvanično otvaraju u 7 sati ujutro i ostaju dostupna građanima/kama do 19 sati.

Tokom dana, birači dolaze na biračka mjesta s važećim identifikacionim dokumentom²⁷ kako bi ostvarili svoje pravo glasa. Nakon provjere identiteta i utvrđivanja da su registrovani na tom biračkom mjestu, birači preuzimaju glasačke listiće. Glasanje se odvija u strogo kontrolisanim uslovima, pri čemu birač ulazi u kabinu za glasanje kako bi obavio svoju građansku dužnost na tajan način. Glasnačke kabine su okrenute prema članovima biračkog odbora kako bi se minimizirali rizici od slikanja glasačkih listića i cirkularnog glasanja, ali uz poštovanje tajnosti glasanja. Nakon što označi svoj izbor na glasačkom listiću, birač glasački listić ubacuje u glasačku kutiju, čime proces glasanja završava. Manji redovi se formiraju na nekim biračkim mjestima, ali članovi biračkog odbora vode računa da proces teče što je moguće efikasnije i u skladu s pravilima. Nakon izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH, na Lokalnim izborima 2024. godine korištene su nove izborne tehnologije kao pilot projekat na 458 (8,5%) biračkih mjesta u 23 izborne

²⁷ Lična karta, pasoš ili vozačka dozvola

jedinice.²⁸ Tehnologije koje su pilotirane su: elektronska identifikacija birača, skener glasačkih listića, transmisija rezultata i video nadzor.

Cijeli proces glasanja prate posmatrači koji predstavljaju političke stranke, nevladine organizacije i međunarodne institucije. Njihova uloga je da osiguraju regularnost i transparentnost izbora, prateći sve faze od uređenja i otvaranja biračkih mjesta, preko glasanja, pa do brojanja glasova. Posmatrači imaju pravo da ukažu na eventualne nepravilnosti, čime se dodatno osigurava povjerenje građana u izborni proces. Prisustvo posmatrača doprinosi osjećaju sigurnosti kod birača, a istovremeno omogućava dokumentovanje potencijalnih problema ili kršenja pravila.

Nakon što se biračka mjesta zatvore u 19 sati, članovi biračkih odbora započinju proces brojanja glasova. Svaki glasački listić se pažljivo pregledava kako bi se utvrdilo da li je važeći, a zatim se broje glasovi. Ovaj proces zahtijeva koncentraciju i preciznost, jer se rezultati unose u zvanične obrasce koji se potom dostavljaju nadležnim organima²⁹ za dalju obradu. Tokom brojanja glasova prisutni su i posmatrači kako bi se osigurala transparentnost i spriječila svaka mogućnost manipulacije. Preliminarni rezultati izbora obično se objavljuju iste večeri nakon zatvaranja biračkih mjesta. Ovi rezultati omogućavaju političkim akterima, medijima i građanima da steknu prvi uvid u ishod glasanja, iako se konačni rezultati potvrđuju tek nakon detaljne obrade svih podataka i razmatranja primjedbi i prigovora.

²⁸ Banja Luka, Bijeljina, Brčko distrikt BiH, Centar Sarajevo, Dobož, Domaljevac-Šamac, Gradiška, Istočno Novo Sarajevo, Novi Grad, Mostar, Prijedor, Sanski Most, Srebrenica, Stari Grad Sarajevo, Stolac, Tešanj, Tuzla, Trebinje, Visoko, Vlasenica, Vogošća, Zenica i Zvornik; Odluka o određivanju biračkih mjesta za provedbu pilot projekata za Lokalne izbore 2024. godine od 16.08.2024. godine

²⁹ Lokalnoj izbornoj komisiji i Centralnoj izbornoj komisiji BiH

Koalicija za slobodne i poštene izbore "Pod lupom" je za Lokalne izbore 2024. godine na izborni dan angažovala **829**³⁰ građanskih, nestranačkih posmatrača/ica izbornog dana koji su posmatrali cjelokupni izborni proces na biračkim mjestima (uređenje i otvaranje biračkih mjesta, proces glasanja, zatvaranje biračkih mjesta, brojanje glasova i pakovanje izbornog materijala). Posmatrači/ice Koalicije „Pod lupom“ su također na izborni dan pratili implementaciju pilot projekata uvođenja novih tehnologija na određenim biračkim mjestima, kao i izlaznost na Lokalnim izborima 2024. godine. Za posmatrača izbornog dana kreiran je novi inovativni priručnik za posmatranje izbora, te video obuka koja je javno dostupna svima. Posmatračkom misijom pokriveno je 14,3% ukupnog broja biračkih mjesta u zemlji (svako sedmo redovno biračko mjesto).

OCJENA IZBORNOG DANA

Ocjena izbornog dana za Lokalne izbore 2024. godine Koalicije „Pod lupom“ je da je izborni dan na najvećem broju biračkih mjesta protekao u skladu sa izbornim pravilima.

Procesi uređenja i otvaranja biračkih mjesta, zatvaranja biračkih mjesta, kao i pakovanja izbornog materijala, protekli su bez značajnijih razlika u odnosu na prethodne izborne cikluse.

Proces glasanja na regularnim biračkim mjestima gdje se nisu pilotirale nove tehnologije je ocijenjen lošije u odnosu na prethodne izbore, sa značajnim povećanjem broja slučajeva porodičnog glasanja, zloupotrebe pomoći pri glasanju i glasanja bez propisne identifikacije birača. Posmatrači su se u većoj mjeri žalili da ne mogu nesmetano pratiti proces glasanja (na 7,4% BM) i uložili su skoro 4 puta više primjedbi na proces glasanja u odnosu na prethodne izbore (na 13,4% BM).

³⁰ Za redovne Lokalne izbore 2024. godine održane 6.10.2024. angažovano je 789 posmatrača/ica (739 na biračkim mjestima i 50 u mobilnim timovima). Za odgođene Lokalne izbore 2024. u Fojnici, Kiseljaku, Konjicu i Kreševu održane 20.10.2024. angažovano su 32 posmatrača/ice izbornog dana, a za odgođene izbore u Jablanici održane 3.11.2024. godine angažovano je 8 posmatrača/ica izbornog dana.

Proces brojanja glasova na biračkim mjestima bez elektronske identifikacije i skenera bio je lošiji u odnosu na prethodne izbore sa mogućnošću uticaja na izborni rezultat na 3,8% posmatranih biračkih mjesta.

Koalicija „Pod lupom“ ocjenjuje da je na 97,9% posmatranih biračkih mjesta pilotiranje novih tehnologija uspješno provedeno. Proces glasanja na biračkim mjestima gdje se identifikacija birača vršila putem elektronskih uređaja, a glasalo putem skenera glasačkih listića protekao je bolje u odnosu na regularna biračka mjesta.

Zabilježeni slučajevi kršenja izbornih pravila, kao i izolovani incidenti, zahtijevaju ozbiljnu analizu i mjere prevencije u budućnosti.

PRISTUP POSMATRAČA/ICA BIRAČKIM MJESTIMA I KRŠENJA PRAVA POSMATRAČA/ICA

Posmatrači/ice su neometano pristupili većini biračkih mjesta na koja su bili raspoređeni za Lokalne izbore 2024. godine. Zabilježeni su sporadični slučajevi sa problemima u pristupu koji su blagovremeno otklonjeni.

Postotak biračkih mjesta na kojima je bilo problema u pristupu posmatrača/ica izbornog dana

3.83 %

Postotak biračkih mjesta

Infografika 6 – Pristup posmatrača biračkim mjestima

Nažalost, iz izbornog ciklusa u izborni ciklus ponavlja se da CIK BiH ili lokalne izbore komisije ne dostavljaju spiskove posmatrača/ica biračkim odborima zbog čega se posmatrači/ice Koalicije „Pod lupom“ susreću sa izazovima u pristupu biračkim mjestima zbog proceduralnih propusta. To se za Lokalne

izbore 2024. godine dogodilo na **Ilidži, u Olovu, Vogošći, Kalesiji, Trebinju, Prijedoru i Banjoj Luci**. Iako Koalicija „Pod lupom“ kontinuirano ukazuje na ovaj problem, on se ponavlja već deset godina i ugrožava izborne posmatračke misije.

Infografika 7 – Izazovi u pristupu biračkim mjestima

Na odgođenim izborima u **Konjicu**, na jednom biračkom mjestu (127A005) posmatraču je zabranjeno prisustvo brojanju zaprimljenih glasačkih listića prije otvaranja biračkog mjesta, uz obrazloženje da *“to ovdje nije praksa”*. Iz Koalicije „Pod lupom“ upozoravaju biračke odbore da nisu ovlašteni sprovesti procese na biračkom mjestu na osnovu svojih praksi i pravila, te da moraju raditi isključivo prema Izbornom zakonu BiH koji omogućava posmatraču/ici efektivno posmatranje izbornog procesa, uključujući i brojanje zaprimljenih glasačkih listića, kao i prema Pravilniku o provođenju izbora u BiH kojeg je utvrdio CIK BiH. Pozitivno je da je posmatraču naknadno omogućen pristup, nakon intervencije prema GIK-u.

UREĐENJE I OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA

Uređenje biračkih mjesta

Na 1,81% biračkih mjesta, tj. u krugu od 50 metara od lokacije biračkog mjesta nalazila su se obilježja ili plakati političkih subjekata, vjerski simboli ili oznake koje mogu imati diskriminatorno značenje.

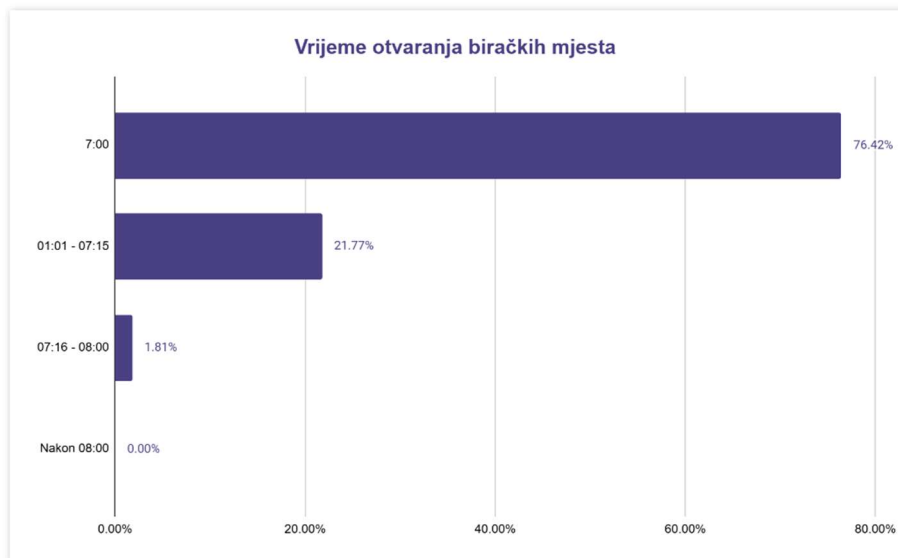
Procjena je da 21,98% biračkih mjesta nije prilagođeno osobama sa invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala. Podaci ukazuju da je došlo do unapređenja uređenja biračkih mjesta u ovom smislu jer kada je Koalicija „Pod lupom“ prvi put pratila prilagođenost biračkih mjesta osobama sa invaliditetom 2014. godine, tada 30% biračkih mjesta nije bilo prilagođeno osobama sa invaliditetom.

Prosječan broj glasačkih kabina po biračkom mjestu je 2,41.

Na 2,62% biračkih mjesta nije bila vidno istaknuta lista svih članova biračkog odbora sa nazivom političkog subjekta kojem pripadaju što je protivzakonito.

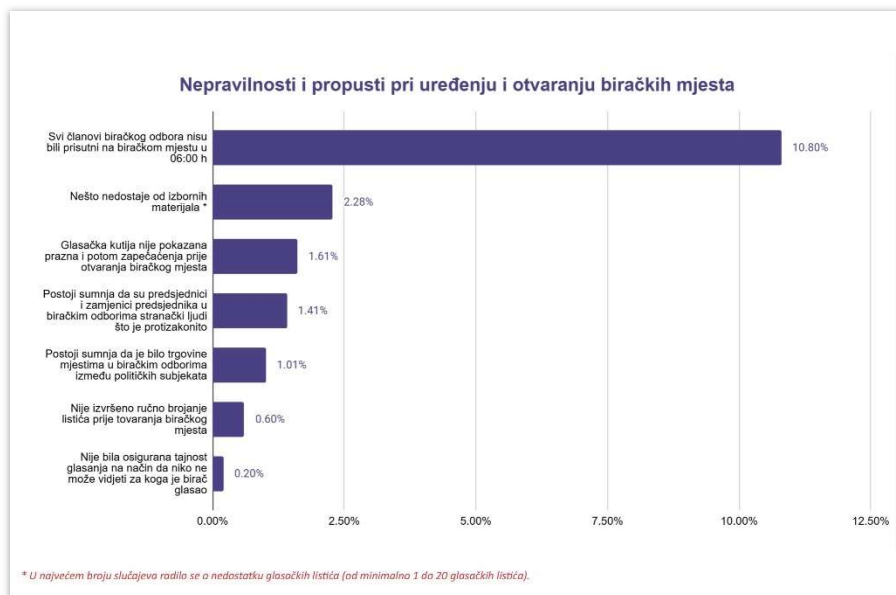
Otvaranje biračkih mjesta

Većina biračkih mjesta je otvorena na vrijeme. 21,77% biračkih mjesta je otvoreno sa neznatnim kašnjenjem do 15 minuta, a 1,81% sa kašnjenjem većim od 15 minuta.

Infografika 8 – Vrijeme otvaranja biračkih mjesta

Nepravilnosti i propusti

Infografika 9 – Nepravilnosti i propusti pri uređenju i otvaranju biračkih mjesta

Posmatrajući rodnu ravnopravnost na pozicijama predsjednika/ica biračkih odbora, nešto više od polovine predsjednika/ica biračkog odbora je bilo muškog spola, tačnije njih 51,21%.

Prosječan broj birača upisanih u CBS po biračkom mjestu je 635 birača.

Prosječan broj svih posmatrača/ica po biračkom mjestu za Lokalne izbore 2024. godine je 4,21, a ukupan broj posmatrača/ica na posmatranim biračkim mjestima je iznosio 2.069.

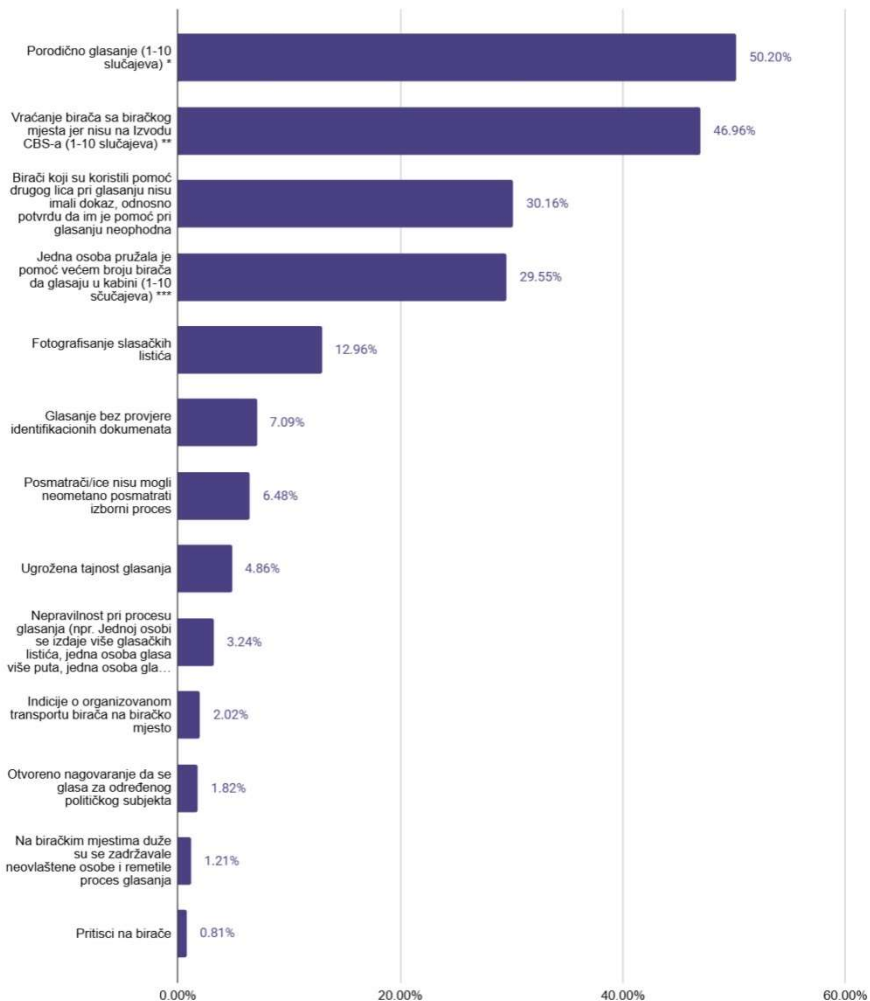
PROCES GLASANJA

Zabilježene nepravilnosti i propusti u procesu glasanja pokazuju da postoje dugotrajni izazovi u osiguravanju dosljedne primjene izbornih pravila. Dok su značajna unapređenja izbornih pravila usvojena i po prvi put implementirana na ovim izborima, određene izborne nepravilnosti i

propusti se mogu nazvati „tradicionalnim“, a ako su učestale mogu imati i uticaj na rezultate izbora.

Proces glasanja ispratili su različite vrste nepravilnosti i propusta. Najčešće su zabilježeni slučajevi porodičnog glasanja, vraćanja birača sa biračkih mjesta jer nisu na Izvodu iz CBS-a, i korištenje pomoći pri glasanju bez potrebnih dokaza. Značajan broj nepravilnosti uključuje situacije gdje je jedna osoba pružala pomoć većem broju birača, kao i fotografisanje glasačkih listića. Uočeni su i problemi s ometanjem posmatrača/ica, glasanje bez adekvatne provjere identifikacionih dokumenata, ugrožavanje tajnosti glasanja, te indicije o organizovanom transportu birača. Na nekim biračkim mjestima zabilježeno je otvoreno nagovaranje za glasanje za određeni politički subjekt, pritisci na birače, i prisustvo neovlaštenih osoba koje remete proces glasanja. Primjedbe od strane posmatrača/ica su uložene na **13,4%** posmatranih biračkih mjesta.

Nepravilnosti u procesu glasanja

*Na 1,22% biračkih mjesta zabilježeno je više od deset slučajeva ove vrste nepravilnosti.

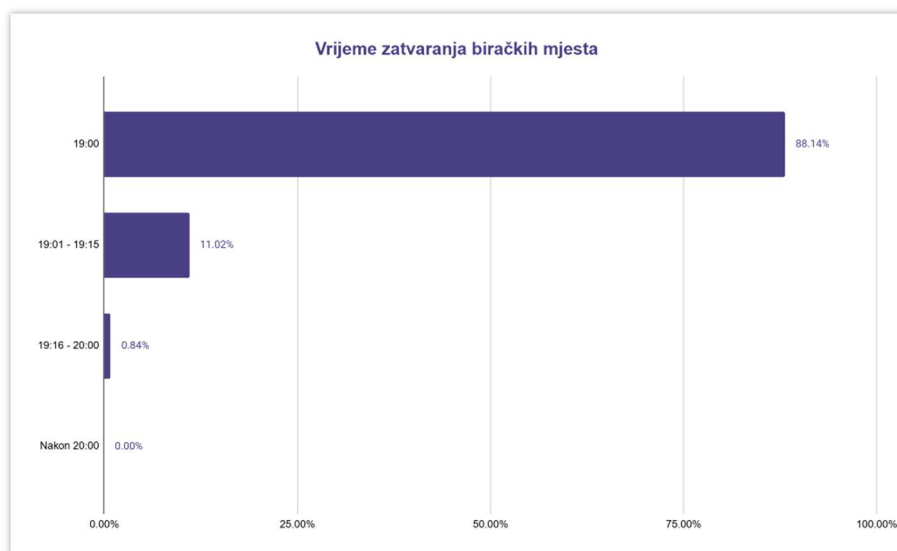
**Na 1,02% biračkih mjesta zabilježeno je više od 10 slučajeva ove vrste nepravilnosti.

***Na 0,20% biračkih mjesta zabilježeno je više od deset slučajeva ove vrste nepravilnosti.

Infografika 10 – Nepravilnosti u procesu glasanja

ZATVARANJE BIRAČKIH MJESTA

Zatvaranje biračkih mjesta je proteklo bez značajnih razlika u odnosu na prethodne izbore. Većina biračkih mjesta je zatvorena na vrijeme. 11,02% biračkih mjesta je zatvoreno sa neznatnim kašnjenjem do 15 minuta. 0,84% biračkih mjesta je zatvoreno u periodu između 19:16h i 20:00h. Na 1,06% biračkih mjesta, svi članovi biračkog odbora nisu bili prisutni njegovom zatvaranju.

Infografika 11 – Vrijeme zatvaranja biračkih mjesta

Većini glasača koji su se zatekli u i ispred biračkog mjesta u 19:00h omogućeno je da glasaju, izuzev na 4,03% biračkih mjesta. Na 1,91% biračkih mjesta, omogućen je ulazak na biračko mjesto nakon njegovog zatvaranja.

BROJANJE GLASOVA

Proces brojanja glasova je većinski prošao u skladu sa izbornim pravilima uz određene propuste i nepravilnosti. Najčešće su zabilježeni slučajevi gdje neiskorišteni i oštećeni glasački listići, zajedno sa olovkama (koje nisu crvene boje) nisu bili upakovani u kovertu i spremljeni u zaštitnu vreću, te situacije gdje se na stolu za brojanje nalazio štambilj ili olovka. Također, zabilježen su situacije da glasačkim listićima iz kutije nedostajao štambilj i potpis člana biračkog odbora. Posmatrač/ice su na nekim biračkim mjestima imali poteškoća u neometanom praćenju procesa brojanja glasova. Dodatno, na određenim biračkim mjestima postoji sumnja da je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće, kao i nepravilnosti pri proglašavanju nevažećih listića. Ukupno je uloženo 64 primjedbe na proces brojanja glasova, i to 30 primjedbi na brojanje glasova za (grado)načelnika/icu na 20 biračkih mjesta i 34 primjedbe na brojanje glasova za vijeće/skupštinu također na 20 biračkih mjesta.

Nepravilnosti i propusti

Nepravilnost/Propust	Brojanje glasova za (grado) načelnika/icu (% BM)	Brojanje glasova za vijeće/skupštinu (% BM)
Neiskorišteni i oštećeni glasački listići nisu upakovani u kovertu i spremljeni sa olovkama (koje nisu crvene boje) u zaštitnu vreću.	4.34%	3.60%
Glasački listići iz kutije nisu imali štambilj i potpis člana biračkog odbora kako je propisano.	4.12%	2.54%
Nakon otvaranja glasačke kutije na stolu na kojem se broje glasovi nalazio se štambilj ili olovka.	3.90%	3.18%
Posmatrači/ice nisu bili u mogućnosti neometano pratiti proces brojanja glasova.	1.30%	1.27%
Proglašavanje nevažećih listića nije urađeno u skladu sa propisima CIK-a.	0.43%	0%
Postoje sumnje da je prilikom brojanja glasova bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće.	0.43%	0.64%

Tabela 8 – Nepravilnosti i propusti u brojanju glasova

PAKOVANJE IZBORNOG MATERIJALA

Na 2,38% biračkih mjesta uočene su nepravilnosti kod pakovanja izbornog materijala. Na 0,43% biračkih mjesta svi članovi biračkog odbora nisu potpisali Obrazac brojnog stanja i obrasce sa zbirnim rezultatima. Na 1,73% biračkih mjesta žute kopije obrazaca sa zbirnim rezultatima nisu vidno istaknute, dok su na 21% biračkih mjesta bile istaknute ali su nečitke. Posmatrači/ice Koalicije „Pod lupom“ su po okončanju pakovanja izbornog

materijala izvijestili da su na 2,38% biračkih mjesta osjetili određene pritiske prilikom posmatranja izbornog dana.

IZLAZNOST

Koalicija „Pod lupom“ pratila je i izlaznost na Lokalnim izborima 2024. Izlaznost je bila 47,1% (sa marginom statističke greške od +/- 1,26% na intervalu od 0,95 procentne tačnosti). Izlaznost na izborima manja je za 2,9% u odnosu na prethodne Lokalne izbore 2020. i Opće izbore 2022. godine.

Postoji nekoliko faktora koji se moraju uzeti u obzir a koji bi mogli imati uticaja na manju zabilježenu izlaznost:

- integritet Centralnog biračkog spiska (CBS) je narušen, te CBS nije javan, a broj registrovanih birača za glasanje konstantno raste;
- na 303 biračka mjesta gdje je testirana elektronska identifikacija birača politički subjekti nisu mogli manipulirati biračkim spiskom i izlaznošću.

Koalicija „Pod lupom“ je također pratila izlaznost i za odgođene Lokalne izbore 2024. u Fojnici, Kiseljaku, Konjicu i Kreševu održane 20.10.2024. kao i za odgođene izbore u Jablanici održane 3.11.2024.

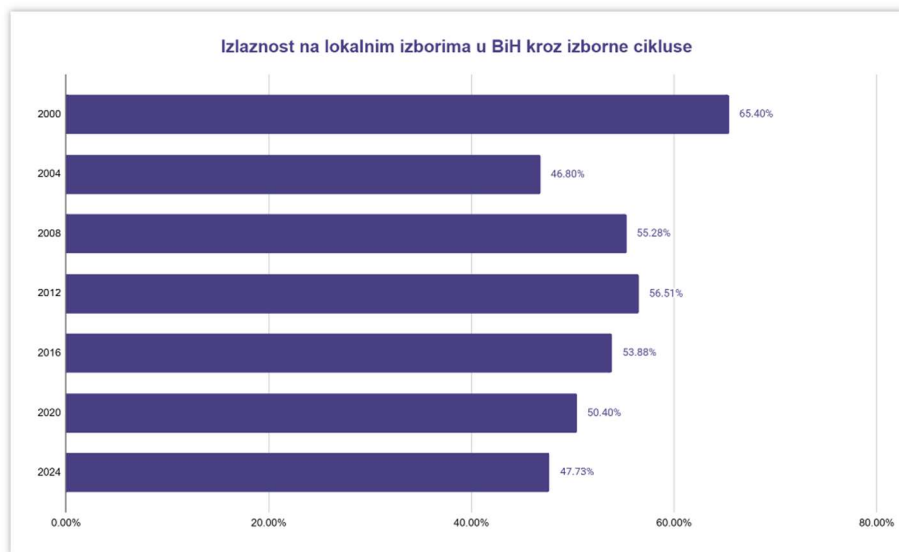
Zabilježena izlaznost na odgođenim izborima u Fojnici, Kiseljaku, Konjicu i Kreševu je 51,1% (sa marginom statističke greške od +/- 2,63% na intervalu od 0,95 procentne tačnosti) i veća je za 4% u odnosu na redovne izbore.

Izlaznost na odgođenim izborima u Jablanici je 67,4% (sa marginom statističke greške od +/- 2,6% na intervalu od 0,95 procentne tačnosti) i značajno je veća u odnosu na redovne izbore.

Izlaznost na lokalnim izborima u Bosni i Hercegovini kroz izborne cikluse

Izlaznost na lokalnim izborima u Bosni i Hercegovini je prema zvaničnim podacima CIK-a u opadanju kroz izborne cikluse. Najveća izlaznost

zabilježena je 2000. godine, kada je iznosila 65,4%, dok je najniža izlaznost evidentirana 2004. godine, sa 46,8%. Međutim, uprkos blagim oscilacijama, dugoročni trend ukazuje na pad izlaznosti na lokalnim izborima kroz izborne cikluse. Ipak potrebno je istaknuti i to da upitan integritet Centralnog biračkog spiska (CBS) na kojem broj registrovanih birača za glasanje skoro konstantno raste može imati uticaja na procentualno manju izlaznost. Posmatrajući broj birača koji izlaze na izbore kroz izborne cikluse, taj broj je poprilično stabilan (1,6 – 1,8 miliona glasača), ali je zvanična (procentualno iskazana) izlaznost u BiH u opadanju, što ponekad dovodi do određene vrste paradoksa da više ljudi glasa na izborima a procentualna izlaznost bude manja.

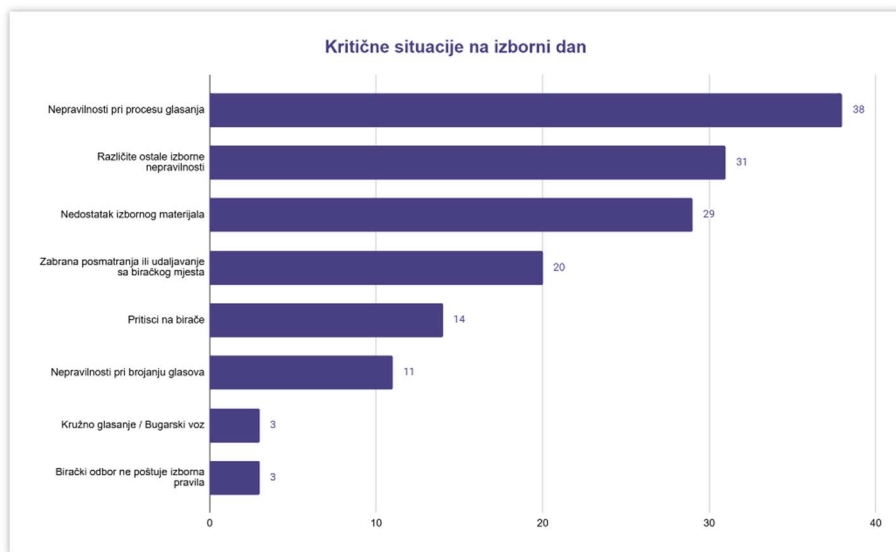
Infografika 12 – Izlaznost na lokalnim izborima u BiH kroz izborne cikluse

KRITIČNE SITUACIJE NA IZBORNI DAN

Na izborni dan Koalicija „Pod lupom“ je od svojih posmatrača/ica zaprimila informacije o **149** kritičnih situacija na izborni dan. Pod ovim pojmom podrazumijevaju se kršenja procedura i izbornih pravila,

značajnije tehničke greške u radu izborne administracije na svim nivoima ili incidenti na biračkim mjestima. U saradnji sa izbornom administracijom, u toku izbornog dana i noći sve kritične situacije su uspješno riješene.

Broj kritičnih situacija je neznatno povećan u odnosu na prethodne Opšte izbore 2022. godine. Radi se o slučajevima onemogućavanja posmatranja, nedostatka izbornog materijala, te nepravilnostima pri procesu glasanja poput porodičnog glasanja, zloupotrebe pomoći pri glasanju, fotografisanja glasačkih listića, nepravilnog pečaćenja glasačkih listića, izdavanja većeg broja glasačkih listića od potrebnog, propustima u radu biračkih odbora, kao i ugrožene tajnosti glasanja. Posebno zabrinjavaju evidentirani slučajevi nezakonitih pritisaka na birače.

Infografika 13 – Kritične situacije na izborni dan

Na osnovu evidentiranih kršenja izbornih pravila, uložene su 74 primjedbe u zapisnike o radu biračkih odbora.

NOVE TEHNOLOGIJE NA LOKALNIM IZBORIMA 2024.

Na dan održavanja Lokalnih izbora 2024. godine provela su se 4 pilot projekta uvođenja novih tehnologija na 458 biračkih mjesta i u 24 osnovne izborne jedinice:

<p>AUTENTIFIKACIJA BIRAČA I TRANSMISIJA REZULTATA</p> <p><i>Podrška: Evropska unija</i></p>	<p>Autentifikacija birača je postupak potvrđivanja identiteta birača na biračkom mjestu, koji se vrši nakon izvršene identifikacije putem ličnog dokumenta i podrazumijeva proceduru usporedbe biometrijskih podataka otiska prsta birača u evidencijama IDDEEA-e.</p> <p>Transmisija rezultata je postupak dostave rezultata izbora sa biračkog mjesta CIK-u putem online aplikacije i vrši se nakon ručnog prebrojavanja rezultata glasanja.</p>
<p>165 BIRAČKIH MJESTA 11 osnovnih izbornih jedinica</p>	<p>Stari Grad Sarajevo (46), Domaljevac Šamac (7), Bijeljina (28), Doboj (17), Goražde (7), Gradiška (14), Sanski Most (8), Srebrenica (7), Tešanj (9), Trebinje (8) i Zvornik (14)</p>

Tabela 9 – Pilot autentifikacije birača i transmisije rezultata

Oprema za autentifikaciju birača i transmisiju rezultata

**OPTIČKI SKENERI I
AUTOMATSKO
PREBROJAVANJE
REZULTATA
GLASANJA**

Podrška: USAID

**145 BIRAČKIH MJESTA
7 osnovnih izbornih
jedinica**

Upotreba optičkih skenera na biračkim mjestima je procedura ubacivanja glasačkih listića u glasačku kutiju kroz optički skener koji automatski prebrojava rezultate glasanja, te omogućava direktnu transmisiju rezultata. Automatski prebrojani rezultati glasanja se nakon zatvaranja biračkih mjesta elektronski dostavljaju CIK-u.

Novi Grad (11), Prijedor (25), Tuzla (32), Visoko (11), Vogošća (48), Stolac (9), Mostar (9)

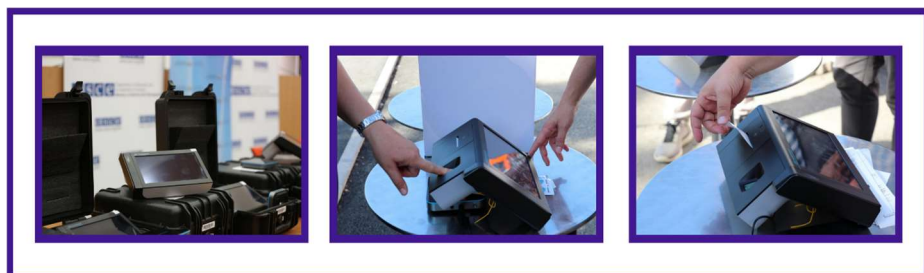
Tabela 10 – Pilot optičkih skenera i automatskog prebrojavanja rezultata glasanja

Oprema za optičke skenere i automatsko prebrojavanje rezultata glasanja

<p>BIOMETRIJSKA IDENTIFIKACIJA I AUTENTIFIKACIJA BIRAČA</p> <p><i>Podrška: OSCE</i></p>	<p>Biometrijska identifikacija i autentifikacija birača je postupak potvrđivanja identiteta birača na biračkom mjestu, koji se vrši nakon izvršene identifikacije putem ličnog dokumenta i podrazumijeva proceduru usporedbe biometrijskih podataka otiska prsta birača putem uređaja za identifikaciju u koji su integrisani biometrijski podaci ili koji se u realnom vremenu provjeravaju u evidencijama IDDEEA-e.</p>
<p>138 BIRAČKIH MJESTA 1 osnovna izborna jedinica</p>	<p>Brčko distrikt Bosne i Hercegovine (138)</p>

Tabela 11 – Pilot biometrijske identifikacije i autentifikacije birača

Oprema za biometrijsku identifikaciju i autentifikaciju birača

VIDEO NADZOR NA BIRAČKIM MJESTIMA <i>CIK BiH</i>	Video nadzor je sistem kojim su pokrivena biračka mjesta i/ili prostorije predviđene za brojanje glasačkih listića i koji ima mogućnost lokalne pohrane video snimaka, a kojim nije ugrožena tajnost glasanja.
10 BIRAČKIH MJESTA 5 osnovnih izbornih jedinica	Zenica (2), Centar Sarajevo (2), Banja Luka (2), Istočno Novo Sarajevo (2), Vlasenica (2)

Tabela 12 – Pilot video nadzora na biračkim mjestima

Koalicija „Pod lupom“ je na izborni dan pratila implementaciju autentifikacije birača i transmisije rezultata, optičkih skenera i automatskog prebrojavanja glasačkih listića i biometrijske identifikacije i autentifikacije birača. Od **448** biračkih mjesta na kojima su implementirane navedene nove izborne tehnologije, Koalicija „Pod lupom“ je rasporedila svoje posmatračice/ice na **298** biračkih mjesta (66,5%).

Koalicija „Pod lupom“ ocijenila je da je na **97,9%** biračkih mjesta pilotiranje novih tehnologija uspješno urađeno. Na svega 2,1% biračkih mjesta zabilježeno je da se odustalo od upotrebe nove tehnologije i vratilo na primjenu dosadašnjeg načina glasanja.

Otvaranje biračkih mjesta i pokretanje novih tehnologija

Na biračkim mjestima gdje se pilotirala nova tehnologija, otvaranje biračkih mjesta je kasnilo u odnosu na regularna biračka mjesta (5,6% pilot biračkih mjesta u odnosu na 2% regularnih biračkih mjesta).

U prvim satima po otvaranju biračkih mjesta, na skoro svim biračkim mjestima oprema je funkcionisala i proces glasanja se odvijao neometano. Izuzeci su jedno biračko mjesto u Doboju gdje nije radila elektronska identifikacija birača što je kasnije popravljeno, te dva biračka mjesta u Tuzli gdje nisu radili skeneri glasačkih listića, na kojima je glasanje nastavljeno bez opreme.

Na skoro svim biračkim mjestima nova tehnologija koja se pilotira pravilno je postavljena i pripremljena za korištenje na biračkim mjestima. Izuzetak je 1,3% biračkih mjesta.

Također, na skoro svim biračkim mjestima bio je prisutan operater za nove tehnologije, koji sada uz članove biračkog odbora također mora doći sat vremena prije otvaranja biračkog mjesta i testirati novu tehnologiju i postaviti je za korištenje. Izuzetak je 1,3% biračkih mjesta.

Ono što bi dodatno trebalo unaprijediti jeste edukacija birača za glasanje pomoću novih tehnologija jer na 12,9% biračkih mjesta nije prikazano uputstvo koje objašnjava kako se koristi tehnologija koja se pilotira.

Nove tehnologije i proces glasanja

Proces glasanja na biračkim mjestima gdje se identifikacija birača vršila putem elektronskih uređaja, a glasalo putem skenera glasačkih listića protekao je bolje u odnosu na regularna biračka mjesta. Tako je broj biračkih mjesta na kojima se dešavala nepropisna identifikacija birača za skoro duplo manji na pilot biračkim mjestima u odnosu na regularna biračka mjesta, a broj slučajeva zloupotreba pri glasanju manji za petinu.

Na većini biračkih mjesta proces glasanja sa upotrebom novih tehnologija se odvijao neometano. Posmatrači na terenu su dali i svoju procjenu o problemima sa kojima se birači susreću pri korištenju novih tehnologija, te su naveli da se na manjem broju biračkih mjesta proces odvija sporije ili da postoje određeni prekidi u radu.

Tamo gdje su primijenjeni skeneri, skeniranje oba glasačka listića u od trenutka pristupa skeneru do završetka procesa, trajalo je u prosjeku **44,9** sekundi.

Tamo gdje je primijenjena elektronska identifikacija, u prosjeku 11 birača nije uspješno identifikovano na prosječnu izlaznost od 322 birača (3,4%).

Završni procesi na biračkom mjestu

Kada je u pitanju zatvaranje biračkih mjesta, značajno više kašnjenja u zatvaranju zabilježeno je na pilot biračkim mjestima (8,3% pilot biračkih mjesta u odnosu na 0,9% regularnih biračkih mjesta).

Proces brojanja glasova na biračkim mjestima bez elektronske identifikacije i skenera bio je lošiji u odnosu na prethodne izbore. U procesu pakovanja izbornog materijala nije bilo značajnijih nepravilnosti u odnosu na prethodne izbore ili na pilot biračkim mjestima u odnosu na regularna biračka mjesta.

Na većini biračkih mjesta elektronski transfer rezultata je uspješno urađen. Na 11,8% biračkih mjesta je bilo problema sa elektronskim transferom rezultata.

Tamo gdje su bili skeneri, prosječno trajanje transfera rezultata za oba nivoa vlasti bilo je **92,6** sekundi.

Na 9,1% biračkih mjesta predsjednik biračkog odbora nije obavijestio sve prisutne da je izvršen elektronski transfer rezultata glasanja upotrebom nove tehnologije. Na 11,9% biračkih mjesta nova tehnologija koja se pilotira nije ugašena i onesposobljena za daljnje korištenje. Na 3,7% biračkih mjesta nova tehnologija koja se pilotira je ponovo upaljena nakon gašenja po zatvaranju biračkog mjesta.

SKENERI GLASAČKIH LISTIĆA NA IZBORNI DAN

Skeneri su uspješno funkcionisali na 98,62% biračkih mjesta.

Skeniranje oba glasačka listića od trenutka pristupa skeneru do završetka procesa trajalo je u prosjeku 44,9 sekundi.

Transfer rezultata putem skenera je inicijalno uspješno urađen na 97,9% biračkih mjesta, a naknadno na svim.

Prosječno trajanje transfera rezultata za oba nivoa vlasti bilo je 92,6 sekundi.

Unutar 5 minuta sa 42% biračkih mjesta preneseni su rezultati izbora, a unutar 30 minuta sa 62%.

Na biračkim mjestima gdje su bili skeneri zabilježeno je manje nepravilnosti u procesu glasanja i brojanja glasova.

Infografika 14 – Ključni nalazi posmatranja pilota optičkih skenera i automatskog prebrojavanja rezultata glasanja

ELEKTRONSKA IDENTIFIKACIJA BIRAČA NA IZBORNI DAN

Oprema za elektronsku identifikaciju birača je uspješno funkcionisala na 99,67% biračkih mjesta.

U prosjeku 11 birača je imalo probleme pri identifikaciji na prosječnu izlaznost od 322 birača (3,4%).

Slučajevi glasanja bez provjere identifikacionih dokumenata su na pilot biračkim mjestima za 3% manji u odnosu na redovna.

Infografika 15 – Ključni nalazi posmatranja pilota biometrijske identifikacije i autentifikacije birača i transmisije rezultata

PRAĆENJE POSTIZBORNOG PERIODA

OPŠTE INFORMACIJE

Rok za konstituisanje opštinskih i gradskih skupština, odnosno vijeća, je 30 dana od dana objavljivanja konačnih rezultata izbora. Ovaj period omogućava pravovremeno uspostavljanje zakonodavnih tijela lokalne samouprave i njihovo funkcionisanje u skladu sa izbornim zakonodavstvom.

Mandati za opštinska vijeća, skupštine opština, gradska vijeća i skupštine gradova dodjeljuju se prema sistemu proporcionalne zastupljenosti, uz primjenu pravila o minimalnom procentu osvojenih glasova. Političke stranke, koalicije, nezavisni kandidati ili liste nezavisnih kandidata koje ovjeri Centralna izborna komisija BiH učestvuju u raspodjeli mandata na osnovu broja osvojenih glasova. Izborni prag za političke subjekte je 3%, a unutarstranački prag za kandidate na poluotvorenim listama za lokalne izbore je 10%. Kandidati sa liste koji osvoje manje od 10% glasova na opštinskom nivou učestvuju u raspodjeli preostalih mandata prema redoslijedu na listi. U slučaju identičnih rezultata, mandat se dodjeljuje putem žrijebanja. Ako kandidat izgubi mandat, isti se prenosi na narednog kandidata sa iste liste.

Broj članova opštinskih vijeća ili skupština varira u zavisnosti od broja registrovanih birača u toj opštini. U opštinama sa manje od 8.000 birača, vijeća imaju između 11 i 17 članova. Za opštine sa 8.000 do 20.000 birača, broj članova se kreće od 17 do 25, dok opštine sa više od 20.000 birača imaju vijeća sa 25 do 31 članom.

Članove gradskog vijeća ili skupštine grada biraju opštinska vijeća ili skupštine opština koje čine taj grad. Mandati se raspodjeljuju proporcionalno prema redoslijedu na listama kandidata. Gradonačelnik i predsjednik gradskog vijeća ili skupštine grada biraju se u skladu sa zakonom i statutom grada, čime se osigurava poštovanje pravila i transparentnost u izboru lokalnog rukovodstva.

Mandat opštinskih vijeća, skupština opština, gradskih vijeća i skupština grada traje četiri godine. U roku od 15 dana od dana konstituisanja opštinskog vijeća ili skupštine opštine, vrši se izbor članova gradskog vijeća ili skupštine grada, što omogućava pravovremeno formiranje tijela lokalne samouprave.

Pri imenovanju rukovodilaca u organima uprave na opštinskom, kantonalnom ili gradskom nivou vodi se računa o sastavu stanovništva u dotičnoj zajednici. Ovo pravilo osigurava ravnopravnu zastupljenost svih naroda i poštovanje osnovnih demokratskih principa, čime se dodatno osnažuje povjerenje građana u izabrane vlasti.

Monitoring postizbornog perioda je od ključne važnosti za očuvanje integriteta izbornog procesa. Centralna izborna komisija (CIK) BiH odgovorna je za utvrđivanje rezultata neposrednih i posrednih izbora, nakon što isteknu zakonski rokovi za podnošenje prigovora i žalbi, te nakon pravosnažnosti odluka. Sve odluke donose se na temelju izbornih pravila i drugih relevantnih propisa.

PONOVNO BROJANJE GLASOVA

Ponovno brojanje glasova ima ključnu ulogu u otklanjanju sumnji u tačnost prvobitno brojanih glasova, naročito u slučaju opravdanih prigovora koji upućuju na moguće izborne malverzacije ili tehničke greške. Koalicija “Pod lupom” imala je aktivnu ulogu u monitoringu ponovnog brojanja glasova, prisustvujući skoro svim slučajevima ponovnog brojanja glasova.

Tokom postupka za utvrđivanje izbornih rezultata, zbog niza uočenih, prijavljenih i utvrđenih nepravilnosti u vezi sa rezultatima sa biračkih mjesta, CIK BiH je donijela naredbe o ponovnom brojanju glasačkih listića ili otvaranje vreća zbog uklanjanja drugih nepravilnosti na ukupno 186 biračkih mjesta.

CIK BiH je primila zahtjeve za ponovno brojanje i od Koalicije “Pod lupom” i to za ukupno 15 izbornih jedinica, od kojih su svi odbijeni, budući da su ocijenjeni kao podneseni od neovlaštenog lica.

Posmatrači/ice Koalicije su bili prisutni na skoro svim mjestima gdje je izvršeno ponovno brojanje, osiguravajući transparentnost i zakonitost postupka. Tom prilikom, postavljene su specifične smjernice za posmatrače/ice u vezi s tehničkim aspektima brojanja i dokumentacije rezultata.

Koalicija „Pod lupom“ je održavala kontinuiranu komunikaciju sa Glavnim centrom za brojanje (GCB), izvještavajući o napretku i potencijalnim nepravilnostima u procesu. Tokom ovog perioda, dokumentirane su tehničke poteškoće poput kašnjenja u dostavi izbornih materijala, koje su blagovremeno iskomunicirane sa nadležnim institucijama.

Uočene su sljedeće nepravilnosti:

- prilikom procesa brojanja na glasačkom listiću nije bilo pečata (listić proglašen nevažećim)
- prilikom procesa brojanja na glasačkom listiću nije bilo potpisa i pečata (listić proglašen nevažećim)

Nakon svakog ciklusa ponovnog brojanja glasova, posmatrači/ice su dostavljali izvještaje koji su sadržavali detalje o zapažanjima, eventualnim nepravilnostima i preporukama za poboljšanje procesa u budućnosti. Također, posmatrači/ice su imali pristup svim relevantnim zapisnicima i izvještajima o ponovnom brojanju, koji su kasnije dostavljeni Koaliciji „Pod lupom“.

CIK je u ovom izbornom ciklusu djelovala znatno više proaktivno kada je u pitanju nalaganje različitih radnji, uključujući i one po službenoj dužnosti. Ipak, potrebno je naglasiti da je proces utvrđivanja rezultata poljuljao povjerenje javnosti u proces, u prvom redu zbog niza uočenih nepravilnosti i neslaganja rezultata sa biračkih mjesta na onim utvrđenim u Glavnom centru za brojanje.

Kada je riječ o novim tehnologijama, tokom postupka za utvrđivanje izbornih rezultata, zbog uočenih i prijavljenih razlika u rezultatima sa biračkih mjesta, CIK je donijela naredbu da se vrši kontrolno brojanje

glasačkih listića ručnim brojanjem glasova na ukupno 33 biračka mjesta na kojima su implementirane nove tehnologije. Razlike su se uglavnom odnosile na pojedinačne glasove po kandidatima ili pojedinačne nevažeće glasačke listiće.

Cjelokupnom iskustvu vezanom za proces utvrđivanja rezultata ne doprinosi činjenica da javnosti još uvijek nije dostupan izvještaj o radu Glavnog centra za brojanje sa prikazom svih utvrđenih nepravilnosti.

U drugostepenoj nadležnosti, po žalbama na odluke lokalnih izbornih komisija, nije poznat broj postupaka koje je provela CIK s obzirom da CIK BiH po prvi put nakon izbora Koaliciji „Pod lupom“ nije dostavila statistiku prijave koje je zaprimila tvrdeći da će isti podaci biti obrađeni i dostupni tek u izvještaju čija objava je planirana u aprilu 2025. godine.

UTVRĐIVANJE REZULTATA IZBORA

Izborni zakon BiH definiše rokove za utvrđivanje izbornih rezultata, dok se propisima CIK-a određuje redoslijed utvrđivanja, obavještanje javnosti, te način objavljivanja, odnosno potvrde rezultata. CIK BiH dužna je potvrditi konačne rezultate izbora u pravilu u roku od 30 dana od dana održavanja izbora. Izuzetno, potvrđivanje rezultata može se odgoditi i do 15 dana.

Nakon ponovnog brojanja glasova, CIK BiH je potvrdila konačne rezultate izbora. Proces verifikacije rezultata uključio je provjeru podataka, uključujući glasove iz inostranstva, glasove poštom i nevažeće glasačke listiće.

Posmatrači/ice Koalicije „Pod lupom“ izvijestili su o nekoliko tehničkih grešaka u obradama podataka, koje su potencijalno mogle uticati na konačne rezultate. Takođe, ponovo je zabilježen značajan broj nevažećih glasačkih listića, što je izazvalo sumnju među građanima i zahtijevalo dodatnu pažnju.

Rezultati Lokalnih izbora 2024. potvrđeni su na 100. sjednici održanoj 05.11.2024. godine, čime je ispoštovan zakonom predviđeni rok.

Održavanjem 110. sjednice ispoštovan je i rok za potvrđivanje rezultata odgođenih izbora u Fojnici, Jablanici, Kiseljaku, Konjicu i Kreševu, kao i rezultati za gradove i opštine Bihać, Čapljina, Doboj, Foča, Gacko, Prozor-Rama i Mostar, a po zahtjevima za ponovno brojanje.

CIK je osigurala transparentnost rezultata izbora putem internet stranice, a Koalicija „Pod lupom“ je redovno pratila objavljene informacije, obezbjeđujući uvid u postupke i izvještaje o brojanju glasova. Ipak, rezultati izbora nikada nisu dostupni na zahtjev u formatu koji omogućava dodatnu obradu i analizu podataka, čime se ne uvažavaju standardi otvorenosti podataka u izborima.

ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA

OPŠTE INFORMACIJE

Zaštitu izbornog prava osiguravaju izborne komisije, odnosno lokalne izborne komisije i CIK, te Apelacioni odjel Suda BiH. Pravni okvir koji reguliše primjedbe, prigovore, žalbe i zahtjeve vezane za izborni proces je jasno definisan Izbornim zakonom i drugim pratećim propisima - Zakonom o upravnom postupku BiH, te Uputstvom CIK-a.

Izborne komisije štite izborna prava po službenoj dužnosti, na osnovu saznanja ili na osnovu prigovora koje upute ovlaštena lica. Prema odredbi Izbornog zakona, ta ovlaštena lica su birač ili politički subjekt. Birač, prema tumačenju CIK-a, može uložiti prigovor samo onda kada je ugroženo njegovo lično izborno pravo što, prema mišljenju Koalicije, predstavlja dosta striktno tumačenje, jer onemogućava zvanično ulaganje prigovora građanima, pa i udruženjima i drugim zainteresiranim stranama u izbornom procesu onda kada je njihovo izborno pravo neposredno ugroženo ili kada imaju saznanja o ozbiljnim nepravilnostima na biračkim mjestima na kojima ne glasaju. Također, kada su u pitanju politički subjekti, prigovore mogu ulagati politički subjekti, ali ne i kandidati tih subjekata pojedinačno bez podrške svog političkog subjekta.

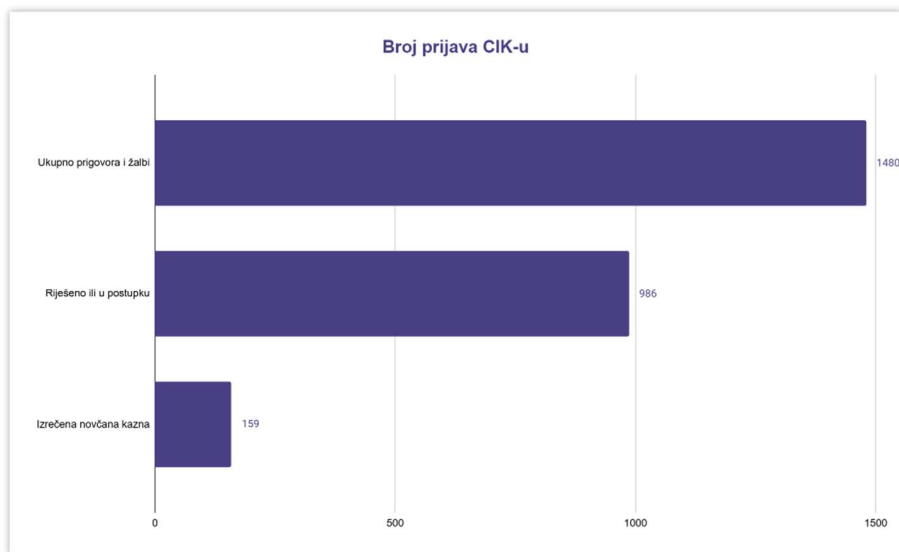
Drugim riječima, prema Zakonu, birači i politički subjekti imaju pravo podnijeti prigovore na izborni proces, dok se po službenoj dužnosti postupa u slučaju utvrđenih nepravilnosti.

Iako je ovaj segment unaprijeđen kroz odluke Visokog predstavnika (produžen rok za podnošenje prigovora i pooštrene sankcije), Koalicija "Pod lupom" stava je da bi se krug lica koja imaju pravo na podnošenje prigovora trebao proširiti, jer trenutni okvir, prema restriktivnom tumačenju CIK-a, ograničava mogućnosti građana i organizacija da pravovremeno intervenišu kada su njihova prava ugrožena.

PRIMJEDBE, PRIGOVORI I ŽALBE NA IZBORNI PROCES

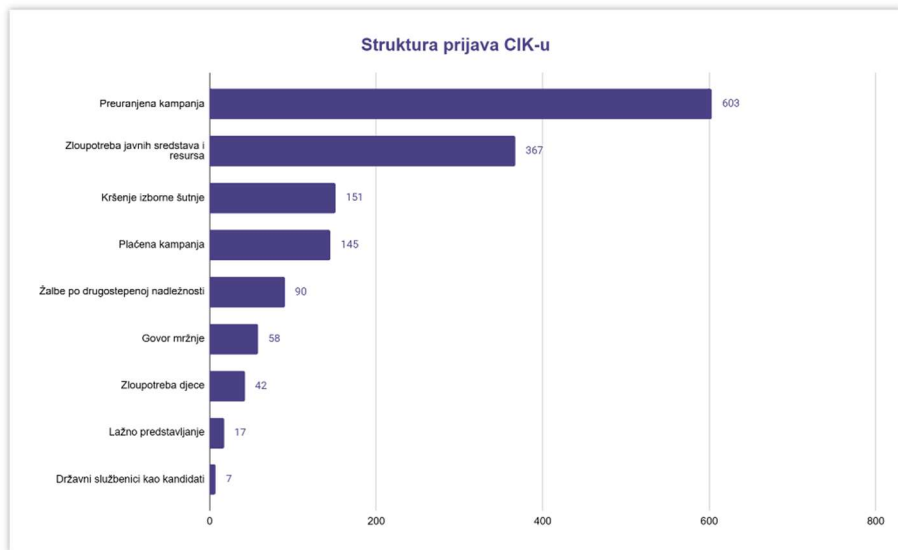
Prema javno dostupnim informacijama na Internet stranici CIK BiH, do trenutka zaključivanja ovog izvještaja (decembar 2024. godine) CIK BiH zaprimila je 1.480 prigovora i žalbi na izborni proces za Lokalne izbore u BiH 2024. godine. To je skoro četiri puta više nego za Opšte izbore 2022. godine. Navedeno može ukazivati na to da su građani u stanju bolje prepoznati izborne nepravilnosti, kao i na postepeno vraćanje povjerenja građana u izbore u BiH, što je i među ključnim ciljevima rada Koalicije „Pod lupom“. Takođe, CIK je konačno zaštitio identitet prijavitelja nakon javnih reakcija i medijskih izvještaja. Ovo je posebno važno kako bi se građani u što većoj mjeri ohrabрили na podnošenje prijava CIK-u za uočene izborne nepravilnosti, te spriječile eventualne posljedice po prijavitelje u vidu pritisaka i moguće odmazde prema građanima od strane političkih subjekata i odgovornih lica u njima na lokalnom nivou.

CIK BiH, po prvi put nakon nekih izbora, Koaliciji nije dostavila tražene podatke o broju i strukturi zaprimljenih prigovora i žalbi, tvrdeći da će ti podaci biti dostupni i predstavljeni tek u izvještaju koji je planiran za april 2025. godine. Prema dostupnim podacima na internet stranici CIK BiH, do trenutka zaključivanja ovog izvještaja riješeno je ili je još uvijek u obradi 986 predmeta (dvije trećine zaprimljenih prigovora i žalbi).

Infografika 16 – Broj prijava CIK-u

Najviše zaprimljenih prigovora i žalbi odnosilo se na preuranjenu kampanju (603), zloupotrebe javnih sredstava i resursa (367), kršenje izborne šutnje (151), te plaćenu kampanju u vremenu kada je to zabranjeno (145).

Infografika 17 – Struktura prijava CIK-u

Na osnovu zaprimljenih prigovora i žalbi, CIK BiH izrekla je novčane sankcije u svega 159 slučajeva. To znači da tek svaka deseta prijava CIK-u rezultira novčanom kaznom za prekršioce izbornih pravila. Ukupno je izrečeno 859.500 KM novčanih kazni.

Minimalna moguća sankcija propisana zakonom za političke subjekte je 3.000 KM, a prosječna sankcija koju je CIK izricao u dosadašnjim slučajevima je 5.405 KM. Do trenutka zaključivanja ovog izvještaja izrečena je samo po jedna sankcija u maksimalnom iznosu od 30.000 KM za političkog subjekta HSP BiH i u maksimalnom iznosu od 15.000 KM za kandidata PDP-a Vladu Sladoja, u oba slučaja zbog korištenja govora mržnje. Izricanje niskih, skoro pa minimalnih sankcija naročito je sporno u slučajevima onih političkih subjekata koji su višestruki povratnici u kršenju izbornih pravila. Naime, prema analizi Koalicije „Pod lupom“ iz augusta mjeseca, na 10 političkih stranaka koje kontinuirano krše izborna pravila odnosilo se dvije trećine svih

prijava i čak 80% izrečenih kazni.³¹ Pojedini višestruki prekršioци mogli su biti sankcionisani i do 12 puta većim iznosima koje propisuje Izborni zakon BiH.

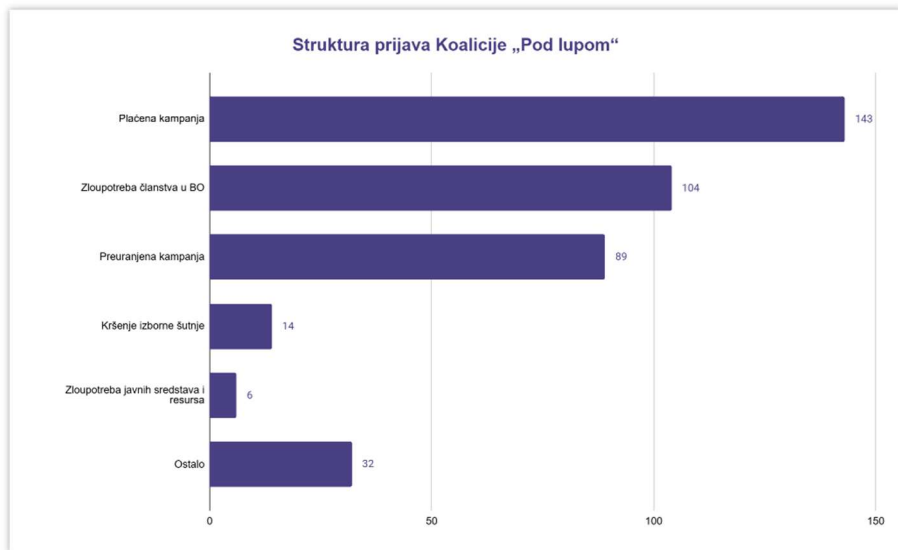
Koalicija „Pod lupom“ stava je da CIK BiH nije blagovremeno razmatrala sve prigovore i žalbe na izborni proces, da je u nekim očiglednim slučajevima za koje su postojali jasni dokazi uzimala izgovore i opravdanja političkih subjekata i funkcionera kao osnov za neizricanje sankcija, te da su iznosi izrečenih novčanih sankcija niski i nisu imali odvraćajući efekt. S tim u vezi, potrebno je unaprijediti obradu prijave izbornih nepravilnosti (primjedbe, prigovori, žalbe, inicijative, prijave građana i druge prijave), uspostaviti sistem odabira prioriteta za postupanje (npr. mogućnost uticaja na izborni proces, težina počinjene povrede, prioritet u skladu sa kalendarom izbornih aktivnosti, hronološki po zaprimanju) i jasno precizirati prakse sankcionisanja (posebno da se višestruki prekršioци kažnjavaju progresivno i najstrožim sankcijama). Također, pregled prigovora i žalbi na izborni proces potrebno je digitalizovati, sve predmete prikazivati u realnom vremenu po zaprimanju, te sve odluke vezane za prijave učiniti javno dostupnim. Ovo je moguće učiniti i kroz dodatno jačanje ljudskih i tehničkih kapaciteta Pravne službe Centralne izborne komisije BiH.

PRIJAVE KOALICIJE POD LUPOM

Koalicija „Pod lupom“ je, kao i u prethodnim izbornim ciklusima, sve uočene nepravilnosti prijavljivala nadležnim organima, prvenstveno CIK BiH. CIK BiH su poslale ukupno 442 prijave izbornih nepravilnosti, od čega 388 u periodu prije izbornog dana u formi inicijative za pokretanje postupka po službenoj dužnosti i 54 na izborni dan u formi inicijative ili informacije.

Najveći broj prijava izbornih nepravilnosti prije izbornog dana odnosio se na plaćenu kampanju u vremenu kada je to zabranjeno (143), zloupotrebe u formiranju biračkih odbora (104), preuranjenu kampanju (89), kršenje izborne šutnje (14), zloupotrebu javnih sredstava i resursa (6), te ostale nepravilnosti (32).

³¹ Podaci iz analize Koalicije „Pod lupom“ iz augusta 2024. godine.

Infografika 18 – Struktura prijava Koalicije „Pod lupom“

Na osnovu prijava Koalicije „Pod lupom“, CIK BiH je do trenutka zaključivanja ovog izvještaja izrekla 87 sankcija, od čega 34 novčane sankcije (21,4% ukupnog broja novčanih sankcija) u ukupnom iznosu od 158.500 KM (18,4% ukupno izrečenih novčanih kazni) i 53 odluke kojim je iz članstva u biračkim odborima uklonjeno 59 osoba.

442 PRIJAVA KOALICIJE „POD LUPOM“

87 SANKCIJA

158.000 KM KAZNI

34

**OSOBA UKLONJENO SA LISTE KANDIDATA ZA NESTRANAČKE
PREDSJEDNIKE I ZAMJENIKE PREDSJEDNIKA BIRAČKIH ODBORA**

25

**OSOBA UKLONJENO SA LISTE KANDIDATA ZA ČLANOVE BIRAČKIH
ODBORA**

Infografika 19 – Sankcije po prijavi Koalicije „Pod lupom“

Koalicija „Pod lupom“ podnijela je i šest zahtjeva za ponovna brojanja za ukupno 442 biračka mjesta zbog male razlike u rezultatima u utrkama za (grado)načelnike 12 opština i gradova u BiH, razlike u rezultatima utvrđenim na biračkom mjestu (tzv. žute kopije) i objavljenim na internet stranici CIK BiH, te zbog utvrđenih izbornih nepravilnosti koje su mogle imati uticaj na izborni rezultat. Također, traženo je i ponovno brojanje glasačkih listića pristiglih putem pošte u Dobretićima, Bosanskom Grahovu i Tomislavgradu zbog značajnog udjela glasova putem pošte u biračkom tijelu/glasačkim listićima sa redovnih biračkih mjesta, a koji su mogli uticati na ishod u utrkama za vijeća/skupštine. CIK BiH odbila je sve zahtjeve za ponovna brojanja Koalicije „Pod lupom“ kao neovlaštene, ali je na osnovu zahtjeva postupala po službenoj dužnosti u nekoliko slučajeva i naložila ponovno brojanje glasova.

Od ukupno 442 inicijative podnesene CIK-u, čak 271 još uvijek nije razmatrana, iako su neke inicijative podnesene u julu mjesecu (pet mjeseci prije zaključivanja ovog izvještaja). Ovo još jednom ukazuje na neblagovremenost obrade prijava i probleme u postupanju CIK BiH.

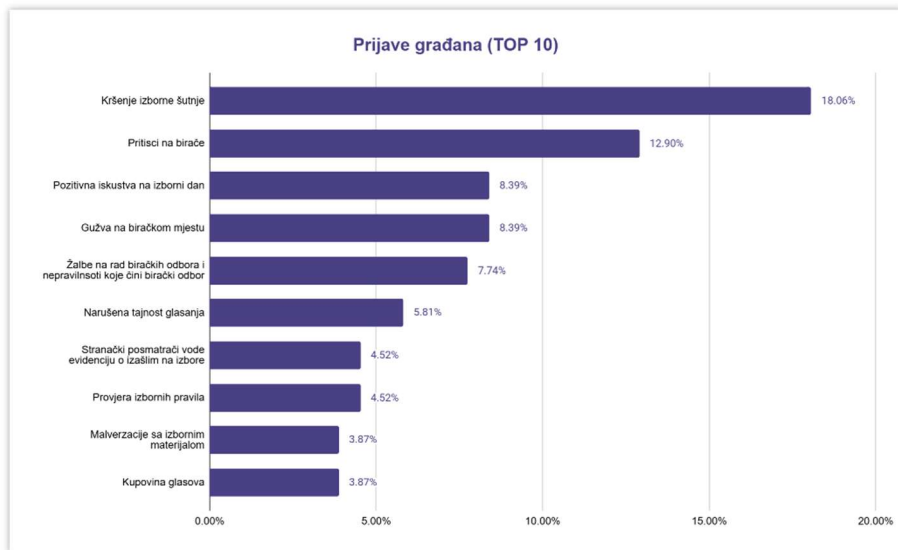
PRIJAVE GRAĐANA

Koalicija „Pod lupom“ redovno je pozivala građane da prijave sve nepravilnosti i sumnje u izborni proces, bilo da se radi o izbornim manipulacijama, zloupotrebama, pritiscima na birače ili drugim oblicima izborne korupcije, putem besplatnog SOS telefona, online obrasca na internet stranici i društvenih mreža.

Koalicija “Pod lupom” je tokom izbornog perioda poduzela različite korake kako bi osigurala zaštitu izbornog prava svih građana/ki. Aktivnosti su uključivale pravnu pomoć, savjetovanje i pravovremenu intervenciju u slučajevima kada su prava birača bila ugrožena. Prijave su obrađivane od strane Pravnog tima Koalicije, a sve relevantne prijave bile proslijeđene su CIK-u ili drugim nadležnim institucijama na dalje postupanje.

Više od 20.000 građana BiH u periodu od dva mjeseca koristilo je različite edukacijske alate Koalicije “Pod lupom” o izborima u BiH. Javno dostupna video obuka za posmatrače izbornog dana pregledana je više od 13.000 puta na YouTube kanalu Koalicije “Pod lupom” (link: <https://shorturl.at/jqXrZ>), izborni kviz odigran je preko 9.000 puta (link: <https://shorturl.at/deaxr>), dok je putem platforme „Moje izborno iskustvo“ zaprimljeno preko 300 pozitivnih ili negativnih iskustava građana/ki sa izbora koje su prikazane na mapi izbornih iskustava (link: <https://shorturl.at/vO3Vh>).

Na izborni dan zaprimljene su 154 prijave građana. Najveći broj prijava građana odnosio se na kršenje izborne šutnje (28), pritiske na birače (20), pozitivna iskustva na izborni dan (13), gužve na biračkom mjestu (13), nepravilnosti u radu biračkih odbora (12), narušenu tajnost glasanja (9), paralelne biračke spiskove (7), provjeru izbornih pravila (7), malverzacije sa izbornim materijalom (6) i kupovinu glasova (6).

Infografika 20 – Prijave građana Koaliciji „Pod lupom“

IZBORNA FORENZIKA

Izborna forenzika je proces analize, istraživanja i evaluacije izbornih procesa kako bi se osigurao njihov integritet, pouzdanost i usklađenost sa zakonskim propisima. Ova disciplina koristi različite tehnike za identifikaciju i otkrivanje potencijalnih nepravilnosti, manipulacija ili prevara tokom izbora. Ciljevi istraživanja i analiza ovog tipa su prevencija izbornih nepravilnosti, unapređenje transparentnosti, pružanje dokaza za rješavanje izbornih sporova, te zaštita izborne volje građana birača.

Koalicija „Pod lupom“ prati i analizira vrijednosti različitih indikatora kako bi utvrdila moguća statistički relevantna odstupanja i pojave koje mogu ukazivati na potencijalne izborne prevare. Ispod su predstavljeni neki od zanimljivih nalaza takvih analiza.

OTVORENOST PODATAKA

Otvorenost izbornih podataka predstavlja ključni element demokratskog društva. Podaci koje imaju i prikupljaju javne institucije moraju biti javni. Institucije dijeleći ove podatke potvrđuju opredjeljenje da budu transparentne u svom radu, a građani i organizacije civilnog društva i svi zainteresovani, na taj način, koristeći javne podatke, imaju priliku držati institucije odgovornim. Kada je u pitanju otvorenost izbornih podataka, to podrazumijeva da se ti podaci mogu slobodno i lako koristiti, obrađivati, iznova koristiti i distribusati među širom javnosti.

Otvoreni izborni podaci su pravovremeni, detaljni, besplatno dostupni na internetu, pogodni za analizu, neekskluzivni i nediskriminatorski, besplatni za korištenje i trajno dostupni.

Poštujući principe otvorenosti izbornih podataka u svim fazama izbornog procesa, od raspisivanja izbora, do potvrđivanja konačnih rezultata, a i nakon zvaničnog izbornog perioda, jača se odgovornost institucija i smanjuje prostor za određene manipulacije. U nastavku slijedi pojašnjenje

osnovnih principa otvorenih izbornih podataka i njihove primjene od strane izborne administracije u BiH.

Pravovremenost

Iako u određenim segmentima CIK BiH daje pravovremene informacije, najčešće o tekućim aktivnostima definisanim izbornim kalendarom, te informacije za birače kako da glasaju ili kako da provjere gdje da glasaju (svoje biračko mjesto), potrebno je uložiti dodatne napore da bi postojala pravovremena dostupnost svih podataka u svim fazama izbornog procesa. U određenim slučajevima, zbog neblagovremene dostupnosti čak i osnovnih odluka, izborna administracija skoro da ugrožava nezavisnu posmatračku misiju Koalicije „Pod lupom“, od odluka o akreditovanju posmatrača/ica, blagovremene distribucije akreditacija, kasne alokacije biračkih mjesta ili promjena u alokaciji, do skoro pa nepostojećih dokumenata o ishodu prigovora i žalbi na nepravilnosti u izbornom procesu i to u vremenu kada se rade određene analize i kada je to najpotrebnije.

Detaljnost

Izborna administracija se još uvijek ne može pohvaliti time da su javno dostupne informacije detaljne. Ukoliko bismo govorili o tome gdje postoji najviše detalja o nekom dijelu izbornog procesa, to bi bili npr. Pravilnik o provođenju izbora ili Godišnji izvještaj o provođenju izbora. S druge strane, saopštenja za javnost i medije su kratka, dokumenti o statistici izbora nedosljedni, ograničeni, a za određene izborne cikluse i nedostupni. Zvanični odgovori na upite Koalicije „Pod lupom“ za više informacija o određenoj temi su vrlo često šablonski i nedovoljni za bilo kakve daljne analize.

Besplatna dostupnost na internetu

Većina osnovnih podataka o izborima su besplatno dostupni na internetu, međutim ti podaci su vrlo često ograničeni zbog čega je Koalicija „Pod lupom“ primorana da se za više informacija obraća pisanim putem Centralnoj izbornoj komisiji. Iako su i podaci koji se traže pisanim putem besplatni i dalje postoji problem sa detaljnošću podataka koji se dobiju pisanim odgovorom.

Pogodnost za analizu

Nažalost, većina javno dostupnih podataka nije pogodna za analizu. U većini slučajeva radi se o skeniranim štampanim verzijama dokumenata koji su javno dostupni. Također, iako postoje javno dostupni rezultati izbora nije ih moguće eksportovati i lako obrađivati. Jedna od preporuka za poštivanje ovog principa otvorenosti izbornih podataka je da su podaci dostupni u obradivom formatu (npr. Excel) radi njihove lakše interpretacije i analize od zainteresovanih strana, kao i da je preuzimanje kompletnih podataka moguće izvršiti jednostavno „jednim klikom“.

Trajno dostupni

Osnovni podaci o izborima koji se objave na internet stranici CIK-a najčešće jesu trajno dostupni, međutim, jedan od izazova je taj što je starije objavljene podatke teže pronaći, a zabilježeni su i slučajevi uklanjanja prethodno javno dostupnih dokumenata, npr. poput ishoda prigovora u prethodnim izbornim ciklusima.

Neekskluzivni i nediskriminatorski

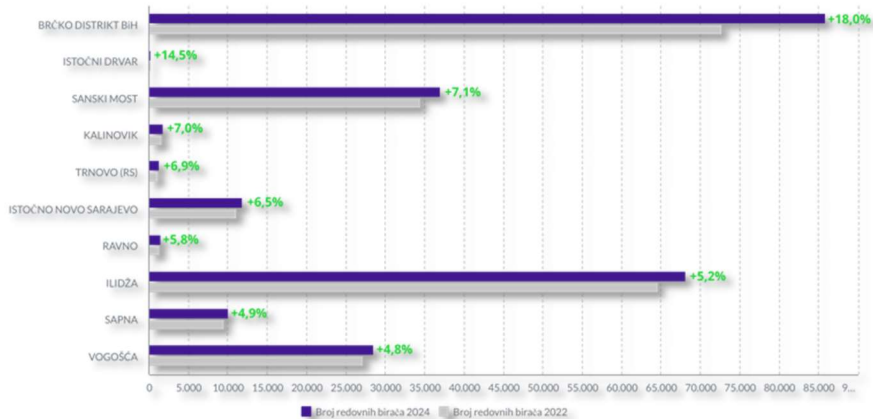
Jedan od ključnih problema u ovom segmentu je javnost Centralnog biračkog spiska. Trenutno čak i politički subjekti mogu imati izvode iz biračkog spiska, ali isto, iako zakon nalaže da CBS mora biti javan, nije moguće za nevladine organizacije koje bi radile analizu ili nezavisnu reviziju CBS-a. Time se zapravo daje jedna vrsta ekskluziviteta javno dostupnih informacija jednom društvenom subjektu dok se drugom uskraćuje čime se krši ovaj princip neekskluzivnosti i nediskriminacije.

Besplatni za korištenje

U dosadašnjem radu Koalicije „Pod lupom“ svi podaci koji su traženi od izborne administracije su bili besplatni. S obzirom na to da za neke druge javne ustanove i javna preduzeća nije takva praksa, ovo predstavlja pozitivni aspekt u poštivanju principa otvorenosti izbornih podataka bez obzira na to koliko oni bili ograničeni po drugim kriterijima otvorenosti podataka.

ZNAČAJNIJA STATISTIČKA Odstupanja

Koalicija „Pod lupom“ pratila je strukturu biračkog tijela za Lokalne izbore 2024. godine u BiH. Zvanični i javno dostupni podaci ukazuju na značajniji porast broja birača u pojedinim osnovnim izbornim jedinicama tj. opštinama i gradovima u BiH. Najveći rast broja birača na Lokalnim izborima 2024. u odnosu na Opšte izbore 2022. godine zabilježen je u Brčko distriktu BiH (18%), Istočnom Drvaru (14,5%), Sanskom Mostu (7,1%), Kalinoviku (7%), te u Opštini Trnovo RS (6,9%). Dok ovi podaci, sami po sebi, ne dokazuju da je riječ o izbornim nepravilnostima, nagli porast broja birača u odnosu na prethodni izborni ciklus može upućivati na pripremu izbornih manipulacija biračkim tijelom kroz ciljanu preregistraciju birača ili povećanje broja birača koji *de facto* ne žive u toj opštini/gradu. U slučaju pojedinih opština za izrazito malim brojem stanovnika (npr. Istočni Drvar), manji porast u broju birača od svega nekolicine osoba može značiti procentualno značajno odstupanje i to treba uzeti u obzir. Također, u slučaju Brčko distrikta BiH, moguće je da je riječ o porastu usljed obaveze odabira biračke opcije za opšte izbore, što nije slučaj na lokalnim izborima.

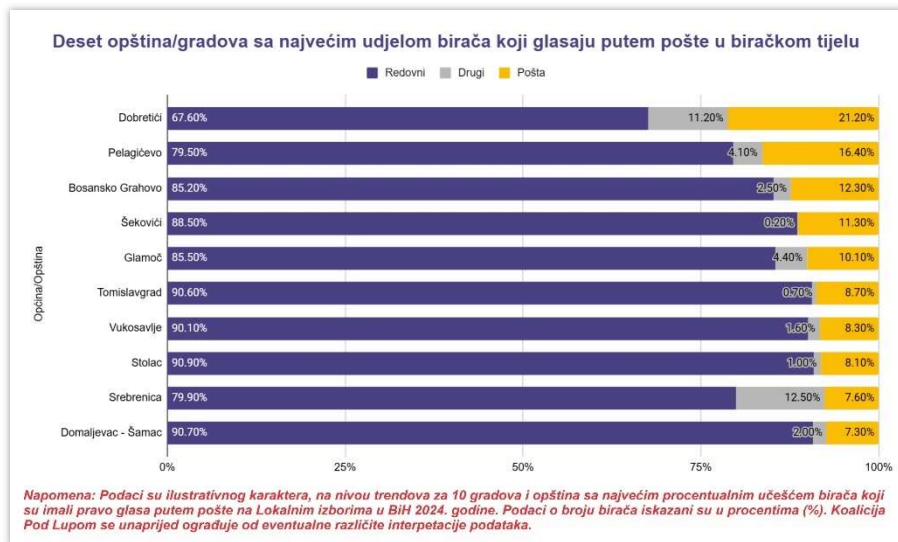

Napomena: Podaci su ilustrativnog karaktera, na nivou trendova za 10 gradova i opština sa najvećim procentualnim porastom broja birača na Lokalnim izborima u BiH 2024. u odnosu na Opšte izbore u BiH 2022. godine. Podaci o promjenama u broju birača iskazani su u procentima (%). Koalicija Pod lupom se unaprijed ograđuje od eventualne različite interpretacije podataka.

Infografika 21 – Deset opština/gradova sa najvećim rastom broja birača

Podatak koji može biti indikativan je i udio biračkog tijela koje glasa putem pošte u ukupnom biračkom tijelu, a posljedično i u broju glasača koji su iskoristili pravo glasa. Iako Izborni zakon BiH dopušta glasanje putem pošte, statistički značajna odstupanja po opštinama i gradovima o udjelu takvih birača u biračkom tijelu predstavljaju indikaciju manipulacija glasovima putem pošte u cilju uticaja na ishod izbora. Najbolji primjer za to je opština Dobretići gdje petinu biračkog tijela čine birači koji mogu glasati putem pošte, a nakon obrade rezultata udio glasova putem pošte u ukupnom broju glasova (birača koji su i glasali) se penje i na polovinu onih koji su glasali. Tako je na ovim izborima od 690 važećih glasačkih listića čak 352 su bili glasovi putem pošte (51%), što znači da su glasači koji *de facto* ne žive u Dobretićima činili većinu glasača koji su glasali na izborima. Uzimajući u obzir historiju dokazanih izbornih prevara za glasanje putem pošte, ovo ne samo da može uticati na izborni rezultat već i odrediti ishod izbora. Dugogodišnji stav Koalicije „Pod lupom“ je da niko ko *de facto* nema prebivalište (prema zakonu, nastanjen s namjerom da tamo stalno živi) u nekoj opštini/gradu ne bi trebao niti imati pravo glasa na lokalnim izborima

na kojem se bira lokalna vlast. Ovo je slučaj kod mnogih razvijenih demokratskih država i praksa na nivou Evropske unije.

Infografika 22 – Deset opština/gradova sa najvećim udjelom birača koji glasaju putem pošte u biračkom tijelu

Koalicija „Pod lupom“ je kroz postizbornu analizu podataka o izlaznosti i broju nevažećih listića po biračkim mjestima, utvrdila da je na 3,8% biračkih mjesta evidentirana izlaznost veća od 75% što može upućivati na izbornu prevaru – glasanje umjesto druge osobe koja nije izašla na izbore kroz zloupotrebu neiskorištenih glasačkih listića. Također, na 8,3% biračkih mjesta zabilježeno je više od 10% nevažećih glasačkih listića za vijeće/skupštinu što može upućivati na izbornu prevaru – namjerna invalidacija tj. poništavanje glasova za političke oponente od strane članova biračkih odbora ili operatera za unos izbornih rezultata. Ovom prilikom napominjemo da je prosjek nevažećih glasačkih listića na nivou država članica Evropske unije 1,5-2%, te da u BiH iz izbornog ciklusa u izborni ciklus imamo abnormalne vrijednosti nevažećih glasačkih listića. Koalicija „Pod

lupom“ je neke od ovih podataka koristila i kao osnov za zahtjeve za ponovna brojanja glasačkih listića i stava je da bi CIK ubuduće trebao na osnovu sličnih analiza i indikacija automatski nalagati ponovna brojanja glasačkih listića po službenoj dužnosti kako bi se otklonile sumnje u bilo kakve nepravilnosti.

Infografika 23 – Procent biračkih mjesta sa velikom izlaznosti i brojem nevažećih glasačkih listića

ZANIMLJIVI TRENDОВI

Koalicija „Pod lupom“ radila je postizbornu analizu i poređenje rezultata izbora iz 2020., 2022. i 2024. godine. Ovo je rađeno s ciljem utvrđivanja trendova u izbornim rezultatima po političkim strankama po izbornim ciklusima.

Na 142 pozicije građani su neposrednim putem izabrali (grado)načelnike gradova/opština, dok se gradonačelnici Brčko distrikta BiH, Mostara i Sarajeva imenuju nakon izbora od strane posredno izabranih vijeća/skupština ovih lokalnih zajednica. Od 142 izabrana (grado)načelnika, na samo 27 grado(načelničkih) pozicija je došlo do promjene vlasti u odnosu na Lokalne izbore 2020. godine (izabrane su druge osobe ili kandidati drugih političkih subjekata). Ukupno 92 pozicije su zadržale iste osobe, dok je došlo do promjene 23 osobe unutar istog političkog subjekta koje su osvojile mandat grado(načelnika) i na prošlim i na ovim lokalnim izborima. Od ukupnog broja od 142 (grado)načelničke pozicije, samo 7 pozicija su osvojile žene (4,9%). Ovo, uz imenovanja na pozicije odlučivanja nakon izbora koje se često shvataju kao izborni plijen i predstavljaju neskrivenu formu

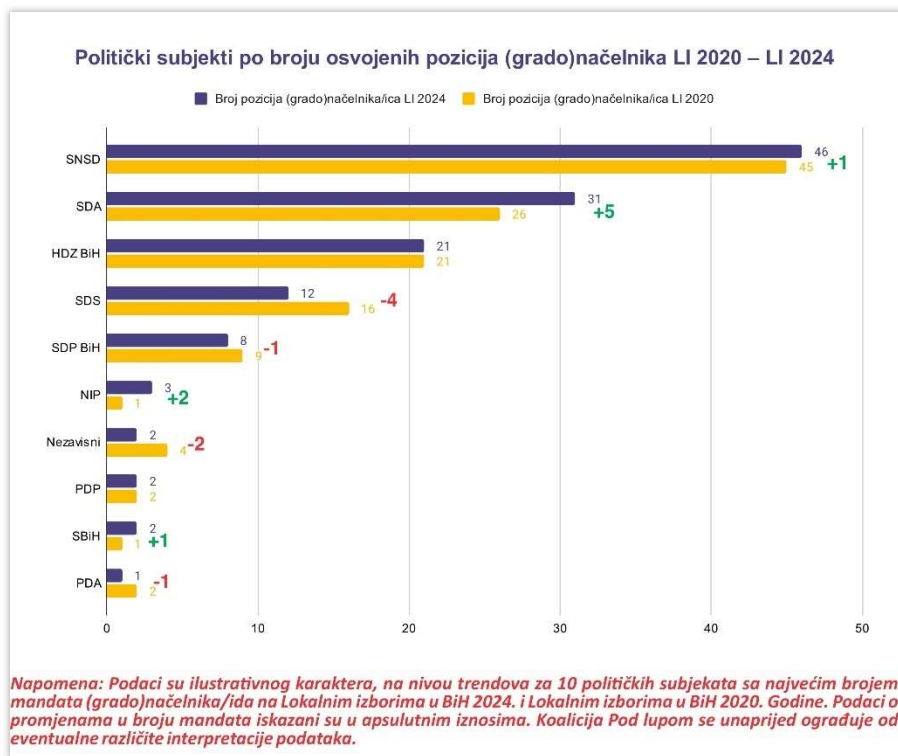
sistemske korupcije, predstavlja sliku stvarnog odnosa političkih subjekata i učešća žena u politici u BiH.

Infografika 24 – Broj opština/gradova sa promjenom osobe ili političke stranke na poziciji (grado)načelnika

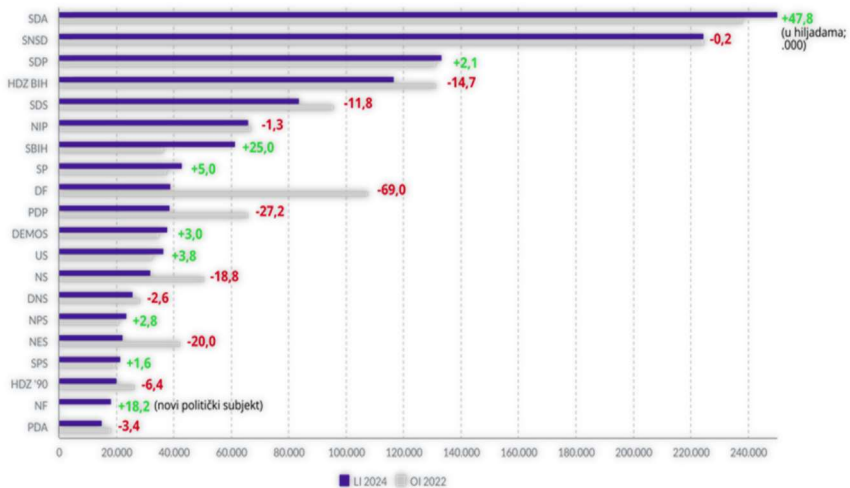
Ako pobliže analiziramo same ishode izbora, primjetno je da su neki politički subjekti dobili veću podršku birača, neki stagnirali, a neki izgubili značajan broj glasova.

Povećanje u broju osvojenih pozicija za (grado)načelnike u odnosu na prethodne lokalne izbore među 10 političkih subjekata sa najvećim brojem mandata (grado)načelnika na posljednja dva ciklusa lokalnih izbora zabilježile su SDA (+5), NiP (+2), te SBiH (+1) i SNSD (+1). Stagnaciju u broju mandata (grado)načelnika bilježe HDZ BiH i PDP, dok su pad zabilježile SDS (-4), nezavisni kandidati (-2), te SDP BiH (-1) i PDA (-1).

Infografika 25 – Politički subjekti po broju osvojenih pozicija (grado)načelnika LI 2020 – LI 2024

Ako poredimo broj osvojenih glasova na posljednjim održanim Opštim izborima 2022. godine i Lokalnim izborima 2024. godine, jasni su trendovi u podršci koju birači daju za 20 političkih subjekata sa najvećim brojem glasova na Lokalnim izborima 2024. godine. Najveće povećanje u broju osvojenih glasova zabilježile su SDA (+47,8 hiljada glasova), SBiH (+25 hiljada glasova) i Narodni front (+18,2 hiljade glasova), s tim što je u slučaju Narodnog fronta riječ o novom političkom subjektu koji nije postojao 2022. godine. Najveći pad u broju osvojenih glasova bilježe DF (-69 hiljada glasova), PDP (-27,2 hiljade glasova), NES (-20 hiljada glasova), Naša stranka (-18,8 hiljada glasova), HDZ BiH (-14,7 hiljada glasova) i SDS (-11,8 hiljada glasova). Ostali politički subjekti u top 20 političkih subjekata sa najvećim brojem glasova su se uglavnom kretali u rasponu +/- 5 hiljada glasova.

Napomena: Podaci su ilustrativnog karaktera, na nivou trendova za 20 političkih subjekata sa najvećim brojem glasova na Lokalnim izborima u BiH 2024. godine. Podaci o promjenama u broju glasova iskazani su u hiljadama (.000). Koalicija Pod lupom se unaprijed ograđuje od eventualne različite interpretacije podataka i ukazuje na mogućnost razlike u podacima zbog sastava koalicija političkih subjekata na različitim nivoima.

Infografika 26 – Politički subjekti po broju osvojenih glasova OI 2022 – LI 2024

Izvor podataka o rezultatima izbora je internet stranica CIK-a. Podaci su ilustrativnog karaktera, na nivou trendova po političkim subjektima sa najvećim brojem glasova. Podaci o promjenama u broju mandata iskazani su u apsolutnim iznosima, a podaci o promjenama u broju glasova iskazani su u hiljadama (.000). Koalicija “Pod lupom” se unaprijed ograđuje od eventualne različite interpretacije podataka i ukazuje na mogućnost razlike u podacima zbog sastava koalicija političkih subjekata na različitim nivoima.

METODOLOGIJA DUGOROČNOG POSMATRANJA IZBORA

Koalicija „Pod lupom“ posmatrala je cjelokupni izborni proces u BiH za Lokalne izbore 2024. godine, što podrazumijeva sve faze izbornog procesa od dana raspisivanja izbora, preko izbornog dana, pa sve do objavljivanja konačnih i potvrđenih rezultata izbora. U tu svrhu provodilo se dugoročno posmatranje izbora tri mjeseca prije izbornog dana, kratkoročno posmatranje na izborni dan, kao i posmatranje postizbornog perioda.

Dugoročno posmatranje izbora provodilo se u periodu od 23.07.-16.10.2024. godine. Dugoročno posmatranje izbora služi za kontinuirano praćenje cjelokupnog izbornog procesa kako bi se mogla dati sveukupna slika koja obuhvata što je moguće širi spektar aktivnosti vezanih za izbore, a ne samo izborni dan kao takav. Koalicija „Pod lupom“ dugoročno posmatranje Lokalnih izbora 2024. godine vršila je u saradnji sa 49 organizacija civilnog društva, neformalnih grupa i aktivista/kinja iz cijele BiH i 54 dugoročna posmatrača/ice koji su pokrivali sve osnovne izborne jedinice u BiH, njih 143 (opštine, gradovi i Brčko distrikt). Dugoročni posmatrača/ice na terenu posmatrali su rad i sjednice svih opštinskih/gradskih izbornih komisija u BiH, aktivnosti predviđene izbornim kalendarom i poštivanje izbornih rokova, izborne nepravilnosti, te medijsko izvještavanje. O svojim aktivnostima dugoročni posmatrača/ice izvještavali su na sedmičnom nivou, te su ukupno poslali 1.716 redovnih izvještaja o ključnim nalazima posmatranja. Dugoročni posmatrača/ice Koalicije „Pod lupom“ održali su 1.213 sastanaka sa različitim akterima izbornog procesa (izbornom administracijom, političkim subjektima, institucijama, policijskim upravama, organizacijama civilnog društva, medijima i drugima) u cilju što objektivnije ocjene izbornog procesa u BiH. Izvještaji dugoročnih posmatrača/ica čine jedan od ključnih segmenata ovog finalnog izvještaja.

Kratkoročno posmatranje izbora na izborni dan provedeno je po metodologiji reprezentativnog uzorkovanja biračkih mjesta i posmatranja dodatnih biračkih mjesta na kojim su se pilotirale nove izborne tehnologije. Na izborni dan, Koalicija „Pod lupom“ angažovala je 776 posmatrača/ica na biračkim mjestima širom zemlje (uključujući i odgođene izbore u pet opština

i gradova), 53 posmatrača/icu u mobilnim timovima, te 60 operatera u Pozivnom centru. Na izborni dan je obrađeno skoro 100.000 podataka o kvaliteti provedbe izbora putem sistema izvještavanja posmatrača sa biračkih mjesta i napredne baze podataka.

U postizbornom periodu, tim Koalicije „Pod lupom“ radio je na obradi svih nalaza posmatranja, praćenju ponovljenih brojanja glasova na nivou osnovnih izbornih jedinica i u Glavnom centru za brojanje, te zaštiti izbornog prava (uključujući i slanje zahtjeva za ponovna brojanja glasačkih listića). U postizbornom periodu angažovano je dodatnih 21 posmatrač/ica za ponovljena brojanja i 8 posmatrača/ica u Glavnom centru za brojanje. Koalicija „Pod lupom“ posmatrala je i rad CIK BiH kroz praćenje sjednica online.

O NAMA

O Koaliciji „Pod lupom“

Koalicija za slobodne i poštene izbore „Pod lupom“ je neformalna koalicija organizacija civilnog društva u BiH koju trenutno čini 49 organizacija članica. Koalicija „Pod lupom“ bavi se monitoringom i unapređenjem izbornih procesa u BiH.

Od osnivanja 2014. godine do danas, Koalicija „Pod lupom“ posmatrala je preko 20 različitih izbora u Bosni i Hercegovini na različitim nivoima vlasti, uključujući redovne, prijevremene i ponovljene izbore.³² Na svim navedenim izborima je bilo angažovano preko 16.000 građanskih, nestranačkih posmatrača/ica Koalicije „Pod lupom“. Koalicija „Pod lupom“ do sada je direktno radila sa preko 150.000 građana/ki, od čega preko 60.000 mladih. Do sada su ukupno 54 preporuke Koalicije „Pod lupom“ djelimično ili u potpunosti implementirane u izborna pravila, što je rezultiralo direktnim poboljšanjem izbornog procesa. Prema istraživanju javnog mnijenja iz augusta 2024. godine, Koalicija „Pod lupom“ je jedan od aktera izbornog procesa kojem građani/ke najviše vjeruju, te među pet najprepoznatljivijih aktera civilnog društva u BiH.

Osim posmatranja izbora i zagovaranja unapređenja izbornog procesa u svim segmentima, Koalicija „Pod lupom“ bavi se istraživanjima i analizama, organizovanjem javnih događaja i stručnih diskusija na temu izbora, edukacijom građana sa fokusom na mlade birače/ice koji prvi put izlaze na izbore, te razvojem organizacija članica.

Koalicija „Pod lupom“ i Lokalni izbori 2024. u brojkama

³² Opšti izbori (2014., 2018., 2022. godine). Lokalni izbori (2016., 2020., Grad Mostar, 2024. godine). Prijevremeni izbori (Domaljevac-Šamac, Istočni Drvar, Stanari, Kalesija, Živinice, Fojnica, Milići, Trnovo, Glamoč, Doboje, Bosansko Grahovo, Bosanski Petrovac, Bužim, Kakanj, Ribnik, Foča, Prijedor, Bihać, Srebrenik, Tuzla, Bratunac, Vogošća). Ponovljeni izbori (Stolac, Doboje, Srebrenica). Opoziv načelnika (Lukavac).

Na Lokalnim izborima u BiH održanim 6. oktobra 2024. godine, Koalicija "Pod lupom" je:

- angažovala 829 građanskih, nestranačkih posmatrača/ica izbornog dana
- pokrila 776 redovnih biračkih mjesta (svako sedmo redovno biračko mjesto u zemlji)
- angažovala 60 operatera u Pozivnom centru
- zaprimila i obradila skoro 100.000 podataka o kvaliteti izbornog procesa
- evidentirala 149 kritičnih situacija na izborni dan
- angažovala 54 dugoročna posmatrača/ice koji su održali 1.213 sastanaka sa različitim akterima izbornog procesa
- evidentirala 1.367 izbornih nepravilnosti u predizbornom periodu
- poslala 442 prijave o izbornim nepravilnostima nadležnim institucijama na osnovu kojih je izrečeno 87 sankcija u ukupnom iznosu od 158.500 KM
- obučila preko 1.000 građana i 100 međunarodnih posmatrača/ica o posmatranju izbora na izborni dan
- organizovala 12 konferencija za medije i objavila 23 saopštenja za javnost
- zabilježila 963 medijske objave o svojim aktivnostima
- 20.000 građana koristilo je različite edukacijske alate Koalicije „Pod lupom“ o izborima u BiH

PRILOZI

- Infografika 1 – Izborna administracija
- Infografika 2 – Struktura izbornih nepravilnosti u predizbornom periodu
- Infografika 3 – Nepravilnosti po političkim strankama
- Infografika 4 – Monitoring društvenih mreža
- Infografika 5 – Monitoring izborne kampanje
- Infografika 6 – Pristup posmatrača biračkim mjestima
- Infografika 7 – Izazovi u pristupu biračkim mjestima
- Infografika 8 – Vrijeme otvaranja biračkih mjesta
- Infografika 9 – Nepravilnosti i propusti pri uređenju i otvaranju biračkih mjesta
- Infografika 10 – Nepravilnosti u procesu glasanja
- Infografika 11 – Vrijeme zatvaranja biračkih mjesta
- Infografika 12 – Izlaznost na lokalnim izborima u BiH kroz izborne cikluse
- Infografika 13 – Kritične situacije na izborni dan
- Infografika 14 – Ključni nalazi posmatranja pilota optičkih skenera i automatskog prebrojavanja rezultata glasanja
- Infografika 15 – Ključni nalazi posmatranja pilota biometrijske identifikacije i autentifikacije birača i transmisije rezultata
- Infografika 16 – Broj prijava CIK-u
- Infografika 17 – Struktura prijava CIK-u
- Infografika 18 – Struktura prijava Koalicije „Pod lupom“
- Infografika 19 – Sankcije po prijavi Koalicije „Pod lupom“
- Infografika 20 – Prijave građana Koaliciji „Pod lupom“
- Infografika 21 – Deset opština/gradova sa najvećim rastom broja birača
- Infografika 22 – Deset opština/gradova sa najvećim udjelom birača koji glasaju putem pošte u biračkom tijelu
- Infografika 23 – Procent biračkih mjesta sa velikom izlaznosti i brojem nevažećih glasačkih listića
- Infografika 24 – Broj opština/gradova sa promjenom osobe ili političke stranke na poziciji (grado)načelnika
- Infografika 25 – Politički subjekti po broju osvojenih pozicija (grado)načelnika LI 2020 – LI 2024
- Infografika 26 – Politički subjekti po broju osvojenih glasova OI 2022 – LI 2024

- Tabela 1 – Zloupotreba javnih sredstava i resursa
- Tabela 2 – Nepravilnosti u formiranju biračkih odbora
- Tabela 3 – Nepravilnosti u vezi sa biračkim odborima
- Tabela 4 – Preuranjena izborna kampanja
- Tabela 5 - Kršenje izbornih rokova od strane lokalnih izbornih komisija
- Tabela 6 – Nepravilnosti u radu medija
- Tabela 7 – Druge izborne nepravilnosti
- Tabela 8 – Nepravilnosti i propusti u brojanju glasova
- Tabela 9 – Pilot autentifikacije birača i transmisije rezultata
- Tabela 10 – Pilot optičkih skenera i automatskog prebrojavanja rezultata glasanja
- Tabela 11 – Pilot biometrijske identifikacije i autentifikacije birača
- Tabela 12 – Pilot video nadzora na biračkim mjestima

Koalicija za slobodne i poštene izbore